

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
EDUKACINĖS VEIKLOS KATEDRA**

GINTARĖ DZINDZALIETIENĖ

**TEISINIS ŠVIETIMAS – VAIKO TEISIŲ
ĮGYVENDINIMO PRIELAIDA**
Magistro baigiamasis darbas

**Vadovė
Dr. Brigita Kairienė**

Vilnius, 2008

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
EDUKACINĖS VEIKLOS KATEDRA**

**TEISINIS ŠVIETIMAS – VAIKO TEISIŲ
ĮGYVENDINIMO PRIELAIDA**

**Teisės edukologijos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62407S101**

Vadovė

_____ **Dr. Brigita Kairienė**

(parašas)

2008 12

Recenzentas

(parašas)

2008 12

Atliko

TEDmn7-01 gr. stud.

_____ **G.Dzindzalietienė**

(parašas)

2008 12

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS.....	7
I. DOKUMENTŲ, UŽTIKRINANČIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGĄ, ANALIZĖ.....	12
1. VAIKO TEISIŲ SAMPRATA IR VIETA ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOJE.....	12
1.1. Vaiko sąvoka	14
1.2. Pagrindinės vaiko teisės	16
1.3. Vaiko teisių ir pareigų vienovė	24
2. VAIKO TEISĖS LIETUVOS IR TARPTAUTINĖS TEISĖS KONTEKSTE.....	27
2.1. Pagrindiniai tarptautinės teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje.....	27
2.2. Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje	28
3. TEISINIO ŠVIETIMO SAMPRATA	30
4. TEISINIO ŠVIETIMO GALIMYBĖS ŠVIETIMO SISTEMOJE	31
II. VAIKO TEISIŲ INTEGRAVIMO Į BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS UGDYMO TURINĮ ASPEKTAI.....	34
III. MOKYMO APIE VAIKO TEISES BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE TOBULINIMO GALIMYBĖS.....	38
1. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS	38
2. BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS UGDYMO TURINIO ANALIZĖ	39
2.1. Vaiko teisės ikimokyklinio ugdymo institucijoje.....	39
2.2. Vaiko teisių mokymas pradinio ugdymo programose.....	41
2.3. Vaiko teisės pagrindinio ir vidurinio ugdymo programose.....	48
3. RESPONDENTŲ INTERVIU ANALIZĖ	56
IŠVADOS.....	65
REKOMENDACIJOS.....	66
LITERATŪRA.....	67
ANOTACIJA	72
ANOTATION	73
SANTRAUKA	74
SUMMARY	75
PRIEDAI.....	76

PRIEDAI

1 priedas. Interviu klausimynas.....	77
2 priedas. Specialisto Nr.1 interviu.....	78
3 priedas. Specialisto Nr.2 interviu.....	80
4 priedas. Specialisto Nr.3 interviu.....	82
5 priedas. Specialisto Nr.4 interviu.....	84
6 priedas. Specialisto Nr.5 interviu.....	86
7 priedas. Specialisto Nr.6 interviu.....	88
8 priedas. Specialisto Nr.7 interviu.....	90

LENTELĖS

1. Lentelė. Vaiko teisių integravimas į pradinį klasių dorinio ugdymo turinį.....	43
2. Lentelė. Vaiko teisių integravimas į pradinį klasių socialinio ugdymo turinį.....	45
3. Lentelė. Vaiko teisių integravimas į 5 - 10 klasių dorinio ugdymo turinį.....	48
4. Lentelė. Vaiko teisių integravimas į 5 - 10 klasių socialinio ugdymo turinį.....	50
5. Lentelė. Vaiko teisių integravimas į 11 - 12 klasių socialinio ugdymo turinį.....	53
6. Lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal institucijų tipus.....	56
7. Lentelė. Dabartinės teisinio švietimo situacijos mokykloje vertinimas.....	56
8. Lentelė. Klasės, kuriose reikėtų teisinio švietimo.....	58
9. Lentelė. Bendrojo lavinimo mokykloje skiriamas dėmesys vaiko teisėms.....	59
10. Lentelė. Vaiko teisės mokymo programose.....	60
11. Lentelė. Vaiko teisių integravimas į atskirų dalykų pamokas.....	61
12. Lentelė. Supažindinimo su vaiko teisėmis mokykloje būdai.....	62
13. Lentelė. Specialistų pasiūlymai dėl teisinio švietimo ir vaiko teisių mokymo bendrojo lavinimo mokykloje.....	63

PAVEIKSLAI

1. pav. Vaiko teisių suskirstymas į kategorijas.....	17
2. pav. Vaiko pareigos pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją.....	26
3. pav. Supažindinimas su vaiko teisėmis bendrojo lavinimo mokykloje.....	35
4. pav. Vaiko teisių mokymas švietimo institucijose.....	35
5. pav. Teisiniai dokumentai, su kuriais turėtų būti supažindinami mokiniai.....	36
6. pav. Supažindinimas su vaiko teisėmis pradinėje mokykloje.....	42

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuva 1992 m. sausio 5 d. prisijungė prie 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos, kurią Lietuvos Respublikos Seimas 1995 m. liepos 3 d. Ratifikavo. 1996 m. buvo priimtas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Pastaraisiais metais vaiko teisių apsaugos srityje nemažai nuveikta, tačiau kurti efektyvią vaiko teisių apsaugos sistemą yra vienas iš pagrindinių mūsų šalies strateginių uždavinių. Lietuvos Respublikos valstybė, prisijungusi prie Vaiko teisių konvencijos, įsipareigojo visomis edukacinėmis priemonėmis siekti, kad būtų mažiau pažeidžiamos vaiko teisės. Tačiau smurto mastai Lietuvoje nemažėja. 2002 metais Pasaulinės sveikatos organizacijos atliktas tyrimas atskleidė, kad patyčios Lietuvoje, palyginti su kitomis Europos šalimis, yra labiausiai paplitusios. Patyčias patiria apie pusę Lietuvos mokinių¹. Daugėja užregistruotų atvejų, kai nukenčia vaikai. 2006 m. nuo nusikalstamų veiklų nukentėjo 5,1 tūkst. vaikų, tai 186 vaikais daugiau nei 2004 m. Dažniausiai nukenčia 14 – 17 metų amžiaus paaugliai. 2006 m. buvo nužudyta 18, sunkios sveikatos sutrikimų patyrė 20 vaikų. Daugėja seksualinės prievartos atvejų. 2006 m. nuo seksualinės prievartos nukentėjo 276 vaikai (2005 m. – 239, 2004 m. – 217)². 2000 m. įkurta Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kuri rūpinasi vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje problemomis, tačiau vaikų socialinis, materialinis bei pedagoginis apleistumas, įtraukimas ir išitraukimas į narkomaniją, prostituciją, vaikų išnaudojimas, savižudybės, smurto ir patyčių mastai nemažėja. Vaiko teisės pažeidžiamos kasdien, todėl vaikų teisinio švietimo įgyvendinimo problema yra didelė. Ją bandoma spręsti kuriant valstybines švietimo programas ir pasitelkiant neformalųjį ugdymą. Ugdant pilietį, mokykloje mokoma matematikos, fizikos, kalbų, o aukštesnėse klasėse dėstomi politologijos ir teisės pagrindų dalykai. Tačiau tinkamai vaiko socializacijai nepakanka vien šių mokslų žinių. Vaikai pažeidinėja įstatymus, visuomenės elgesio normas ir nusikalsta. Nežinantis teisių ir pareigų pilietis elgiasi pagal savo nuožiūrą, o ne pagal nustatytas valstybėje bei visuomenėje normas. Todėl teisinis švietimas yra vienas iš būdų įgyvendinant vaiko teises.

Temos problema. Šio darbo problema yra aktuali. Svarbus visuomenės supažindinimas su vaiko teisėmis, vaiko teisių bei pareigų įgyvendinimas. Norint užkirsti kelią vaiko teisių pažeidimams ir nusikaltimams, būtinas visuomenės teisinis švietimas, o tai padaryti lengviausia jau mokykloje, diegiant svarbiausias vertybes, ugdant teisingą, demokratišką, žinantį savo teises ir pareigas pilietį. Jeigu vaikas nežinos savo teisių - nemokės jų ginti. Todėl svarbu išsiaiškinti kokios yra bendrojo lavinimo mokykloje sudaromos galimybės įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių tinkamai naudotis savo teisėmis, ginti jas, vykdyti pareigas ir kaip tai atsispindi bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinyje.

¹ Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. Patyčių prevencija mokyklose. – Vilnius: Multipex, 2006. – ISBN 9955-9497-9-1.

² Lietuvos vaikai 2006. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2007. – ISBN 1648 5203.

Temos ištyrimo lygis. Vaiko teises nagrinėjo įvairūs teisės specialistai ir visuomenės veikėjai moksliniuose darbuose, publikacijose, konferencijose ir kt. Tačiau nepavyko aptikti darbų, kurie žvelgtų į vaiko teisių įgyvendinimą per teisinį švietimą ir tikslingą bei nuoseklų vaiko teisių mokymą bendrojo lavinimo mokykloje. Nagrinėjant temą apie vaikų teises ir jų aktualijas, buvo remtasi šių autorių - G. Babachinaitės³, G. Sakalausko⁴, K. Lipeikos⁵, E. Puodžiūnienės⁶, L. Jurėnienės⁷ ir kitų moksliniais darbais, publikacijomis, konferencijų medžiaga.

Hipotezė: bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų ugdymo turinyje nėra pakankamai sudaryta galimybių nuosekliai vaiko teisių mokymui bendrojo lavinimo mokykloje.

Objektas - teisinio švietimo galimybės įgyvendinant vaiko teises.

Tikslas - atskleisti teisinio švietimo galimybes įgyvendinant vaiko teises.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę, pedagoginę, teisinę literatūrą apie vaiko teisių sampratą, istorinę raidą, aktualijas Lietuvoje ir atskleisti prioritetinius vaiko teisių įgyvendinimo aspektus ir vaiko, kaip pilnateisio subjekto vietą žmogaus teisių apsaugos sistemoje.
2. Išanalizuoti ir atskleisti teisinio švietimo galimybes švietimo sistemoje.
3. Atlikti bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų analizę ir atskleisti kokiose ugdymo turinio temose yra galimybė integruoti vaiko teises.
4. Išanalizuoti ir palyginti Švietimo ir mokslo ministerijos ir mokyklų specialistų nuomonę apie dabartinę teisinio švietimo situaciją bendrojo lavinimo mokykloje.
5. Išsiaiškinti kokie veiksniai lemia sėkmingą vaiko teisių integraciją į bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinį.

Tyrimo metodika:

1. *Mokslinės literatūros analizė.* Buvo analizuojamos monografijos, straipsniai, konferencijų medžiagos, tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, periodiniai leidiniai ir kiti literatūros šaltiniai, kurie padėjo atskleisti prioritetinius ir reikšmingus vaiko teisių įgyvendinimo aspektus, vaiko teisių sampratą, istorinę jos raidą.

³ Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. – 11 p. – ISBN 9986-18-006-6.

⁴ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000. – 176 p. – ISBN 9986-656-22-2.

⁵ Lipeika K. Kai kurie įvaikinimo principų pakeitimo klausimai // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996, p. 41–46. – ISBN 9986-18-006-6.

⁶ Puodžiūnienė E. Daugiau dėmesio asocialių šeimų vaikams // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. – ISBN 9986-18-006-6.

⁷ Jurėnienė L. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. – ISBN 9986-18-006-6.

2. *Dokumentų analizės metodas*. Analizuojamas bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų ugdymo turinys, kuris padeda atskleisti vaiko teisių mokymo bendrojo lavinimo mokykloje galimybes.
3. *Interviu metodas* naudotas siekiant išsiaiškinti specialistų nuomonę apie teisinio švietimo galimybes ir vaiko teisių mokymą bendrojo lavinimo mokykloje.

Darbo struktūra:

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, teorinė dalis (3 skyriai, suskirstyti į poskyrius), metodologinė dalis, praktinė (analitinė) dalis, išvados, rekomendacijos, naudota literatūra ir priedai. Pirmoje darbo dalyje analizuojama vaiko teisių samprata ir vieta žmogaus teisių apsaugos sistemoje, tarptautinės ir nacionalinės teisės, užtikrinančios vaiko teisių apsaugą, taip pat dabartinė teisinio švietimo situacija Lietuvoje. Antroje dalyje analizuojama vaiko teisių integravimo į bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinį aspektai. Trečioje darbo dalyje analizuojamas bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinys: vaiko teisių mokymas ikimokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programose. Taip pat atliekamas kokybinis tyrimas, naudojant interviu metodą, kuriuo siekiama išsiaiškinti specialistų nuomonę apie dabartinę teisinio švietimo situaciją mokyklose ir vaiko teisių mokymo galimybes.

Teorinės nuostatos:

Bihevioristinė teorija – tai teorija, kuri remiasi elgsenos psichologija, objektyviai studijuoja žmones ir jų elgseną. Biheviorizmo kryptiniai atstovauja B.F. Skinneris. Pagrindinė idėja ta, kad elgsenos pakitimai atsiranda kaip ankstesnės elgsenos padarinys. Jeigu atsitiktinį elgesį nuolat tam tikroje situacijoje skatinsi koku nors atlygiu, jis taip sustiprės, kad taps nuolatiniu elgesiu toje situacijoje⁸. Per teisinį švietimą siekiama atskleisti ne tik vaiko teisių turinį, bet ir atsakomybes. Vaikai turi žinoti, kad kiekvienas veiksmas turi atsakomybes.

Kognityvizmo teorija – pedagoginė teorija, kurios šalininkai teigia, kad žmogus mokosi ne dėl malonumo. Jis siekia žinių, nes nori prisitaikyti, adaptuotis, nes siekia susikurti ir išlaikyti psichologinę pusiausvyrą⁹. Pasitelkiant teisinį švietimą, supažindinama su vaiko teisėmis, kurios palengvina prisitaikymą socialinėje aplinkoje. Vaikas, kuris žino savo teises ir atsakomybes, lengviau adaptuos ir prisitaikys socialiniame gyvenime, gerbs kitų žmonių teises.

Veiklos teorija – tai teorija, kuri remiasi teiginiu, kad žmogaus vystymasis neatsiejamas nuo kokios nors veiklos. Veiklos teorijos pradininku laikomas Levas Vygotskis. Veikdamas žmogus keičia pasaulį, o šiam keičiantis, keičiasi ir žmogus. Pasak veiklos pedagogikos teoretikų, žmonės tik todėl išgyveno, kad mokėsi prisitaikyti¹⁰. Teisinis švietimas yra vaiko teisių įgyvendinimo prielaida keistis

⁸ Bydam J. Pedagogika. – Vilnius: Charibdė, 2000. – 21 p. – ISBN 9986-745-43-8.

⁹ Teresevičienė M. ir kt. Andragogika. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006. – 149 p. – ISBN 9955-12-121-1.

¹⁰ Ten pat.

aplinkai, požiūrio kaitai. Veikla yra susijusi su panaudojimu, nes vaikai ne tik įgyja žinių apie savo teises, bet ir mokosi jas taikyti realiame gyvenime.

Konstruktivizmo teorija – teorija, kuri remiasi teiginiu, kad pasaulis labai sudėtingas ir žmogaus patirtis negali jo viso aprėpti. Žmogus turi prisitaikyti ir elgtis pagal jo taisykles¹¹. Per teisinę švietimą supažindinama su tam tikromis taisyklėmis ir gyvenimo normomis, kurių laikantis galima prisitaikyti prie kintančios socialinės aplinkos.

Sąvokų žodynelis

Ikimokyklinis ugdymas – tai toks ugdymas, kurio paskirtis yra padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, socialinius, pažintinius poreikius. Ikimokyklinis ugdymas vyksta šeimoje, o tėvams (globėjams) pageidavus ar atsakingoms už vaiko teisių apsaugą institucijoms rekomendavus, pagal ikimokyklinio ugdymo programą¹².

Mokykla – antroji vaiko bendruomenė, į kurią vaikas patenka po šeimos ir kurioje socializuojasi, įgauna tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius¹³.

Mokymas – organizuota, kryptinga, planinga ir sisteminga ugdytinių veikla, sąveika¹⁴.

Mokymasis – tai žmogaus vidinis procesas, skatinamas vidinių ir išorinių veiksnių. Mokantis keičiasi žmogaus elgesys, nuostatos ir vertybės. Mokymosi sąvoka apima tai, kas vyksta su žmogumi dėl jo paties veiklos, jo lavinimo, ar dėl atsitiktinumų¹⁵.

Pareiga – būtinas pagal įstatymą, paprotį, dorovę veiksmas¹⁶.

Pagrindinis ugdymas – pagrindinis ugdymas, jo paskirtis yra suteikti asmeniui dorinės, sociokultūrinės ir pilietinės brandos pagrindus, bendrąjį raštingumą, technologinio raštingumo pradmenis, ugdyti tautinį sąmoningumą, išugdyti siekimą ir gebėjimą apsispręsti, pasirinkti ir mokytis toliau¹⁷.

Pilietis – asmuo, turintis pilietybę¹⁸.

Pradinis ugdymas – pradinis ugdymas, jo paskirtis yra suteikti asmeniui dorinės ir socialinės brandos pradmenis, kultūros, taip pat ir etninės, pagrindus, elementarų raštingumą, padėti jam pasirengti mokytis pagal pagrindinio ugdymo programą¹⁹. Tikslas yra išugdyti sveiką, aktyvų,

¹¹ Ten pat.

¹² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

¹³ Kviesskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: Baltijos kopija, 2003. – 110 p. – ISBN 9955-568-04-6.

¹⁴ Jakavičius V., Juška A. Mokyklos pedagogika. – Kaunas: Šviesa, 1996. – ISBN 5-430-02086-9.

¹⁵ Bydam J. Pedagogika. – Vilnius: Charibdė, 2000. – 18 p. – ISBN 9986-745-43-8.

¹⁶ Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. – 45 p. – ISBN 5-420-01242-1.

¹⁷ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Ten pat.

kūrybingą, elementaraus raštingumo ir socialinių, informacinių, pažintinių, veiklos gebėjimų bei vertybinių nuostatų pagrindus įgijusį vaiką²⁰.

Švietimas – kultūrinės informacijos perdavimo, priėmimo ir grįžtamųjų ryšių organizavimas rengiant jaunimą ir suaugusiuosius socialiniam gyvenimui²¹.

Ugdymo programa – įvairiai formalizuota švietimo programa (modulis), kurios turiniu, perteikimo būdais ir metodais siekiama numatyto rezultato²².

Teisė – žmonių santykių teisingumo sistema²³.

Vaikas – asmuo iki 18-os metų amžiaus, išskyrus tuos atvejus, kai pagal nacionalinius įstatymus vaikui pripažįstama pilnametystė anksčiau²⁴.

Vaikystė – svarbiausias žmogaus gyvenimo tarpsnis bei vienas esmingiausių jo gyvenimo etapų. Vaikystės laikotarpis, paprastai apimantis 12-13 žmogaus gyvenimo metų, yra pirminis jo socialinio formavimosi etapas. Tai žmogaus asmenybės formavimosi pradžia ir esmė, nes kaip tik vaikystės laikotarpiu pradeda formotis tie žmogaus asmenybės bruožai, kurie išlieka visą laiką – pasitikėjimas savimi, aplinka, smalsumas bei atvirumas jį supančiai aplinkai²⁵.

Vaiko apsauga – priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti vaiką nuo tyčinės žalos arba nuo nesirūpinimo juo²⁶.

Vidurinis ugdymas – tai toks ugdymas, kurio paskirtis yra padėti asmeniui įgyti bendrąjį dalykinį, sociokultūrinį, technologinį raštingumą, dorinę, tautinę ir pilietinę brandą, profesinės kompetencijos pradmenis ir (ar) kvalifikaciją. Valstybės garantuojamas visuotinis vidurinis ugdymas teikiamas mokiniui, įgijusiam pagrindinį išsilavinimą²⁷.

Žmogaus teisės – visuomenės raidos istorijoje susiklosčiusios elgesio, moralės normos ir visuomeninės vertybės, kurių tikslas – apsaugoti žmogaus orumą²⁸.

²⁰ Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.

²¹ Savickytė V. Bendrieji ugdymo klausimai. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1997. – 27 p. – ISBN 9986-613-05.

²² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

²³ Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. – 45 p. – ISBN 5-420-01242-1.

²⁴ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr.I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

²⁵ Lapienė A. Knyga ir vaikystė žmogaus gyvenime // Gimtasis žodis. http://www.gimtasizodis.lt/Lapieniene_08_2.htm [žiūrėta 2008 10 20].

²⁶ Kviesskienė G. Socializacijos pedagogika: Mokymo priemonė socialinės pedagogikos studentams. – Vilnius: VPU, 2000.

²⁷ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853;

²⁸ Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber, 2001. – ISBN 995 449 27 6

I. DOKUMENTŲ, UŽTIKRINANČIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGĄ, ANALIZĖ

1. VAIKO TEISIŲ SAMPRATA IR VIETA ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS SISTEMOJE

Žmogaus teisės – tai asmens laisvės visuomenėje ir galimybės jas realizuoti²⁹. Vienas pagrindinių žmogaus teisių bruožų yra visuotinumumas, universalumas, jos viena kitą sąlygoja, yra pagrįstos žmonių lygybės prieš įstatymus, lygiateisiškumo ir kitais principais. Žmogaus teisės pripažįstamos visiems asmenims nepriklausomai nuo jų individualių savybių³⁰. Žmogaus teisės yra nedalomos, universalios ir galioja visiems žmonėms. Žmogaus teisės yra šiuolaikinės civilizacijos esminė vertybė. Jos yra saugomos tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu³¹. Žmogaus teisių samprata yra dinamiška, istoriškai ji kito ir plėtėsi³². Dabartinė žmogaus teisių apsaugos sistema atspindi kelių šimtmečių filosofines ir teisines idėjas. Per visą žmogaus teisių evoliucijos laikotarpį buvo plėtojami trys svarbiausi žmogaus teisių aspektai – žmogaus vientisumas, laisvė ir lygybė, pagarba kiekvieno žmogaus orumui. Šio proceso siekiai tapo ne tik kai kurių teisės aktų dalimi, atskirų valstybių teisinės sistemos komponentu, bet virto tarptautine žmogaus teisių apsaugos sistema³³. Šiuolaikinė žmogaus teisių samprata susiformavo filosofijos ir dviejų teisės doktrinų – prigimtinės ir pozityviosios – raidoje. Prigimtinei teisės doktrina žvelgia į žmogaus teises kaip į neatskiriamas nuo individo teises, kurių ištakos – protas, Dievo valia, žmogaus prigimtis. Pozityvizmas žvelgia į žmogaus teises kaip į valstybės duotas, nustatytas įstatymais ar kitais teisės aktais³⁴. Žmogaus teisės yra daugiaplanė kategorija, turinti politinį, teisinį bei moralinį aspektus. Žmogaus teisių atsiradimo bei raidos istorija siekia seniausius laikus. Kova tarp žmogaus teisių pripažinimo ir garantavimo bei valstybės savivalės ir kišimosi į privačią žmogaus sferą buvo varomoji visuomenės jėga, sudariusi sąlygas atsirasti pirmiesiems žmogaus teisių apsaugos dokumentams³⁵. 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija išlieka vienu svarbiausiu žmogaus teises skelbiančiu aktu, nes joje suformuluotas reikšmingas

²⁹ Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber, 2001. – ISBN 995-449-27-6.

³⁰ Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje. – Vilnius: Elektroninės leidybos namai, 2004. – ISBN 9955-473-11-8.

³¹ Jašiūnas E. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir konstitucinė justicija. http://www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20narystei%205/Egidijus%20Jarasiunas.doc [žiūrėta 2008 10 24].

³² Paksas A. Tarptautinės ir nacionalinės žmogaus teisių apsaugos priemonės ir institucijos. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000. – ISBN 9955-442-05-0.

³³ Ten pat.

³⁴ Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje. – Vilnius: Elektroninės leidybos namai, 2004. – ISBN 9955-473-11-8.

³⁵ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje (antrasis pataisytas ir papildytas leidimas) – Vilnius: Eurigmas, 2001. – 13 p. – ISBN 9955-501-07-3.

žmogaus teisių katalogas. Čia įtvirtintos esminės prigimtinės žmogaus teisės – laisvė, lygybė, nuosavybės neliečiamybė ir kitos nuostatos, atspindinčios to meto žmogaus teisių sampratą. Šios deklaracijos nuostatos atsispindėjo daugelyje vėliau priimtų Europos valstybių konstitucijų.

Vaiko teisės yra integrali žmogaus teisių dalis. Vaiko teisių išskyrimas į ypatingą žmoniškumo pažinimo ir visuomeninės veiklos sritį prasidėjo praėjus keliems šimtams metų nuo sąvokos „žmogaus teisės“ atsiradimo. G. Sagatys³⁶ teigia, kad vaiko teisių išskyrimas iš žmogaus teisių yra labai aktualus ir šiuo klausimu mokslinėje literatūroje vyksta diskusijos. Vieni teoretikai pritaria Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintai autonomiškai vaiko teisių koncepcijai, kiti mano, kad pripažįstant vaiko teisių autonomiškumą, buvo žengtas pernelyg radikalus žingsnis, tretis - neigia faktą, kad vaikas gali turėti savarankiškas teises ir laisves.

Vaiko teisės yra sudėtinis žmogaus teisių sistemos elementas. Šių teisių užtikrinimas ir apsaugos lygis valstybėje yra vienas specifinių rodiklių, kuris apibendrina žmogaus teisių padėtį. Vaikas yra savarankiškas teisės subjektas, kuris turi naudotis visomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis. Vaikai negali atstovauti savo teisėms kaip suaugusieji, todėl jiems reikalinga speciali apsauga ir gynyba. Valstybė yra atsakinga už vaikų teisių ir pareigų nustatymą³⁷. Taigi, jei vaikas turi teises, vadinasi valstybė privalo užtikrinti galimybę šiomis teisėmis naudotis. Vaiko teisės dažnai lyginamos su žmogiškaisiais poreikiais ir ne visada suprantamos žmogaus teisių kategorijose. Dažnai girdime: vaikas turi teisę būti auklėjamas laimingoje šeimoje, turi teisę į meilę, laimę. 1989 m. lapkričio 20 dieną Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė Vaiko teisių konvenciją. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos³⁸ preambulėje teigiama, kad vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą. Taigi, vaikai turi teisę į saugų, laimingą gyvenimą, kuri garantuoja valstybė.

Vaikas kaip ir kiekvienas žmogus turi visas žmogaus teises ir laisves. Vaikas privalo turėti teisinę apsaugą iki gimimo ir po jo. Atsižvelgiant į tai, kad vaikas yra pati jautriausia visuomenės dalis ir nesugeba savarankiškai ginti savo teises, visuomenėje privalo veikti tam tikros įstaigos, užtikrinančios vaiko teisių įgyvendinimą³⁹. Taigi, galime daryti išvadą, kad vaikai turi visas bendrąsias žmogaus teises ir laisves. Remiantis G. Sagačio⁴⁰ nuomone, vaikai gali turėti tokių teisių, kurios yra nebūdingos suaugusiems, pavyzdžiui, teisę būti apsaugotam nuo prievartos ir nepriežiūros, teisę sveikai vystytis ir panašiai. Tai įvardija vaiko, kaip privilegijuoto subjekto padėtį socialinėje erdvėje. Dauguma teoretikų, kurie nagrinėja vaiko teises ir jų įgyvendinimą, pripažįsta vaiko teisių lygiavertiškumą žmogaus

³⁶ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. – Vilnius: Teisės informacijos centras, 2006. – ISBN 9955-557-91-5.

³⁷ Kietytė L. Vaikų teisės // Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujos sistemos, 2005. – 188 p. – ISBN 9955-921-2-8.

³⁸ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

³⁹ Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. – 11 p. – ISBN 9986-18-006-6.

⁴⁰ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. – Vilnius: Teisės informacijos centras, 2006. – ISBN 9955-557-91-5.

teisėms. Vaikai yra labai pažeidžiami, turi būti saugomi nuo kitų ir nuo pačių savęs, todėl jų svarbiausias poreikis, interesas – turėti tėvų ir visuomenės ypatingą apsaugą⁴¹. Todėl galima manyti, kad vaikai yra teisės subjektai ir turi žmogaus teises, todėl turėdamas tėvų ir visuomenės apsaugą, vaikas jausis saugus ir pasitikintis.

Apibendrinus galima teigti, kad vaiko teisės yra sudėtinė žmogaus teisių sistemos dalis. Vaikas yra pripažįstamas kaip pilnavertis, pilnateisis ir savarankiškas subjektas, reikalaujantis ypatingos priežiūros bei apsaugos. Vaikas yra silpnoji grandis visuomenėje, todėl už jų teises turi kovoti tam tikros institucijos, užtikrinančios vaiko teisių įgyvendinimą.

1.1. Vaiko sąvoka

Pradedant analizuoti vaiko teisių apsaugą, reikia išsiaiškinti sąvokos „vaikas“ reikšmę ir kokie požymiai išskiria vaikus kaip socialinę grupę iš visuomenės. Vaikas yra žmogus, kuris dėl nepasiekto brandos lygio negali savarankiškai įgyvendinti visus žmogaus poreikius ir už jų įgyvendinimo padarinius prisiimti atsakomybę. „Vaiko“ sąvokos apibrėžimo pagrindas – žmogaus amžiaus ir jo raidos būdingų požymių ryšys.⁴² Vaikai yra specifinė socialinė grupė. Jie – nesubrendę žmonės, ypač „jauno amžiaus“, todėl yra priklausomi nuo suaugusiųjų, nors ir turi ypatingą statusą visuomenėje⁴³. Lietuvoje vaikus jau pradedama suvokti kaip tam tikrą socialinę grupę, turinčią daugiareikšmį sociokultūrinį statusą. Savo socialinio vaidmens vertingumu ir sąveikos su suaugusiais reikšmingumu vaikų grupė daro netiesioginį poveikį ir suaugusiųjų socializacijai⁴⁴. Taigi, vaikai yra socialinė grupė, kuri turi ypatingą statusą visuomenėje ir išsiskiria savo amžiumi ir branda.

Vaikas nuo suaugusio žmogaus skiriasi savo socialine, emocine bei fizine branda ir dėl šių skirtumų dažnai negali tinkamai pasinaudoti savo teisėmis bei jas apginti. Todėl ir valstybių nacionaliniai, ir tarptautinės teisės aktai suteikia vaikams papildomą apsaugą, įtvirtindami jiems tokias teises, kurių neturi suaugę žmonės – teisė augti, teisė vystytis, teisė į gyvenimo sąlygas, gyvenamąjį būstą ir pan. Tokia papildoma vaiko teisių apsauga, numatyta tiek nacionalinio, tiek tarptautinio lygio teisės aktuose ir jokia būdu nereiškia kitų visuomenės narių diskriminacijos. Ji reiškia vaikų, kaip socialiai silpnesnės, bet ne mažiau reikšmingos, visuomenės grupės teisių diferenciaciją, jų apsaugą.

⁴¹ Laurinavičius A., Misiūnas E. Žmogaus teisių įgyvendinimo problemos ir jų sprendimo kriterijai policijos veikloje. – Vilnius: Lietuvos policijos aptarnavimo paslaugų spaustuvė, 2004. – ISBN 9986-9233-2-8.

⁴² Sutton C. Socialinis darbas ir bendruomenės veikla ir psichologija. – Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 1999. – p. 39. – ISBN 9986-9357-0-9.

⁴³ Broom L., Bonjean Ch.M., Broom H. Sociologija. Esminiai tekstai ir pavyzdžiai. – Kaunas: Litera, 1992. –102 p. – ISBN 9956-658-42-8.

⁴⁴ Juodaitytė A. Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas: monografija. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2003. – 96 p. – ISBN 9986-38-483-4.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos⁴⁵ 10 straipsnyje teigiama: „Šioje Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau“. Konvencija formaliai apibrėžia vaiko sąvoką – asmuo, kuriam suėjo 18 metų ir viena diena (diena po gimimo dienos) jau nelaikomas vaiku. Taigi, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos teigimu, vaikais vadinami visi, neturintys 18 metų. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁴⁶ 2 straipsnyje nurodyta, kad „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“. Šio įstatymo 2 straipsnis yra alogiškas Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 10 straipsniui. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse⁴⁷ asmenys iki 18 metų vadinami nepilnamečiais. Jie skirstomi į dvi grupes: iki 15 metų (neturintys civilinio veiksnumo) ir nuo 15 iki 18 metų (turintys dalinį civilinį veiksnumą). Civilinio kodekso⁴⁸ 11 straipsnyje nustatyta, kad tais atvejais, kai įstatymai leidžia sudaryti santuoką iki 18 metų, asmuo, kuriam nesuėjo tiek metų, „įgyja civilinį veiksnumą visa apimtimi nuo santuokos sudarymo laiko“. Taigi, pagal civilinę teisę asmuo, iki 18 metų sudaręs santuoką Lietuvoje jau nebelaikomas vaiku.

„Vaiko“ sąvoka leidžia atsirasti terminui „vaikystė“. Vaikystę galima apibūdinti kaip žmogaus gyvenimo laikotarpį, kurio metu dominuoja specifinės vaiko savybės ir bruožai. Vaikystė – laikotarpis, per kurį vaikai greitai keičiasi ir vystosi, taip pat patiria įvairių nuoskaudų bei neigiamą suaugusiųjų poveikį. Būdami fiziškai silpni, nesubrendę ir nepatyrę, šiuo laikotarpiu vaikai yra visiškai arba dalinai priklausomi nuo aplinkinių suaugusiųjų⁴⁹. Vaikystės suvokimas keičiasi priklausomai nuo visuomenės išsivystymo. Pasak A. Lapienės⁵⁰, vaikystė yra svarbiausias žmogaus gyvenimo tarpsnis bei vienas esmingiausių jo gyvenimo etapų. Vaikystės laikotarpis, paprastai apimantis 12–13 žmogaus gyvenimo metų, yra pirminis jo socialinio formavimosi etapas. Tai žmogaus asmenybės formavimosi pradžia ir esmė, nes kaip tik vaikystės laikotarpiu pradeda formotis tie žmogaus asmenybės bruožai, kurie išlieka visą laiką – pasitikėjimas savimi, aplinka, smalsumas bei atvirumas jį supančiai aplinkai. Todėl vaiko samprata yra glaudžiai susijusi su visuomenės kultūra, tradicijomis ir socialine struktūra.

Vaikystę, anot G. Sagačio⁵¹, reikėtų suvokti kaip tam tikrą žmogaus vystymosi stadiją, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko individualias charakteristikas, nes vaikai kaip ir suaugusieji turi bendrąsias žmogaus teises ir laisves, kurios, atsižvelgiant į jo interesus, nulemtus fizinio, emocinio, protinio nesubrendimo, gali būti praplėstos arba apribotos. Vaikystės periodas dažniausiai

⁴⁵ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Vaiko teisės Europoje: jaunimo forumo medžiaga. – Vilnius: Gelbėkit vaikus, 2000, p.16–17. – ISBN 9955-407-19-0.

⁵⁰ Lapienė A. Knyga ir vaikystė žmogaus gyvenime // Gimtasis žodis. http://www.gimtasizodis.lt/Lapieniene_08_2.htm [žiūrėta 2008 10 20].

⁵¹ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. – Vilnius: Teisės informacijos centras, 2006. – ISBN 9955-557-91-5.

apibrėžiamas ne tik nurodant amžiaus ribas, bet žvelgiama į jį kaip į itin svarbų žmogaus socialinių galimybių plėtojimosi etapą – jis yra analizuojamas kaip visuminis⁵². Vaikystės periodo bruožai, skiriantys jį nuo kitų (paauglystės, jaunystės), yra bendrasis žmogaus vystymasis, kuris sudaro pagrindą bet kurioms socialinės veiklos sritims tobulėti ateityje ir drauge tampa specialiųjų žinių ir įgūdžių įgijimo sąlyga.

Požiūris į vaikystę, kaip savaime vertingą žmogaus gyvenimo periodą, sudaro sąlygas vaikams jaustis socialiai visaverčiams jau dabar, ne tik ateityje, duoda galimybę pedagogui ugdant vaiką remtis vaikystės teikiamais prioritetais: socialiniais – kognityviniais pasiekimais, kurie leidžia sėkmingai išgyventi vaikystę ir panaudoti joje įgytą patirtį ateityje, vaikystėje atsiranda tie žmogaus asmenybės bruožai, kurie išlieka visą laiką, pirmiausia pasitikėjimas savimi, aplinka, smalsumas, atvirumas aplinkai⁵³. Vaikystėje įgyjama patirtis leidžia ateityje sėkmingiau integruotis į socialinį gyvenimą, remiantis įgytomis žiniomis, įgūdžiais ir pasitikėjimu savimi siekti užsibrėžtų tikslų.

Apibendrinus matome, kad vaikystę apibrėžia žmogaus amžiaus ir brandos kriterijai. Jie tarpusavyje glaudžiai susisiję, nes nepaisant tam tikrų išimtinių atvejų, vaiko branda tiesiogiai priklauso nuo jo amžiaus. Augdamas vaikas įgyja vis daugiau žinių ir patirties, taigi vystosi jo sąmoningumas, jis bręsta fiziškai, emociškai ir socialiai. Vaikystėje susiformuoja vaiko vertybės, pasaulio bei savęs suvokimas. Todėl labai svarbu užtikrinti vaikui galimybę augti bei vystytis, ugdyti savo asmenybę ir ginti savo teises.

1.2. Pagrindinės vaiko teisės

Žmogaus teisės būna skirstomos į kategorijas. Kadangi visos teisės kyla iš žmogaus orumo sampratos, tai ir žmogaus teisės sudaro bendrą visumą, kurios negalima skaidyti⁵⁴. Tačiau aptariant žmogaus teises, dažnai nurodomos jų kategorijos. Remiantis L. Deveikiu⁵⁵, siekiant aprėpti mūsų epochos formuluojamų žmogaus teisių visumą, sukurti tarpusavyje susijusių tokių teisių sistemą, žmogaus teisės katologizuojamos. Jos skirstomos į:

1. Politines teises (rinkimų teisė, teisė į referendumą, peticijų teisė žodžio ir spaudos laisvė sąjungų ir susivienijimų laisvė, susirinkimų laisvė).
2. Socialines teises (teisė gauti mokamas kasmetines atostogas, teisė į tokį pragyvenimo lygį, kuris reikalingas palaikyti asmens ir jo šeimos narių sveikatą bei minimalią gerovę, teisė į

⁵² Juodaitytė A. Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas: monografija. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2003. – 96 p. – ISBN 9986-38-483-4.

⁵³ Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. – Vilnius: IĮ Petro Ofsetas, 2002. – ISBN 9955-534 01-X.

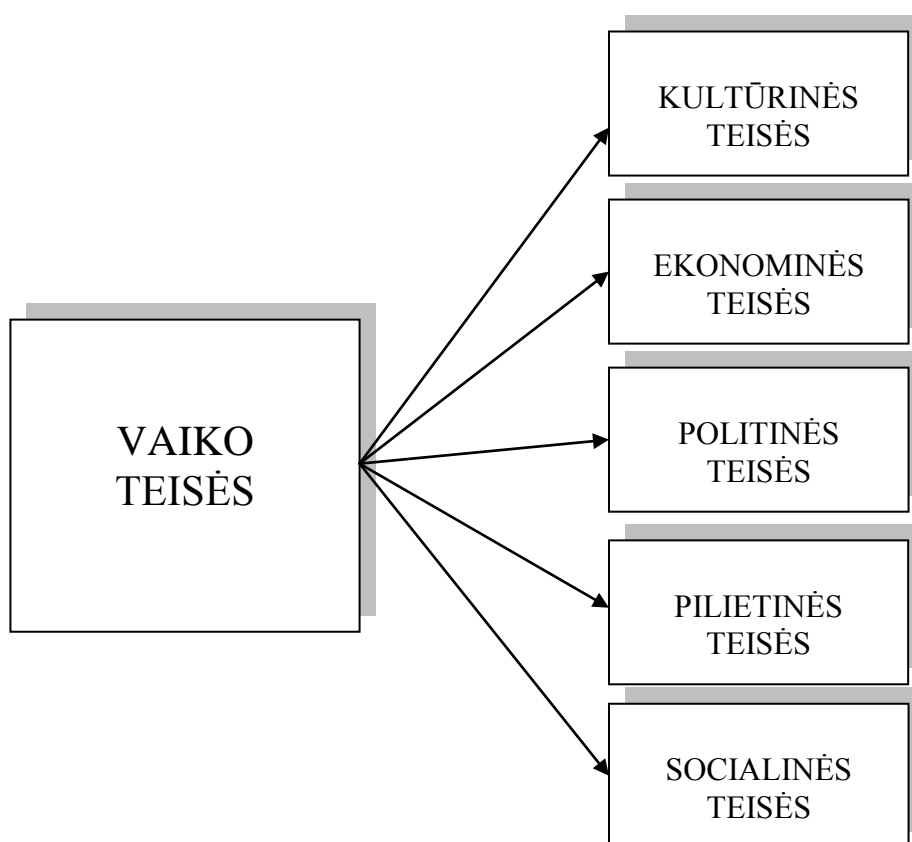
⁵⁴ Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. – Vilnius: Europos Taryba, 1996. – ISBN 0-304-31943-0.

⁵⁵ Deveikis L. Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje // Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujos sistemos, 1996. – ISBN 9955-9821-2-8.

aprūpinimą ligos, invalidumo, našlystės, senatvės atveju, teisė į motinystę ir vaikystę teisė į fizinės ir psichinės sveikatos plėtotę).

3. Kultūrinės teisės (teisė į mokslą, teisė naudotis kultūrinėmis vertybėmis, teisė laisvai dalyvauti visuomenės kultūriname gyvenime, teisė į meninę kūrybą, teisė gėrėtis menu, teisė plėtoti nacionalinę kultūrą).
4. Ekonominės teisės (teisė dirbti, teisė imtis verslo, teisė streikuoti, teisė laisvai jungtis į nacionalines arba tarptautines organizacijas ginant savo ekonominius interesus).
5. Pilietinės teisės (teisė gyventi, teisė į žmogaus orumą, teisė į laisvę ir lygybę, teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę, teisė ginti savo garbę ir reputaciją).

Kadangi vaiko teisės yra žmogaus teisių sudedamoji dalis, tai pagal žmogaus teisių kategorijas patogiau suskirstyti vaiko teisių išsidėstymą:

Šaltinis: sudaryta pagal Deveikis L. Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje // Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujos sistemos, 1996. – ISBN 9955-9821-2-8

1 pav. Vaiko teisių suskirstymas į kategorijas

1. Politinės teisės

Lietuvos Respublikos Konstitucija⁵⁶ laiduoja piliečiams teisę laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, jei jų tikslai ir veikla neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams. Lietuvos Respublikos visuomeninių organizacijų įstatyme⁵⁷ įtvirtinta, kad visuomeninių organizacijų, kurios savo veikla tenkina vaikų ir jaunimo poreikius, nariais ar šių organizacijų veikloje dalyvaujančiais asmenimis gali būti jaunesni kaip 18 metų amžiaus asmenys. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas⁵⁸ numato, kad Lietuvos švietimo įstaigose gali veikti vaikų ir jaunimo organizacijos, kurių veikla skatina moksleivių dorovinę, politinę, kultūrinę, fizinę bei socialinę brandą, padeda tenkinti jų saviugdos ir saviraiškos poreikius. Mokiniai turi teisę burtis į vaikų ir jaunimo organizacijas, plėtoti jų veiklą, lavintis saviugdos ir saviveiklos būreliuose. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatyme⁵⁹ numatyta asmenų, ne jaunesnių kaip 14 metų, dirbančių pagal darbo sutartį ar kitais įstatymų numatytais pagrindais, teisė laisvai jungtis į profesines sąjungas ir dalyvauti jų veikloje. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos⁶⁰ 14 straipsnis skelbia, kad valstybės dalyvės gerbia vaiko teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę, 15 straipsnyje teigiama, kad valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę į asociacijų ir taikių susirinkimų laisvę. Taigi, vaikai turi tam tikras politines teises, kurios leidžia burtis į vaikų organizacijas, asociacijas, taip pat yra pripažįstama susirinkimų laisvė.

2. Socialinės teisės

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁶¹ I skyriaus 4 straipsnio 3 dalis skelbia, kad kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeimyninės padėties, sveikatos.

Vaikai, ypač maži, yra silpni ir jiems reikia daug paramos ir globos, kad galėtų naudotis savo teisėmis. Derinat vaiko teises su globos poreikiu, svarbu atsižvelgti į vaiko interesus. Tai reiškia, kad kiekvienas atvejis yra individualus ir turi būrį paisoma vaiko interesų, nepažeidžiant vaikų orumo.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos⁶² 8 straipsnis įpareigoja valstybės dalyves gerbti vaiko teisę išsaugoti savo identiškumą, įskaitant pilietybę, vardą ir šeimos ryšius, kaip tai numatyta įstatymu, neleisdamos neteisėto kišimosi. Jei vaikui neteisėtai atimama dalis ar visi jo identiškumo elementai, valstybės dalyvės suteikia jam paramą ir apsaugą, reikalingą jo identiškumui kuo skubiau atstatyti. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme⁶³ teigiama: „Vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos visuomeninių organizacijų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr.18-400.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 34-933.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr.I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

⁶¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

⁶² Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr.I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

⁶³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

susijusius ryšius ir jų išsaugojimą“. Galima teigti, kad šis straipsnis įpareigoja valstybės institucijas užtikrinti, kad vaikas neprarastų minėtų identiškumo elementų. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos⁶⁴ 7 straipsnyje teigiama, kad vaikas įregistruojamas tuoj po gimimo ir nuo gimimo momento turi teisę į vardą ir pilietybę, taip pat, kiek tai įmanoma, teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas. Valstybės dalyvės užtikrina, kad šios teisės bus įgyvendintos vadovaujantis jų įstatymais ir jų įsipareigojimais pagal atitinkamus šios srities tarptautinius dokumentus.

Taigi, kiekvienas vaikas turi savo gyvenimo istoriją. Į istoriją įeina tai, kur vaikas gimė, kas jį augino, vaiko rasė, kultūra, religija, kalba, išvaizda ir kiti veiksniai. Registracija yra pirmas oficialus vaiko egzistavimo pripažinimas, kai valstybės įstaigoje užrašoma gimimo data, vardas ir pavardė. Registracija yra svarbi planuojant vaiko aprūpinimą, numatant, kiek valstybei reikės mokyklų ar vaikų darželių.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje⁶⁵ teigiama, kad kiekvienas vaikas turi teisę naudotis socialiniu aprūpinimu, įskaitant ir socialinį draudimą. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo II skyriaus 8 straipsnis skelbia, kad vaiko teisė būti sveikam garantuojama priemonėmis, leidžiančiomis sudaryti vaikui sveiką ir saugią aplinką, vaikų ir jų motinų (tėvų) sveikatos priežiūra, vaikų ligų profilaktika, kvalifikuota medicinos pagalba, vaiko sveiko gyvenimo būdo ugdymas. Kiekvieno žmogaus sveikata priklauso nuo jo įgimtų savybių ir aplinkos, kurioje jis gyvena. Šalys rūpinasi, kad būtų kuo mažiau teršiamas oras, vanduo ir maisto produktai. Gimstančių kūdikių sveikata priklauso nuo mamos sveikatos būklės, todėl šalys teikia pagalbą mamoms prieš gimdymą ir po jo. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos⁶⁶ 23 straipsnis skelbia, kad psichiškai ar fiziškai nepilnavertis vaikas turi gyventi pilnavertį ir prideramą gyvenimą, kuris garantuotų jo orumą, ugdytų pasitikėjimą savimi ir leistų aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. Valstybės dalyvės pripažįsta nepilnaverčio vaiko teisę gauti ypatingą globą ir rūpinasi, jei yra lėšų, kad turinčiam į tai teisę vaikui ar atsakantiems už jo globą asmenims būtų suteikta parama, kurios prašoma ir kuri atitinka vaiko būklę ir jo tėvų ar kitų vaiką prižiūrinčių asmenų padėtį. Būtina sudaryti galimybę nepilnaverčiam vaikui gauti išsilavinimą, profesinį parengimą, būti medicinos darbuotoju aptarnaujamam, atstatyti sveikatą, pasirengti darbinei veiklai ir poilsiauti taip, kad jis kuo labiau įsitrauktų į socialinį gyvenimą, galėtų ugdyti savo asmenybę ir bręsti kultūriniu bei dvasiniu požiūriu. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁶⁷ IV skyriaus 28 straipsnis skelbia, kad negalios vaikas turi lygias teises su sveikais vaikais aktyviai gyventi, vystytis, įgyti išsimokslinimą, atitinkantį jo fizines, protines galias ir pageidavimus, dirbti jam tinkamą darbą, dalyvauti kūrybinėje bei visuomeninėje veikloje. To paties įstatymo 27 straipsnis skelbia, kad negalios

⁶⁴ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

vaikas yra vaikas, turintis įgimtų ar įgytų fizinių ar psichinių trūkumų, nustatytų vaiko sveikatos priežiūros įstaigos, kurie kliudo jam normaliai vystytis, adaptuotis bei integruotis visuomenėje.

Remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija⁶⁸, vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą. Konvencijos 21 straipsnyje teigiama, kad valstybės dalyvės rūpinasi, kad vaikai būtų įvaikinami tik leidus kompetentingiems valdžios organams, kurie, vadovaudamiesi taikytiniais įstatymais ir nustatyta tvarka, taip pat remdamiesi visa reikalinga ir patikima informacija, nustato, kad įvaikinimas leistinas dėl vaiko statuso tėvų, giminaičių ir teisėtų globėjų atžvilgiu ir kad tuo atveju, kai reikia, suinteresuoti asmenys, atitinkamai pasikonsultavę, duotų savo sąmoningą sutikimą įvaikinti. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁶⁹ 23 straipsnis skelbia, kad vaikas turi teisę gyventi kartu su savo tėvais ar kitais teisėtais savo atstovais. Išskirti vaiką su tėvais ar kitais teisėtais jo atstovais prieš vaiko, taip pat tėvų (teisėtų jo atstovų) valią galima tik išimtiniais įstatymų numatytais atvejais bei nustatyta tvarka, vadovaujantis teismo sprendimu ir kai toks išskyrimas vaikui yra būtinas.

Kad vaikas galėtų visapusiškai ir harmoningai vystytis, jis turi augti šeimos aplinkoje, apsuptas meilės ir supratimo. Jeigu tėvai nesugeba pasirūpinti, kad visada vaikas būtų sotus, tinkamai apsirengęs ir apsaugotas nuo pavojų, arba jeigu vaikas lieka našlaičiu, jo globa turi pasirūpinti valstybė⁷⁰. Įvaikinimą tiksliai reguliuoja įstatymai. Taip pat vaikui, likusiam be tėvų ar jų priežiūros, įstatymų nustatyta tvarka steigiama globa (rūpyba). Steigiant vaikui globą (rūpybą), turi būti siekiama sudaryti sąlygas jam gyventi šeimoje kartu su broliais ir seserimis.

Pagal Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos⁷¹ 19 straipsnį, valstybės dalyvės, siekdamos apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą, kuriuos jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito jį globojančio asmens, imasi visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos⁷² 37 straipsnyje teigiama, kad valstybės dalyvės užtikrina, kad: nė vienas vaikas nepatirtų kankinimų ar kitokio žiauraus, nežmoniško arba orumą žeminančio elgesio ar bausmių, nei mirties bausmė, nei įkalinimas iki gyvos galvos, nenumatant išlaisvinimo galimybės, neskiriami už nusikaltimus, padarytus jaunesnių kaip 18 metų asmenų; nė iš vieno vaiko neteisėtai ar savavališkai nebūtų atimta laisvė. Vaikas areštuojamas, sulaikomas ar įkalinamas pagal įstatymą, tik

⁶⁸ Ten pat.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

⁷⁰ Vaiko teisės ir pareigos: vaikams apie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją. – Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2004. – ISBN 9986-03-558-9.

⁷¹ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

⁷² Ten pat.

kraštutiniu atveju ir kiek įmanoma trumpesniai laikui; su kiekvienu vaiku, kuriam atimta laisvė, būtų elgiamasi žmoniškai, kad būtų gerbiama jo orumas atsižvelgiant į jo amžiaus asmenų poreikius. Kiekvienas vaikas, kuriam atimta laisvė turi būti atskirtas nuo suaugusiųjų, jei tik nemanoma, kad šito daryti nedera dėl paties vaiko interesų; jis turi turėti teisę palaikyti ryšius su savo šeima susirašinėdamas ir pasimatydamas, išskyrus ypatingas aplinkybes; kiekvienas vaikas, kuriam atimta laisvė, turėtų teisę tuoj pat gauti teisinę ir kitokią pagalbą, taip pat teisę ginčyti savo laisvės atėmimo teisėtumą prieš teismą ar kitą kompetentingą, nepriklausomą ir nešališką organą ir teisę reikalauti, kad jie neatidėliodami priimtų sprendimą dėl bet kurio tokio procesinio veiksmo.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymo⁷³ IV skyriaus 39 straipsnio 2 dalis skelbia, kad vaikas turi teisę dirbti atsižvelgiant į jo amžių, sveikatą, bendrąjį išsilavinimą ir profesinį pasirengimą. Darbas yra laisvai pasirenkamas. To paties įstatymo 40 straipsnis skelbia, kad darbdaviai privalo garantuoti vaikams saugų darbą.

Netinkamas elgesys su vaikais – tai žeminimas, tyčiojimas, mušimas ar draudimas susitikti su tėvais. Vaikai privalo pranešti apie netinkamą elgesį su jais nepriklausomiems darbuotojams, kurie galėtų jam padėti.

3. Kultūrinės teisės

Remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija⁷⁴, valstybė pripažįsta vaiko teisę mokytis. Siekdamas šią teisę įgyvendinti ir sudaryti vienodas galimybes, valstybės dalyvės susitarė, kad jos: įveda nemokamą ir privalomą pradinį lavinimą, skatina tobulinti įvairias, tiek bendrojo, tiek profesinio viduriniojo lavinimo formas, rūpinasi, kad jis būtų prieinamas visiems vaikams, ir imasi tokių priemonių, kaip nemokamo lavinimo įvedimas, o prireikus – finansinės paramos teikimas, užtikrina mokomosios, profesinės bei orientuojamosios informacijos ir medžiagos prieinamumą visiems vaikams imasi priemonių, skatinančių nuolat lankyti mokyklą ir mažinančių moksleivių, paliekančių mokyklą, skaičių.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 31 straipsnis⁷⁵ skelbia, kad valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį, teisę dalyvauti žaidynėse ir jo amžių atitinkančiuose pramoginiuose renginiuose, laisvai dalyvauti kultūriniame gyvenime ir kurti meno kūrinius. Taip pat valstybės dalyvės gerbia ir skatina vaiko teisę visapusiškai dalyvauti kultūriniame ir kūrybiniame gyvenime ir prisideda prie to, kad jam būtų suteiktos atitinkamos ir vienodos galimybės dalyvauti kultūrinėje veikloje, praleisti laisvalaikį ir poilsiauti. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁷⁶ 16 straipsnyje numatyta vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį. Vaikas turi teisę į poilsį ir

⁷³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

laisvalaikį, atitinkantį jo amžių, sveikatą bei poreikius, taip pat vaikui turi būti užtikrinta galimybė ir sudarytos sąlygos žaisti. Valstybė ir vietos savivaldos institucijos steigia ir remia vaikų sporto, kūrybos, laisvalaikio, sveikatingumo klubus, stovyklas, šeimos poilsio namus, sanatorijas, sudaro sąlygas vaikams naudotis socialinio draudimo teikiamomis lengvatomis⁷⁷. Valstybė privalo šią teisę laiduoti. Visi vaikai gali šia teise pasinaudoti ir vaikų poilsį ir laisvalaikį garantuoja įstatymas.

Visi vaikai privalo lankyti mokyklą. Jie turi teisę mokytis vidurinėje mokykloje, kurioje mokslas turi būti nemokamas. Valstybė skatina vaikus mokytis – padeda vaikams iš tolimų vietovių pasiekti mokyklą, remia pakankamai lėšų neturinčias šeimas, skiria stipendijas gerai besimokantiems studentams. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁷⁸ 9 straipsnis numato, kad vaikas turi teisę į asmeninį gyvenimą, bendravimą, susirašinėjimo slaptumą, į asmens neliečiamybę. Šias teises bei laisves saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija⁷⁹, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas⁸⁰ ir kiti įstatymai bei teisės aktai. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas garantuoja šią teisę visiems vaikams, neatsižvelgiant į jų amžių. Nė vienas vaikas neturi patirti savavališko kišimosi į jo asmeninį, šeimyninį gyvenimą, būsto neliečiamybę, susirašinėjimo paslaptį arba neteisėto kėsینimosi į jo garbę ir reputaciją. Draudžiama vaiką žaloti, kankinti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis. Ši nuostata sietina su fizinėmis bausmėmis, kurios gali būti traktuojamos kaip žiaurus elgimasis su vaiku⁸¹. Vaiko teisių konvencijos⁸² 16-ame straipsnyje teigiama, kad vaikas turi teisę nuo tokio kišimosi ar kėsینimosi būti įstatymo ginamas. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos⁸³ 12 straipsnyje valstybės dalyvės garantuoja vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais, be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą skiriama daug dėmesio. Vaiko teisių konvencijos⁸⁴ 13 straipsnyje teigiama, kad valstybės dalyvės gerbia vaiko teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. To paties straipsnio antroje dalyje teigiama, kad valstybės dalyvės gerbia tėvų ir, atitinkamais atvejais, teisėtų globėjų teises ir pareigas vadovauti vaikui įgyvendinant jo teisę taip, kad tai atitiktų besivystančius vaiko sugebėjimus. Laisvė išpažinti savo religiją arba tikėjimą gali būti ribojama tik tiek, kiek tai nustatyta įstatymu ir yra būtina valstybės saugumo, viešosios tvarkos, gyventojų dorovės ir sveikatos arba kitų asmenų pagrindinių teisių ir laisvių apsaugai. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos⁸⁵ 30 straipsnis skelbia, kad tose valstybėse, kuriose gyvena etninių,

⁷⁷ Vaiko teisės. – Vilnius: Meralas, 1997. – 31 p. – ISBN 9986 715 13 X.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

⁸¹ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000. – 176 p. – ISBN 9986-656-22-2.

⁸² Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Ten pat.

religinių ar kalbinių mažumų arba vietinių gyventojų, iš vaiko, priklausančio tam tikrai mažumai, ar vietinio gyventojų vaiko negali būti apimta teisė kartu su kitais savo grupės nariais naudotis savo kultūra, išpažinti savo religiją, atlikinėti jos apeigas ir vartoti gimtąją kalbą. Diskriminacijos yra visose kultūrose ir religijose. Ji pasireiškia labai įvairiai žeminant, ignoruojant ar izoliuojant tam tikras grupes ar asmenis, kurie skiriasi nuo visuomenės daugumos.

4. Ekonominės teisės

Remiantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 12 straipsniu, vaikas turi teisę į nuosavybę, kurią saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vaikas, atsižvelgiant į jo veiksnumą, turi teisę pats arba per savo teisėtus atstovus sudarinėti sandorius, turėti indėlių kredito įstaigose ir disponuoti uždarbiu ar stipendija, įgyvendinti kitas turtines teises, kurias nustato atitinkami įstatymai bei teisės aktai. Vaikui nuosavybės teise priklausančiu turtu tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai gali disponuoti tik turėdami vaiko teisių apsaugos institucijos išvadą, kad tokie sandoriai neprieštarauja vaiko interesams. Remiantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁸⁶ VI skyriaus 39 straipsniu, vaiko darbo veiklą reglamentuoja Darbo įstatymų kodeksas ir kiti įstatymai. Vaikas turi teisę dirbti atsižvelgiant į jo amžių, sveikatą, bendrąjį išsilavinimą ir profesinį pasirengimą. Vaikas, turėdamas 16 metų, nenorintis ar nesugebantis tęsti mokslo, gali dirbti. Pagal Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją⁸⁷, valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę būti apsaugotam nuo ekonominio išnaudojimo ir nuo bet kokio darbo, kuris gali būti pavojingas jo sveikatai arba trukdyti jam mokytis, gali kenkti jo sveikatai ir fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam bei socialiniam vystymuisi.

5. Pilietinės teisės

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo I skyriaus bendrųjų nuostatų 7 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi ir augti⁸⁸. Kiekvieno žmogaus teisė į gyvybę yra pagrindinė teisė, ja remiasi visos kitos teisės, laisvės ir pareigos. Konstitucijos 19 straipsnis skelbia: „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“⁸⁹. Žmogaus teisę į gyvybę užtikrina gana plati teisinių priemonių sistema, įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir daugelyje kitų teisės aktų. Žmogaus teisė į gyvybę pirmiausia reglamentuota teisiškai, ją saugo moralės, religijų ir kitos socialinės normos⁹⁰. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 6 straipsnis

⁸⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁹⁰ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000. – 176 p. – ISBN 9986-656-22-2.

įpareigoja valstybės dalyves pripažinti kiekvieno vaiko neatimamą teisę gyventi⁹¹. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnyje teigiama, kad kiekvienam vaikui – tiek iki gimimo, tiek ir po jo – turi būti garantuota galimybė būti sveikam ir normaliai vystytis fiziškai bei protišcai, o gimusiam vaikui – taip pat doroviškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime⁹². Taigi abu dokumentai teigia, kad kiekvienas vaikas turi teisę gyventi ir augti. Vaiko teisių konvencijos 6 straipsnis įpareigoja valstybės dalyves užtikrinti didžiausią galimybę vaikui gyventi ir sveikai vystytis⁹³. Tuo pačiu Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnyje teigiama, kad draudžiami bet kokie moksliniai bandymai ar kitokie eksperimentai su vaiku, galintys pakenkti jo sveikatai, normaliam asmenybės vystymuisi⁹⁴. Šis draudimas taikomas net ir tada, jei yra vaiko, jo tėvų ar kitų teisėtų atstovų sutikimas.

Apibendrinus galime teigti, kad vaikas turi tokias pilietines, politines, ekonomines, socialines, kultūrines teises kaip ir suaugęs žmogus. Vaiko teisių suskirstymas į šias kategorijas leidžia suprasti, kad vaikas nėra atskiras individas, turintis išimtinės atskiras savo teises. Nagrinėjant dokumentus, kurie reglamentuoja vaiko teises, matome, kad vaikas yra visuomenės narys ir gali naudotis tokiomis pat teisėmis kaip ir kiti. Vaikai per silpni ir ne visi pajėgūs ginti savo teises, todėl valstybė garantuoja vaiko teisių apsaugą. Žmogaus teisių mokymas mokyklose vyksta skirtingai, atsižvelgiant į mokinių amžių ir aplinkybes, į ypatingas mokyklų situacijas ir švietimo sistemą. Todėl žmogaus teisių mokymas mokykloje turi apimti šias kategorijas.

1.3. Vaiko teisių ir pareigų vienovė

Pasak A. Vaišvilos⁹⁵, teisių ir pareigų vienovė yra visuomeninės sutarties išraiška. Taip suprantama teisė yra visuomeninė sutartis. Teisių ir pareigų pusiausvyra sukuria pačią visuomenę, kaip interesais susipriešinusių individų gyvenimo realybę ir kartu tik visuomenėje ši pusiausvyra turi prasmės. Žmonės gali gyventi drauge tik tada, kai jie paklūsta savo pačių sudarytai sutarčiai – teisių ir pareigų pusiausvyros pavidalą įgijusiai elgesio taisyklei. Jos pagrindu asmuo garantuoja savo teises, nesukeldamas grėsmės kito asmens teisėms. Anot A. Vaišvilos⁹⁶, požiūris į teisių ir pareigų vienovę, atskleidžia visų asmens teisių santykinumą ir kartu pačioje teisėje atranda to santykinumo pagrindą

⁹¹ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr.I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

⁹² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

⁹³ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr.I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

⁹⁵ Vaišvila A. Teisinis personalizmas // Teisės problemos. – Vilnius: Standartų spaustuvė, 2001. – p. 15-17, Nr.4 (34). ISSN 1392-1592.

⁹⁶ Ten pat.

(priežastį). Teisių ir pareigų vienovė apsaugo individą nuo to, kad visuomenė jo nepavergtų (pareigų absoliutinimo), o visuomenę nuo atskiro individo agresijos (teisių absoliutinimo). Šia vidine pusiausvyra teisė atneša į žmonių santykius santarvę ir socialinę rimtį, o privilegija ir prievolė – konfliktą.

Pasak J. Jevsejevienės⁹⁷, supažindinimas su vaiko teisėmis ir jų įgyvendinimas – svarbi demokratinės valstybės piliečio ugdymo mokykloje dalis. Kurti ir išlaikyti demokratinę valstybę gali tik piliečiai, kurie savo gyvenimą ir veiklą grindžia pagarba žmogaus teisėms, pareiga bei atsakomybe. Mokiniai visuomet buvo rengiami gyventi teisių ir pareigų pasaulyje. Keitėsi požiūris į vaiką ir į jo teisių supratimą. Pradinėje mokykloje siekiama, kad mokinys puoselėtų atitinkamas vertybes, charakterio savybes, lavintų reikiamus elgesio įpročius ir įgūdžius, gaunant tam tikras žinias ir gebėjimus. Pagrindinėje mokykloje pilietinio ugdymo pamokose VIII klasės mokiniai supažindinami su teisės ir pareigos santykiu, vaiko teisėmis ir jas reglamentuojančiais dokumentais, demokratijos samprata, žodžio ir spaudos laisve, visuotine žmogaus teisių deklaracija, mokyklos bendruomenės narių teisėmis ir pareigomis. Jau X klasėje mokiniai gilina savo žinias apie socialinius santykius, socializaciją, valstybę, pilietines pareigas, rinkimus, Lietuvos valdžios institucijas ir kt.⁹⁸ Siekiama, kad vaikas suvoktų savo teises ir su jomis susijusias pareigas bei įprastų jomis vadovautis. Apmąstydamas teisės ir pareigos sąsają, vaikas turėtų paisyti ne tik savo, bet ir kito žmogaus teisių, neužmirštant ir prisiimant savo pareigas ir atsakomybes.

Anot A. Vaišvilos⁹⁹, nėra teisių be pareigų ir nėra pareigų be teisių. Kiekviena žmogaus teisė yra susijusi su pareiga. Pareigų įgyvendinimas garantuoja kitų žmonių teises. Ugdyti pareigos ir atsakomybės jausmą yra tiek pat svarbu, kaip ir žinoti teises. Ginant vaiko teises, būtina skatinti ir patį vaiką atsakyti už savo elgesį. Vaikas turi lavinti atsakomybės jausmą dėl savęs paties, kitų vaikų, suaugusiųjų ir visos visuomenės.

Pagrindines vaiko pareigas apibrėžia Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo¹⁰⁰ 48 straipsnis, kuris skelbia, kad „vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, šio ir kitų įstatymų bei teisės aktų nuostatų, gerbti kitų žmonių teises“. Vaiko pareigas nurodo Lietuvos Respublikos Konstitucija¹⁰¹ (žr. 2 pav.).

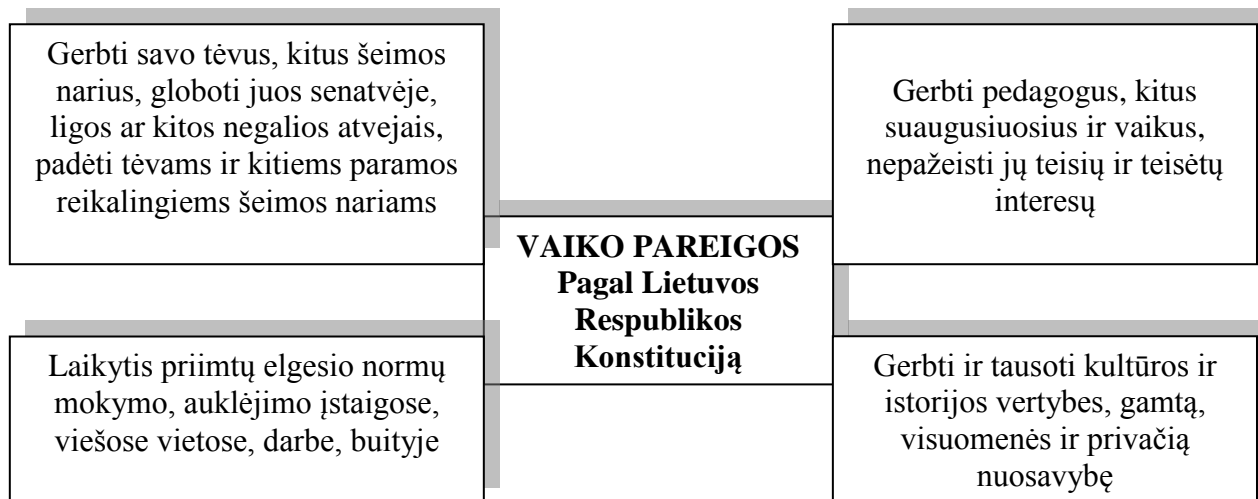
⁹⁷ Jevsejevienė J. Piliečio ugdymas supažindinant su vaiko teisėmis ir jas įgyvendinant pradinėse klasėse // Gimtasis žodis. http://www.gimtasizodis.lt/jevsejev_03_4.htm [žiūrėta 2008 03 23].

⁹⁸ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. Liepos 5 d. įsakymas Nr. ISAK-1086 „Dėl bendrosios pilietinio ugdymo programos ir pilietinio ugdymo išsilavinimo standartų 8 ir 10 klasėms tvirtinimo“ http://www.smm.lt/ugdymas/docs/ISAK1086_Bendroji_pilietinio_ugdymo_programa.pdf [žiūrėta 2008 09 10].

⁹⁹ Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000. – ISBN 9986-567-41-6.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

Šaltinis: sudaryta pagal Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios.1992, Nr. 33-1014 ¹⁰²

2 pav. Vaiko pareigos pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją

Vaikas privalo gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius ir globoti juos senatvėje, ligos ar kitokios negalios atvejais. Taip pat jis privalo padėti tėvams ir kitiems šeimos nariams, kuriems reikalinga parama. Vaikas turi gerbti mokytojus ir kitus suaugusiuosius bei vaikus, nepažeidžiant jų teisių ir teisėtų interesų. Vaiko pareiga yra laikytis priimtų elgesio taisyklių ne tik mokymo ir auklėjimo įstaigose, bet ir buityje, viešose vietose bei darbe.

Apibendrinant galima teigti, kad ginant vaiko teises, būtina skatinti ir patį vaiką atsakyti už savo elgesį. Vaiko teisių gynimas negali virsti vien tik teisių propagavimu, nes vieno asmens teisė reiškia kito asmens pareigą.¹⁰³ Ugdyti pareigos ir atsakomybės jausmą yra taip pat svarbu kaip ir žinoti savo teises, nes nėra teisių, kurios neturėtų pareigų ir atvirkščiai. Todėl egzistuoja teisių ir pareigų vienovė. Taigi, ginant vaiko teises, bet neprimetant pareigų nebus pasiektas tikslas, nebus užtikrintas žmogaus orumo principais pagrįstas vaiko socialinis gyvenimas, nes nežinantis savo pareigų asmuo pažeis kito teises.

¹⁰² Ten pat.

¹⁰³ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000. – 176 p. – ISBN 9986-656-22-2.

2. VAIKO TEISĖS LIETUVOS IR TARPTAUTINĖS TEISĖS KONTEKSTE

2.1. Pagrindiniai tarptautinės teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje

XX amžius – vaiko padėties visuomenėje kaitos amžius. Ilgą laiką vaikai visuomenėje buvo traktuojami kaip mažuma – ne pagrindinė ir neatstovaujanti visuomenei grupė, o XX amžiaus pabaigoje vaiko teisės ne tik deklaruojamos, bet tarptautiniu mastu pripažįstamos ir ginamos juridiniais dokumentais – Vaiko teisių deklaracija ir Vaiko teisių konvencija. Šie dokumentai greitai įgijo visuotinį pasaulio pripažinimą ir Vaiko teisių konvenciją ratifikavo beveik visos pasaulio šalys.

Pirmasis tarptautinis vaiko teisių dokumentas pasirodė prieš Antrąjį pasaulinį karą – 1924 m. Ženevos vaiko teisių deklaracija, kurioje buvo teigiama, kad žmonija turi vaikui duoti visa, kas geriausia. Kita Vaiko teisių deklaracija priimta Jungtinių Tautų 1959 metais. Šiuo dokumentu deklaruojamos vaiko teisės į laimingą vaikystę, normalias gyvenimo ir raidos sąlygas, į išskirtinį rūpestį ir globą. Taip pat skatinama pripažinti vaiko, kaip visavertės žmonijos dalies, teises. 1989 m. priimta Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Konvencijos tikslas – apginti svarbiausius vaiko interesus. Ji nustato tam tikras procesines priemones, kurios leidžia vaikams įgyvendinti savo teises¹⁰⁴. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją¹⁰⁵ ratifikavusios valstybės yra įsipareigojusios ginti vaiko teises pasitelkiant visas įmanomas priemones: administracines, teisines, edukacines ir kt.

Siekiant visuotinės vaikų gerovės, 1979–ieji buvo paskelbti tarptautiniais vaiko metais. Tada pradėtas kurti ir svarstyti pirminis Vaiko teisių konvencijos projektas, kuri rengė Žmogaus teisių komisijos sudaryta darbo grupė. Konvencija yra unikali tuo, kad tai pirmasis tarptautinis dokumentas, apimantis tokį platų ir išsamų žmogaus teisių spektrą - vaiko pilietines ir politines, ekonomines, socialines bei kultūrinės teises. Konvencija - tai matas, leidžiantis įvertinti valstybių vidaus ir tarptautinės bendruomenės politiką, programas ir kitą vaikų vykdomą veiklą. Pasak Ž. Jonynienės¹⁰⁶, Jungtinių Tautų Vaiko teisių apsaugos konvencijoje įvardijami pagrindiniai juridiniai ir moraliniai standartai dėl vaiko teisių apsaugos.

1993 m. pasirašyta Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje¹⁰⁷. Jos pagrindiniai tikslai yra: nustatyti garantijas, užtikrinančias, kad tarptautinis įvaikinimas būtų vykdomas atsižvelgiant į vaiko interesus ir pagrindines teises, nustatyti Konvenciją pasirašiusių valstybių bendradarbiavimo sistemą, užtikrinančią, kad būtų laikomasi reikalavimų, tokiu

¹⁰⁴ Laurinavičius A., Misiūnas E. Žmogaus teisių įgyvendinimo problemos ir jų sprendimo kriterijai policijos veikloje. – Vilnius: Lietuvos policijos aptarnavimo paslaugų spaustuvė, 2004. – ISBN 9986-9233-2-8.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

¹⁰⁶ Jonynienė Ž. Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos // Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005, Nr. 15, 129 p. – ISSN 1392-5016.

¹⁰⁷ 1993 m. Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje // Valstybės žinios. 1997, Nr. 101–2546, 2550.

būdu užkertant kelią vaikų pagrobti, perduoti ar verstis kontrabanda, ir garantuoti, kad valstybės dalyvės pripažintų tarptautinį įvaikinimą, organizuodamos jį pagal Konvencijos reikalavimus. 1980 m. pasirašyta Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų¹⁰⁸. Šios Konvencijos tikslai yra: užtikrinti, kad neteisėtai į bet kurią valstybę išvežti ar jose laikomi vaikai būtų greitai grąžinti ir garantuoti, kad vienos valstybės teisės aktų nustatytos globos teisės ir teisė matytis su vaiku būtų gerbiamos ir kitose valstybėse. 1996 m. pasirašyta Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje¹⁰⁹. Konvencijos tikslai: nustatyti valstybę, kurios institucijos turi jurisdikciją imtis priemonių apsaugoti vaiko asmenį ir turtą, nustatyti, kokią teisę turi taikyti tokios institucijos vykdydamos savo jurisdikciją ir nustatyti tėvų pareigoms taikytiną teisę, užtikrinti tokių apsaugos priemonių pripažinimą ir vykdymą visose susitariančiose valstybėse.

Apibendrinus, galima teigti, kad tarptautiniai teisės aktai vaiko teisių apsaugos srityje yra reikšmingi susiklosčius tam tikroms situacijoms. Tačiau pagrindiniai vaiko teises reglamentuojantys tarptautiniai dokumentais yra Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija ir Vaiko teisių deklaracija. Pabrėžiama išskirtinė vaiko padėtis ir būtinybė efektyviai ginti ir saugoti jo teises ir teisėtus interesus. Vaiko teisių deklaracijoje ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje teigiama, kad žmonija privalo vaikui duoti visa, ką ji turi geriausia. Vaikui turi būti garantuota išskirtinė apsauga, suteikiamos galimybės vystytis fiziškai, protiška, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Tai įgyvendinti padėtų vaikui skiriama meilė, supratimas, moralinė ir materialinė parama.

2.2. Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje

Lietuvoje vaiko teisių klausimai pradėti analizuoti po kelerių valstybės nepriklausomybės atkūrimo metų. Tai lėmė visuomenės pertvarka ir siekis žengti demokratijos link. 1995 metais Lietuvoje ratifikuota Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybė įsipareigojo ginti vaiko teises administracinėmis, teisinėmis, edukacinėmis priemonėmis ir reguliariai atsiskaityti Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui apie vaiko teisių įgyvendinimą šalyje.

Vaiko teisių apsaugą Lietuvos Respublikoje užtikrina: valstybė ir jos institucijos, vietos savivaldos institucijos ir visuomeninės organizacijos, kurių veikla yra susijusi su vaiko teisių

¹⁰⁸ 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51–1928.

¹⁰⁹ 1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje // Valstybės žinios. 2003. Nr. 91–4105.

apsauga¹¹⁰. Valstybė ir vietos savivaldos institucijos skatina ir remia savanorišką visuomeninių organizacijų, taip pat tradicinių bei valstybės pripažintų religinių bendruomenių veiklą vaiko teisių apsaugos srityje. Valstybė ir vietos savivaldos institucijos steigia ir finansuoja vaiko teisių apsaugos institucijas (tarnybas), organizuoja jų veiklą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė vaiko teisių apsaugos ir jų gynimo srityje: rengia ir teikia Seimui svarstyti įstatymų ir kitų teisės aktų projektus, tvirtina programas, vykdo įstatymus bei teisės aktus, nustatyta tvarka priskiria vienos ministerijos kompetencijai vaiko teisių apsaugos valdymo sritį ir nustato kitų ministerijų kompetenciją. Ministerijos vaiko teisių apsaugos srityje formuoja bei įgyvendina vaiko teisių apsaugos politiką ir kartu su kitomis valstybės bei savivaldybių institucijomis užtikrina tinkamą vaiko teisių apsaugą, teikia metodinę paramą savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, vykdo įstatymuose, teisės aktuose ir ministerijos nuostatuose numatytas funkcijas.

Vaiko teisių apsaugą savivaldybėse garantuoja atitinkamos savivaldybių tarybos, vietos savivaldos vykdomosios institucijos, vaiko teisių apsaugos institucijos (tarnybos), policijos nepilnamečių (jaunimo) reikalų inspektoriai, taip pat mokyklos ir kitos institucijos, kurios rengia ir įgyvendina vaiko teisių apsaugos, vaikų teisės pažeidimų prevencijos priemones.

Visuomeninė vaiko teisių apsauga vykdoma bendradarbiaujant visuomeninėms organizacijoms su valstybės, vietos savivaldos institucijomis, laikantis šio įstatymo bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą, nuostatų.

Prie savivaldybių tarybų veikia savivaldybių bendruomenių vaiko teisių apsaugos tarybos. Jas sudaro ir jų nuostatus tvirtina savivaldybių tarybos. Savivaldybių bendruomenių vaiko teisių apsaugos tarybas sudaro vietos savivaldos institucijų, vaiko teisių apsaugos institucijų, policijos nepilnamečių reikalų inspektorių, švietimo, vaiko globos įstaigų atstovai, taip pat į tarybą gali įeiti vaikų (jaunimo) organizacijų ar mokyklų moksleivių tarybų, vaiko teisių apsaugos srityje veikiančių visuomeninių organizacijų ar tradicinių bei valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir kitų įstaigų bei organizacijų atstovai.

1994-aisiais Lietuvoje pradėta kurti Vaiko teisių apsaugos tarnybų sistema. 1996 metais buvo priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas¹¹¹, kuris numato pagrindines vaiko teises, laisves ir pareigas. Taip pat pradėjo steigtis nevyriausybinės vaikų gynimo organizacijos. Lietuvoje prasidėjo vaikų teisės ir veiksmų plano reforma: 2000 m. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas¹¹², įsteigta Įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Vaiko teisių kontrolieriaus įstaiga, Šeimos, vaikų ir jaunimo departamentas. Įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, Lietuvos Respublikos Civilinio proceso

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

¹¹¹ Ten pat.

¹¹² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1708.

kodeksas ir daugybė kitų¹¹³. Patvirtinti Vaiko globos organizavimo nuostatai¹¹⁴, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas¹¹⁵, naujasis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas¹¹⁶.

Pasaulinėje Vaiko gyvybės, apsaugos ir raidos deklaracijoje teigiama, jog siekiant užtikrinti vaiko gerovę būtina formuoti tinkamą valstybės politiką. 2002 m. vykusioje Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos specialiojoje sesijoje, skirtoje vaikams, baigiamojoje deklaracijoje patvirtintas šalių įsipareigojimas ginti vaiko teises ir gerovę, kurti „vaikams tinkamą pasaulį“, parengiant valstybių politikos strategijas bei veiksmų planus šiam tikslui siekti. Vykdydama šį įsipareigojimą, Lietuvos Respublikos Vyriausybė pritarė Vaiko gerovės valstybės politikos strategijai ir patvirtino jos įgyvendinimo 2005-2012 metais priemonių planą¹¹⁷, kuriame akcentuojamos būtiniausios permainų sritys: stiprinti institucijų ir organizacijų bendradarbiavimą, kurti vaikui ir šeimai reikalingų paslaugų tinklą ir gerinti paslaugų kokybę, kelti vaiko gerovės srities specialistų kvalifikaciją, tobulinti įstatymą.

Apibendrinus galima teigti, kad Lietuvoje vaiko teisių apsaugos sistema sparčiai plečiasi ir tobulėja, užkirsdama kelią vaiko teisių pažeidimams. Tai padeda daryti ne tik specialios institucijos, bet ir švietimo įstaigos, suteikdamos žinių tėvams ir vaikams apie jų teises bei pareigas. Taigi, teisinis švietimas mūsų visuomenėje vis labiau auga ir tobulėja.

3. TEISINIO ŠVIETIMO SAMPRATA

Remiantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu¹¹⁸, švietimas apibūdinamas kaip veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus. Švietimas yra asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas. Jis grindžiamas žmogaus nelygstamos vertės, jo pasirinkimo laisvės, dorinės atsakomybės pripažinimu, demokratiniais santykiais ir šalies kultūros tradicijomis, taip pat švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų, o valstybės – pažangų ir saugų.

¹¹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 9 d. nutarimas Nr. 142 „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 24 – 732.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 405 „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 35-1275.

¹¹⁵ Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2007 m. spalio 31 d. nutarimas Nr. 1193 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 118-4817.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

Švietimo tikslai yra: išugdyti kiekvienam jaunuoliui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi, nustatyti jaunuolio kūrybinius gebėjimus ir pagal tai padėti jam įsigyti profesinę kvalifikaciją ir kompetenciją, atitinkančią šiuolaikinę kultūros bei technologijų lygį ir padedančią jam įsitvirtinti ir sėkmingai konkuruoti kintančioje darbo rinkoje¹¹⁹. Taip pat vienas iš tikslų yra sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius ir tobulėti mokantis visą gyvenimą, stiprinti visuomenės galias užtikrinant darnią krašto ūkio, aplinkos ir žmoniškųjų išteklių plėtrą, sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės bei politinės kultūros pagrindus. Taigi, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas numato visuomenės nariams sudaryti sąlygas ir galimybes įgyti išsilavinimą, žinių, kompetencijų, realizuoti save gyvenime, plėtoti gebėjimus ir patirtį konkurencingoje aplinkoje.

Visuomenės teisiniu švietimu laikomas procesas, kai asmenims sudaromos galimybės įgyti teisinių žinių, kad jie galėtų tinkamai naudotis savo teisėmis teisinėje sistemoje, jas ginti ir atlikti pareigas. Teisinis švietimas apima teisinės sąmonės ugdymą, teisinės informacijos teikimą ir teisinį konsultavimą, yra glaudžiai susijęs su žmogaus teisių ir laisvių apsauga¹²⁰. Todėl galima teigti, kad visuomenės teisinio švietimo tikslas yra gerinti teisinės informacijos prieinamumą visuomenei ir ugdyti savarankiškai mąstantį Lietuvos Respublikos gyventoją, kuris sugebėtų naudotis savo teisėmis ir vykdyti pareigas.

Teisinio švietimo procesas prasideda jau mokykloje, todėl visuomenės teisinio švietimo programos vienas iš uždavinių yra „formuoti teisinę sąmonę ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo lavinimo programas vykdančiose įstaigose ir neformaliajame suaugusiųjų švietime, sudaryti palankesnes teisinės savišvietos sąlygas“¹²¹. Taigi, mokykloje vykdomas teisinis švietimas orientuojasi į vaiką, kuris susipažindinamas ne tik su demokratinėmis pažiūromis, laisvėmis, teisėmis, bet ir atsakomybėmis bei pareigomis.

Apibendrinus galime teigti, kad teisinis švietimas yra skirtas tiek ikimokyklinio amžiaus vaikams, tiek suaugusiems, kurie nėra įgiję atitinkamos kompetencijos. Todėl svarbiausia, kad kiekvienas visuomenės narys įgytų teisinių žinių ir gebėtų naudotis savo teisėmis.

4. TEISINIO ŠVIETIMO GALIMYBĖS ŠVIETIMO SISTEMOJE

Nuo 2001 m. bendradarbiaujant su JAV įgyvendinamas tarptautinis teisinio švietimo projektas. Šiam tikslui buvo sukurta teisinio švietimo mokymo „Street Law“ programa, kuri yra skirta 11-12

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008. Nr. 130-4981.

¹²¹ Ten pat.

klasės mokiniams apie teisę, teisės sistemą, pagrindinius principus ir vertybes, kuriomis paremta konstitucinė demokratija.¹²² Teisinio švietimo programa suteikia mokiniams teisės pagrindus, kurie padeda įgyvendinti pažeistas teises, suteikia žinių, moko savarankiškai spręsti iškilusias problemas ir klausimus, skatina kritinį mąstymą ir bendravimo įgūdžius. Ši programa skatina teigiamus postūmius efektyviam pilietiškumui ir įstatymų galiai, skatina norą ir galimybes dalyvauti visuomeniniame gyvenime¹²³. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija išleido vadovėlį „Teisė kiekvienam“¹²⁴ ir mokytojo knygą „Teisė kiekvienam“¹²⁵. Knygos yra paremtos Jungtinių Amerikos Valstijų teisinio švietimo organizacijos „Street Law“ metodika, kuri pritaikyta Lietuvos teisinės ir švietimo sistemos poreikiams bei atitinka bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų nuostatas.

Šiuo metu švietimo institucijose privaloma tvarka nėra dėstoma jokia teisinė disciplina. Teisinis mokinių ugdymas yra integrali ugdymo dalis. Teisinės žinios yra integruotos į visuomeninių dalykų – istorijos, pilietinio ugdymo, politologijos, etikos turinį. Mokiniai apie teisės sistemą, jos raidą nuo pat atsiradimo iki šių dienų gauna tik esmines žinias. Nuodugniau mokiniai supažindinami su valstybės Konstitucija, valstybės valdžios institucijų struktūra, veiklos principais, žmogaus ir piliečio teisėmis bei pareigomis. Bendrojo lavinimo mokyklų ugdymo planas suteikia mokiniams galimybę pasirinkti įvairias disciplinas, tarp jų ir teisės pagrindus. Teisės pagrindų disciplina įtraukta į ugdymo programas kaip laisvai pasirenkamas dalykas. Taigi, mokiniai pasirinkę discipliną yra supažindinami ne tik su savo, bet ir su kitų teisėmis ir pareigomis. Taip pat jiems yra suteiktos sąlygos susipažinti su įvairiomis institucijomis, į kurias, ištikus bėdai, jie galėtų kreiptis. Mokiniai supažindinami su jų teisėmis bei pareigomis, teise ir socialinėmis vertybėmis, šeimos teise, tėvų ir vaikų teisėmis bei pareigomis šeimoje.

Supažindinant su vaiko teisėmis ir jas įgyvendinant ypač svarbus vaidmuo tenka aplinkai. Tai ir patyrimo šaltinis, ir efektyvaus ugdymo proceso organizavimo sąlyga. Kadangi vaikas ugdomas ne tik mokykloje, jo nuostatoms, įpročiams ir supratimui didelę įtaką daro šeima, draugai, bendruomenė, visuomenės gyvenimo reiškiniai ir dėsniai. Todėl yra būtina siekti kuo didesnės vertybių, nuostatų, elgesio normų, diegiamų mokykloje ir kitoje vaiko aplinkoje, dermės. Svarbu panaudoti visas bendradarbiavimo su tėvais teikiamas galimybes. Pedagogas galėtų pasiūlyti tėvams aptarti vaikų teises bei pareigas šeimose, supažindinti tėvus su Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, ją aptarti ir kt. Tai padėtų siekti auklėjimo šeimoje bei mokykloje suderinamumo, t. y. perimti gerąją šeimų patirtį ir siekti, kad tėvai sutiktų su mokykloje diegiamomis vertybėmis.

Teisės pagrindų pamokų temos priklauso nuo pedagogo sugebėjimo išvelgti kas šiuo metu mokiniams aktualu. Mokytojui svarbu suvokti vaiko teisių įgyvendinimo esmę, būti teoriškai

¹²² Moksleivių teisinio švietimo programa. ELSA Lietuva. Projektas. <http://www.elsa.lt/mtsp/index.php?id=mtsp> [žiūrėta 2008 03 25].

¹²³ Teisinio švietimo („Street Law“) programa. <http://www.nplc.lt/pr10.html> [žiūrėta 2008 23 25].

¹²⁴ Teisė kiekvienam: vadovėlis X, XI–XII kl. – Vilnius: Kronta, 2003. – ISBN 9955-595-II-6.

¹²⁵ Teisė kiekvienam: mokytojo knyga. – Vilnius: Kronta, 2003. – ISBN 9955-595-10-8.

pasirengusiam ir bendravimą su kiekvienu vaiku grįsti pagarba jo teisėms. Būti teoriškai pasirengusiam – žinoti vaiko teises, suvokti kaip jos formavosi ir dėl ko buvo pripažintos, išmanyti kokie dokumentai apibrėžia vaiko teises. Itin reikšminga teisės pagrindų pamokų ypatybė – metodika. Mokymas grindžiamas ne „sausu“ teorinės medžiagos pristatymu, o „interaktyviaisiais“ mokymo metodais. Taigi, didelis dėmesys tenka pedagogui, kuris yra tarytum tiltas, jungiantis mokinį ir žinias. Tik nuo pedagogo kompetencijos perteikti įdomiai mokomąją teisinę medžiagą priklauso mokinių pasirinkimas mokiau domėtis teisiniais dalykais.

Siekiant įtvirtinti mokinių teisinės žinias, organizuojama mokinių teisinių žinių viktorina – konkursas „Temidė“. Jis vyksta įvairiose apskrityse. Konkursas skatina mokinius domėtis teisine sistema, valstybės valdžios institucijų struktūra, žmogaus ir piliečio teisėmis ir pareigomis ir kt.

Apibendrinant galima teigti, kad mokinių teisinio auklėjimo sistemą sudaro: teisinis pedagogų parengimas ir teisinis mokinių ugdymas. Teisinio auklėjimo sėkmė labai priklauso nuo pedagogų profesinio pasirengimo šiam darbui. Todėl būtinas nuolatinis teisės žinių atnaujinimas, domėjimasis šalies įstatymais, teisiniais socialinės rūpybos, vaiko globos aspektais, vaiko teisių apsaugos klausimais. Lietuvoje Mykolo Romerio universitetas jau ruošia mokytojus, gebančius dėstyti teisės pagrindus mokyklose bei vykdyti visuomenės ir įvairių socialinių grupių teisinį švietimą. Taip pat didelę reikšmę turi tėvų pozityvus požiūris į teisinį švietimą. Jei mokykla kartu su tėvas skiepys vaikui teisingumą, padorumą, moralumą ir pilietines vertybes, tai vaikai elgsis taip pat, ir vadovausis tomis pačiomis vertybėmis.

II. VAIKO TEISIŲ INTEGRAVIMO Į BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS UGDYMO TURINĮ ASPEKTAI

„Mokyklos – tai tokios bendruomenės, kurios galėtų ir turėtų būti asmens orumo ir skirtingumo, tolerancijos ir lygių galimybių pagarbos pavyzdys“¹²⁶. Mokykloje mokosi daugybė vaikų, atėjusių iš skirtingos aplinkos. Visi vaikai atsineša iš savo namų skirtingas vertybes, tradicijas ir nuostatas. Mokyklos bendruomenėje kiekvienas mokinys supažindinamas su tolerancija, lygiomis galimybėmis ir pagarba vienas kitam. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje¹²⁷ teigiama, kad „šalys dalyvės turi imtis atitinkamų priemonių, kad mokyklos disciplina būtų palaikoma tokiu būdu, kuris nepažeistų vaiko orumo ir atitiktų dabartinę konvenciją“. Taigi, tarptautiniai dokumentai nurodo pagrindinius bendrojo lavinimo mokyklos atskaitos taškus moraliniu – doroviniu požiūriu, išryškint orumo, tolerancijos, lygybės principus. Pasak G. Kvietkienės¹²⁸, mokykla – antroji vaiko bendruomenė, į kurią vaikas patenka po šeimos ir kurioje socializuojasi, įgauna tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Mokyklos bendruomenė yra dinamiška, santykinai savivaldi, priklausanti nuo greitai besikeičiančių principų, kurios dinamiškumas sąlygojamas bendruomenės narių ir jų tarpusavio santykių. Kiekvienam mokiniui mokyklos bendruomenė dažniausiai yra artimiausia socialinė aplinka, kurioje pasireiškia jo gebėjimai, vyksta aktyvus socializacijos procesas.

Švietimas apie žmogaus teises supažindina su svarbiomis koncepcijomis, įgūdžiais ir perspektyvomis, kurias jaunuoliai patiria mokykloje. Anot D. Šimeno¹²⁹, mokiniams iškyla etnocentrizmo, visuotinum, reliatyvumo ir konfliktų klausimai; reikia nagrinėti ne tik savo, bet ir kitų ateitį. Jie turi išvelgti žmogaus teisių problemas pasaulyje ir suprasti savo santykį su aplinkos, karo ir taikos sampratomis. Jie privalo suprasti, kad žmogaus teisių problemos skirtingai pasireiškia skirtingose kultūrose¹³⁰. Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius konstruktyviai dalyvauti nuolat kintančios visuomenės gyvenime. Todėl teisinis švietimas turėtų vykti nuosekliai nuo ikimokyklinio iki vidurinio ugdymo (žr. 3 pav.)

¹²⁶ Europos tarybos rekomendacija Nr. 85 [http://www.ada.lt/images/cms/File/Rekomendacija%20Nr_%20R%20\(85\)%200.pdf](http://www.ada.lt/images/cms/File/Rekomendacija%20Nr_%20R%20(85)%200.pdf) [žiūrėta 2008 07 28].

¹²⁷ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. http://www.savethechildren.net/lithuania/child_rights/un_cr_convention.html [žiūrėta 2008 06 15].

¹²⁸ Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: Baltijos kopija, 2003. – ISBN 9955-568-04-6.

¹²⁹ Šimenas D. Žmogaus teisių mokymas: pamokos klasėje bet kuriai amžiaus grupei // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. – Vilnius: Europos Taryba, 1996, p. 146-147. – ISBN 9986-656-05-2.

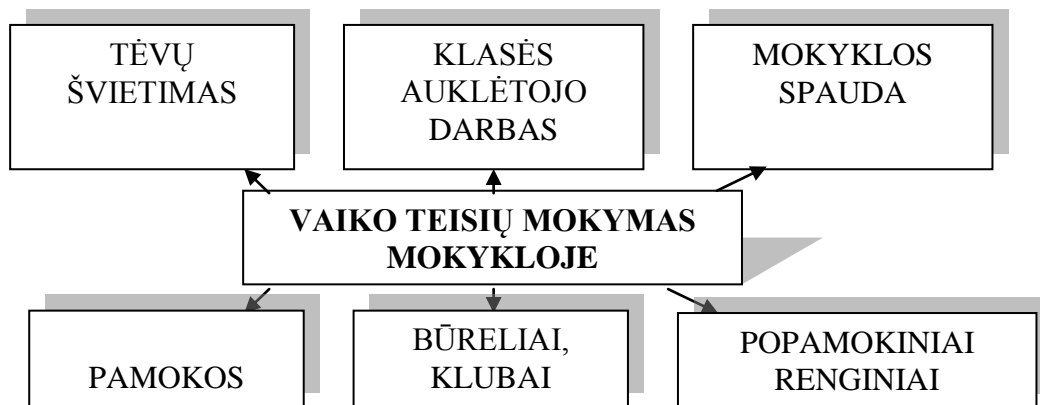
¹³⁰ Ten pat.

3 pav. Supažindinimas su vaiko teisėmis bendrojo lavinimo mokykloje

Supažindinimas su vaiko teisėmis neturi apibrėžtų ribų. Tai gali vykti formalioje ir neformalioje aplinkoje, pamokų ar ne pamokų metu. Supažindinimą su vaiko teisėmis ir pareigomis gali organizuoti ne tik dalykų pedagogai, bet ir socialiniai, specialieji pedagogai, mokyklos psichologas ar kviestiniai svečiai (vaiko teisių apsaugos specialistas, policininkas ir pan.).

Vaiko teisių mokymas mokykloje apima keletą mokyklos gyvenimo sričių¹³¹. Tai gali pasireikšti per dalykų pamokas būreliuose, mokyklos spaudoje, taip pat popamokiniuose renginiuose (žr. 4 pav.).

Šaltinis: sudaryta pagal Stankaitytė M., Klangauskas G. Pilietiškumo ugdymas mokykloje // Pilietinis ugdymas mokykloje. – Vilnius: AB OVO, 1998. – 222 p. – ISBN 9986-693-12-8¹³².

4 pav. Vaiko teisių mokymas švietimo institucijoje

Mokymas apie vaiko teises gali pasireikšti per visų dalykų pamokas, tačiau daugiausia galimybių tam teikia dorinio ugdymo, pilietinio ugdymo, istorijos, gimtosios kalbos pamokos. Taip pat

¹³¹ Stankaitytė M., Klangauskas G. Pilietiškumo ugdymas mokykloje // Pilietinis ugdymas mokykloje. – Vilnius: AB OVO, 1998. – 222 p. – ISBN 9986-693-12-8.

¹³² Ten pat.

supažindinimas su vaiko teisėmis gali vykti popamokiniuose renginiuose. Klasės auklėtojo vaidmuo, supažindinant su vaiko teisėmis yra didelis. Apie tai yra galimybė kalbėti klasės valandėlių metu ar po pamokų. Jis sprendžia kilusius konfliktus, ugdo dvasinį auklėtinių pasaulį atsižvelgdamas į vaiko teises, laisves ir pareigas. Mokinys turi galimybę viešai išsakyti savo nuomonę mokyklos spaudoje. Taip pat vaiko teisių mokymas gali vykti būreliuose, vaikų ir jaunimo organizacijose, pasireikšti neformaliai. Tėvų švietimas apie vaiko teises ir pareigas yra itin svarbus, nes supažindinimas su vaiko teisėmis ir pareigomis mokykloje bus bevertis jeigu tėvai tokių teisių ir pareigų neišmanys. Taigi, turi būti kryptingas mokymas apie vaiko teises tiek mokykloje, tiek šeimoje.

Bendrojo lavinimo mokyklos tikslas yra išugdyti asmenį, kuris galėtų savarankiškai ir kartu su kitais spręsti savo ir visuomenės gyvenimo problemas, kūrybingai atsakyti į šiuolaikinio pasaulio iššūkius. Tai savarankiško, atviro kaitai, kūrybingo, išmanančio savo teises ir pareigas, pasitikinčio asmens apibūdinimas. Norint, kad vaikas žinotų savo teises ir mokėtų jas ginti, jau mokykloje turi būti supažindinama su pagrindinėmis jo teisėmis ir pareigomis remiantis teisiniais dokumentais (žr. 5 pav.).

Šaltinis: sudaryta pagal Stankaitytė M., Klangauskas G. Pilietiškumo ugdymas mokykloje // Pilietinis ugdymas mokykloje. – Vilnius: AB OVO, 1998. – 222 p. – ISBN 9986-693-12-8¹³³

5 pav. Teisiniai dokumentai, su kuriais turėtų būti supažindinami mokiniai

Mokiniai turėtų būti supažindinami su pagrindiniais teisiniais dokumentais, ginančiais jų teises: Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymu, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, mokyklos nuostatomis ir klasės mokinių taisyklėmis.

Apie vaiko (žmogaus) teisių mokymo privalumus ir trūkumus bendrojo lavinimo mokykloje jau kalbėjo keletas mokslininkų. Yra pritariančių ir prieštaraujančių šiai idėjai. Žmogaus teisių mokymo

¹³³ Stankaitytė M., Klangauskas G. Pilietiškumo ugdymas mokykloje // Pilietinis ugdymas mokykloje. – Vilnius: AB OVO, 1998. – 222 p. – ISBN 9986-693-12-8.

mokykloje šalininkai skelbia¹³⁴, kad žinoti pagrindines teises ir laisves – tai teisė, įgyta gimstant, ir su ja mokyklose turėtų susipažinti visi jauni žmonės, tai sudėtinė teisinės sistemos dalis. Taip pat teigiama, kad žmogaus teisės padeda kurti vertybių sistemą, į kurią orientuojasi šiuolaikinė visuomenė. Jauni žmonės turi žinoti savo teises ir pareigas. Kitokios nuomonės yra žmogaus teisių mokymo mokykloje priešininkai. Jie teigia, kad žmogaus teisės yra pernelyg sudėtingos nesubrendusiems protams, žmogaus teisės per daug pabrėžia teises ir per mažai dėmesio skiria pareigoms, žmogaus teisių problemos yra ilgalaikės, sudėtingos ir dažnai neišsprendžiamos. Šios dvi skirtingos nuomonės verčia susimąstyti apie vaiko teisių mokymo bendrojo lavinimo mokykloje pasekmes. Tačiau svarbiausi mūsų dienų žmogaus teisių dokumentai labai aiškiai nurodo, kad švietimas turi siekti atskleisti visas individo galimybes, remti teisingumą ir taiką¹³⁵. Mokyklos yra tarpininkai tarp tėvų ir valstybės. Jos gali būti naudojamos kaip politinės socializacijos institucijos, jei valstybė turi stiprią švietimo sistemą. Teisinis vaikų teisių apsaugos mechanizmo pagrindas yra labai svarbus, tačiau sukūrus sistemą, jos efektyvumas daug kuo priklauso nuo konkrečių asmenų, todėl būtina daug dėmesio skirti pareigūnų ir pačios visuomenės tobulėjimui¹³⁶. Tai padaryti reikia jau mokykloje.

Apibendrinant galima teigti, kad švietimo institucijoje vaiko praleistas laikas yra itin svarbus ugdantis jo socializacijai. Vaiko teisių mokymas pasireiškia nuo pat ikimokyklinio iki vidurinio ugdymo. Jis gali būti integruojamas į tam tikras sritis, pasireikšti tiek formaliai, tiek neformaliai. Nuo pedagogų pasirengimo dirbti priklauso, ar jie vykdys teisinį švietimą neformalioje aplinkoje, ar daugiau dėmesio skirs jo integravimui į bendrojo lavinimo mokyklose ugdymo turinį.

¹³⁴ Letukienė N., Deveikis L. Žmogaus teisių mokymas (is) vidurinėje mokykloje. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999. – ISBN 9986-9094-4-9.

¹³⁵ Ten pat.

¹³⁶ Bikauskienė M.N., Piliavecis A. Vaiko teisės Lietuvoje // Vaiko teisių apsaugos garantijos Baltijos šalių teisinėse sistemose: nepilnamečių justicija. Alternatyvos įkalinimui. 3-iosios konferencijos pranešimai. – Vilnius: Baltijos kopija, 2001.

III. MOKYMO APIE VAIKO TEISES BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE TOBULINIMO GALIMYBĖS

1. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Teisinis švietimo vykdymas yra viena opiausių problemų visuomenėje. Vis nesiliaujantys pranešimai apie vaiko teisių pažeidimus leidžia daryti išvadas, kad teisinis švietimas Lietuvoje turi trūkumų. Darbe analizuosimos bendrosios ugdymo programos ir išsilavinimo standartai, švietimo politikos ir mokyklos atstovų nuomonės apie vaikų teisinį švietimą bendrojo lavinimo mokykloje. Tyrimą sudaro dvi dalys :

1. Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinio analizė;
2. Specialistų interviu analizė.

Respondentai. Apklausti specialistai, kurie turi mokslinio ir praktinio darbo patirties: trys Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos specialistai, du mokyklų vadovai ir du pedagogai. Respondentų vardai ir pavardės neskelbiamos, darbe įvardijami specialistais.

Tyrimo metodai:

1. *Dokumentų analizės metodas.* Tyrimas atliktas naudojantis dokumentų analizės metodu. Šis metodas leidžia objektyviai ir sistemiškai išnagrinėjus teksto ypatybes, daryti patikimas išvadas. Darbe analizuotas bendrosios programos ir išsilavinimo standartų ugdymo turinys ir ieškota kaip ugdymo turinyje atsispindi mokymas apie vaiko teises.

2. *Interviu metodas.* Šiame darbe informacija fiksuota pusiau standartizuotu interviu metodu. Tyrimas pasižymėjo atvirumu, reali situacija buvo nagrinėjama be išankstinių nuostatų. Kokybiniame tyrime duomenys buvo renkami žodine forma, reiškiami teiginiais ir kategorijomis ir vertinami tik objektyviai. Klausimyną sudarė 10 klausimų, kurie padėjo išsiaiškinti specialistų nuomonę apie teisinio švietimo galimybes įgyvendinant vaiko teises ir kaip bendrojo lavinimo ugdymo turinyje atsispindi mokymas apie vaiko teises.

Tyrimo charakteristika. Apklausa vyko 2008 metų rugsėjo 25 – spalio 25 dienomis. Buvo apklausti 7 specialistai. Specialistai – tai darbuotojai, kurie savo veikloje susiduria su teisinio švietimo problemomis, ugdymo turiniu, vaiko teisių integravimu į mokymo turinį.

2. BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS UGDYMO TURINIO ANALIZĖ

2.1. Vaiko teisės ikimokyklinio ugdymo institucijoje

Ikimokyklinis ugdymas tenkina pagrindinius vaiko poreikius – saugumo, aktyvumo ir saviraiškos. Jo uždavinys yra skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą bei saugoti ir stiprinti vaiko sveikatą. Iki mokyklos vaikas gali būti ugdomas šeimoje, lopšeliuose (iki 3 metų) ir darželiuose (iki 6-7 metų)¹³⁷. Vaikai ikimokyklinėje įstaigoje ugdomi pagal tam tikras programas, tačiau programos nėra griežtos. Kiekviena įstaiga gali pasirinkti konkrečią ugdymo sritį. Tačiau, kad ir kokia būtų ikimokyklinės įstaigos ugdymo pagrindinė sritis, vaikai supažindinami su įvairiomis temomis, neapleidžiant ir švietimo apie žmogaus teises. Labai mažų vaikų švietimas apie žmogaus teises visai neapima abstrakčių mokymo, jo metu distiliuojamos mažos patirties dozės, jis nereikalauja jokių efektingų veiksmų žmogaus teisėms įamžinti, o tik kasdieninės rutinos, santykių ir kontaktų tinklo, apdairiai perpinto su žmogaus teisių etika¹³⁸. Švietimas apie žmogaus teises pasireiškia daugelyje programų, kuriose gali būti integruojamos temos, susijusios su vaiko teisėmis:

1. „*Ankstyvojo ugdymo vadovo*“ programa¹³⁹ skirta vaikams nuo gimimo iki 3 metų. Ji sudaryta siekiant garantuoti svarbiausias vaiko teises. Trejų metų vaikas pradeda suvokti turįs nuo kitų atskirą savo norų, jausmų, minčių pasaulį. Tyrinėja, kas jis: berniukas, mergaitė, koks jis, ką jis geba. Pagal Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 straipsnį¹⁴⁰, pasireiškia vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą. Vaikas siekia vis didesnio savarankiškumo: „Aš pats“. Prasideda vaidmeninių žaidimų era, leidžianti pasitelkus vaizduotę tyrinėti suaugusiųjų pasaulį, tuo pat metu tobulinant ir save, todėl plėtojama Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 16 straipsnio 2 dalies vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį: „vaikui turi būti sudarytos sąlygos ir galimybės žaisti“. Mažieji supažindinami su Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 8 straipsniu, kuriame teigiama, kad vaikas turi teisę būti sveiku, todėl šioje programoje plėtojama sveikatos saugojimo kompetencija. Taigi, net patys mažiausieji gali būti netiesiogiai supažindinami su žmogaus teisėmis.

2. *Ikimokyklinio ugdymo gairės*

¹³⁷ Lietuvos švietimo koncepcija <http://www.smm.lt/strategija/srp.htm> [žiūrėta 2008 05 26].

¹³⁸ Abdala-Preteš M. Žmogaus teisės lopšelyje // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. – Vilnius: Europos Taryba, 1996. – ISBN 9986-656-05-2.

¹³⁹ Ankstyvojo ugdymo vadovas. – Vilnius: Minklės leidykla, 2001. – ISBN 9986-03-457-5.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

Ikimokyklinio ugdymo gairėse¹⁴¹ vaikystė vertinama kaip nepakartojama žmogaus gyvenimo vertybė, o kiekvienas vaikas – unikalus, todėl siekiama atsižvelgiant į kiekvieno vaiko kultūrinę ir socialinę patirtį, individualias galimybes, padėti jam integruotis į visuomenę. Taip vaikai supažindinami su Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 14 straipsniu, kuriame teigiama, kad vaikas turi socialines teises ir su to paties įstatymo 9 straipsniu, kuris skelbia, kad vaikas turi teisę į individualybę ir jos išsaugojimą. Vienas pagrindinių ikimokyklinio ugdymo gairių tikslų yra saugoti ir stiprinti vaiko psichinę ir fizinę sveikatą, gebėjimus, tenkinti fizinius, socialinius, emocinius ir intelektualinius jo poreikius. Šis tikslas siejasi su Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 8 straipsniu, kuriame teigiama, kad vaikas turi teisę būti sveikam. Šioje programoje siekiama, kad vaikas jaustųsi saugus ir laisvas, o tai įtvirtina Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo VII skyriaus 43 straipsnio 1 dalis, kuriame teigiama, kad valstybės, vietos savivaldos institucijos ir kiti fiziniai ir juridiniai asmenys privalo saugoti vaiką nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos. Pagal Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo I skyriaus 4 straipsnio 3 dalį, kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba ar tėvų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, sveikatos ar kokių nors kitų aplinkybių. Todėl ikimokyklinio ugdymo gairėse yra sudaryti sąlygos vaikams perimti tautos kultūros pagrindus, kalbą, dorines, estetines nuostatas, vertybes, papročius, tradicijas, plėsti vaiko supratimą apie kitų kraštų žmones, gamtą, kultūrą, gerbti kitų teises ir laisves.

3. *Humanistinio vaikų ugdymo programa „Auginu gyvybės medį“*

Ši programa¹⁴² skirta 5 – 6 metų vaikams, lankantiems trumpalaikio darbo, 3-6 val. per dieną. Vaikai gali būti supažindinami su žmogaus teisėmis. Tai atsispindi programos „Auginu gyvybės medį“ ugdymo turinyje. Temoje „Kas aš esu“ geriausiai plėtojamas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo II skyriaus 9 straipsnis, kuriame teigiama, kad kiekvienas vaikas turi teisę į individualybę ir jos išsaugojimą. Šioje programoje nemažai dėmesio skiriama gamtos, visatos temoms.

Plėtojant temą „Mano tėvynė – Lietuva“ daugiausia dėmesio skiriama praeičiai. Skatinama iš mažens domėtis, iš kur mes ateiname, sužinoti, kad kiekviena tauta turi savo gyvenimo kelio apžvalgą ir padeda suprasti būdingas tautos savybes. Vaikai supažindinami su pilietinėmis teisėmis.

4. *Vaikų darželio programa „Vėrinėlis“*

Svarbiausias programos tikslas¹⁴³ yra – bendradarbiaujant su šeima, puoselėti visas vaiko galias, lemiančias vaiko asmenybės vystymosi ir jo integracijos į visuomenę sėkmę. Vaikų darželio

¹⁴¹ Gražienė V., Rimkienė R. Ikimokyklinio ugdymo gairės: programa pedagogams ir tėvams. – Vilnius: Leidybos centras, 1993.

¹⁴² Bakūnaitė J. Humanistinio vaikų ugdymo programa „Auginu gyvybės medį“. – Vilnius: Eugrimas, 1998. – ISBN 9986-965-03-5

¹⁴³ Monkevičienė O. Vaikų darželių programa „Vėrinėlis“. – Vilnius: Leidybos centras, 1993. – ISBN 9986-765-9-4

programos „Vėrinėlis“ uždaviniais siekiama sudaryti kuo palankiausias sąlygas perimti tautos dvasinės kultūros pagrindus taip pat saugoti ir stiprinti fizinę ir psichinę vaiko sveikatą, puoselėti jo prigimtį, tenkinti svarbiausius poreikius. Pagal Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 27 straipsnį, valstybės dalyvės pripažįsta kiekvieno vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 8 straipsnis skelbia, kad vaikas turi teisę būti sveiku. Programoje plėtojamos temos apie sveiką gyvenimo būdą, siekiama, kad kiekvienas vaikas žinotų apie savo ir kitų sveikatos saugojimą, stiprinimą ir ką vaiko sveikatos labai galėtų padaryti kiti žmonės. Programa siekiama ugdyti psichines vaiko galias, puoselėjant jo kūrybingumą ir individualumą. Vaikai supažindinami su Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 straipsniu, kuriame teigiama, kad vaikas turi teisę į individualybę ir jos išsaugojimą, taip pat programa pabrėžia žaidimų svarbą vaiko vystymuisi. Todėl čia įgyvendinama Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 16 straipsnio vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį. Vaikui turi būti užtikrinta galimybė ir sudarytos sąlygos žaisti.

Apibendrinant, galima teigti, kad kiekviena ikimokyklinė įstaiga pagal lankančių vaikų poreikius, mokymosi stilių, tėvų lūkesčius turi galimybę rengti savo įstaigos ikimokyklinio ugdymo programas. Išanalizavus „Ankstyvojo ugdymo vadovo“, humanistinio vaikų ugdymo „Auginu gyvybės medį“, „Vėrinėlis“ programas ir ikimokyklinio ugdymo gaires, pastebime, kad svarbiausia ir pabrėžtiniausia vaikų ikimokyklinėje įstaigoje veikla yra žaidimas. Tik per žaidimą vaikai mokosi ir supažindinami su vaiko teisėmis ir pareigomis. Galima teigti, kad ikimokyklinis ugdymas neturi apibrėžtumo ir sistemingumo dėl vaiko teisių mokymo.

2. 2. Vaiko teisių mokymas pradinio ugdymo programose

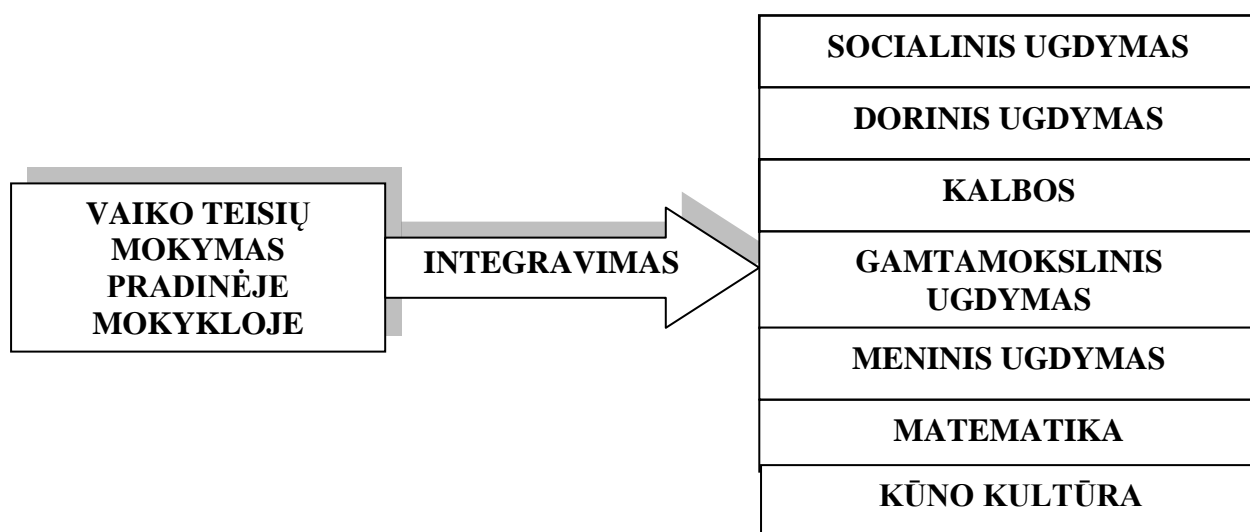
Pradžios švietimas kartu su vaiko tėvais atlieka pagrindinį vaidmenį, formuodamas individą, kuris gali tapti svarbiu ir naudingu visuomenės nariu. Pradinėje mokykloje puikiai suprantama, kad visi su mokiniais susiduriantys suaugusieji yra globėjai, patarėjai, auklėtojai ir ugdytojai¹⁴⁴. Dėl šių priežasčių pradinė mokykla sudaro palankias sąlygas kurti švietimo apie žmogaus teises pagrindus.

Pradinio ugdymo srityje siekiama išugdyti sveiką, aktyvų, kūrybingą, elementaraus raštingumo ir socialinių, informacinių, pažintinių, bei vertybinių nuostatų pagrindus įgijusį vaiką¹⁴⁵. Supažindinimas su vaiko teisėmis ir jų įgyvendinimas yra labai svarbi demokratinės valstybės jauno žmogaus ugdymo

¹⁴⁴ Laisait Džouns P. Žmogaus teisės pradžios mokykloje // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. – Vilnius: Europos Taryba, 1996. – p. 82-91. – ISBN 9986-656-05-2.

¹⁴⁵ Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.

mokykloje dalis. Pasak L. Deveikio¹⁴⁶, jau pradinėse klasėse galima mokinius supažindinti su vaikų teisėmis. Šioje mokyklos pakopoje pagrindinis tikslas turėtų būti vaiko pasitikėjimo savimi ir socialinio pakantumo ugdymas. Kurti ir išlaikyti demokratiniais principais pasiremiančią valstybę gali tik tokie piliečiai, kurie savo gyvenimą grindžia pagarba žmogui, pareiga ir atsakomybe. Tai yra kultūringos visuomenės, kuri gerbia ir pripažįsta vaikų teises, pagrindas. Pradinio ugdymo programos tikslas yra „padėti vaikui įgyti sėkmingam mokymuisi ir gyvenimui būtinų socialumo, komunikavimo, pažinimo, kūrybingumo, sveikos gyvensenos ir mokėjimo mokytis kompetencijų pagrindus“¹⁴⁷. Analizuojant bendrąją ugdymo programą ir išsilavinimo standartus, išryškėja keletas ugdymo sričių, kuriose yra galimybė integruoti temas, susijusias su vaiko teisėmis (žr. 6 pav.).

Šaltinis: sudaryta pagal Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas¹⁴⁸.

6 pav. Supažindinimas su vaiko teisėmis pradinėje mokykloje

Itin glaudžiai vaiko teisių mokymas siejasi su doriniu ir socialiniu ugdymu. Vienas iš pagrindinių dorinio ugdymo tikslų yra sudaryti mokiniams sąlygas atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti asmeninį bei viešąjį savo gyvenimą. Dorinį ugdymą sudaro du dalykai, kuriuos vaikai turi teisę laisvai pasirinkti, tai: etika arba tikyba. Etikos ir tikybos pamokas sieja bendrosios žmogaus vertybės, dalis bendrų tikslų ir uždavinių, didaktiniai pagrindai, ugdymo turinio tematika ir problematika.

Bendrosios programos ir išsilavinimo standartų¹⁴⁹ pradinio ugdymo dorinio ugdymo turinio tematika remiasi Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme¹⁵⁰ nurodytomis

¹⁴⁶ Deveikis L. Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje // Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujos sistemos, 1996. – ISBN 9955-9821-2-8.

¹⁴⁷ Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.

¹⁴⁸ Ten pat.

pagrindinėmis vaiko teisėmis. 1 lentelėje pateikiamos pradinį klasių ugdymo turinio temos, kuriose yra galimybė integruoti mokymą apie vaiko teises.

1 lentelė. Vaiko teisių integravimas į pradinį klasių dorinio ugdymo turinį

Teisės (pagal LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą)	Temos
<i>Vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kas aš esu (mano išvaizda, būdas, elgesys, pomėgiai); 2. Mano ir kitų panašumai, skirtumai; 3. Mano jausmai ir mintys; 4. Mano gyvenimo istorija.
<i>Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mano svajonės ir galimybės; 2. Mano svajonės apie ateitį; 3. Aš patiriu įvairius dalykus, stengiuosi garbingai priimti nesėkmes; 4. Mano kasdienybė, darbai, šventės; 5. Ką aš galiu ir ko negaliu;
<i>Vaiko teisė į mokslą, minties sąžinės, religijos laisvę, teisė dalyvauti visuomenės gyvenime, susirinkimuose, organizacijose, teisė laisvai reikšti savo pažiūras</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aš turiu savo nuomonę apie save, kitus ir aplinkinį pasaulį; 2. Nebijau pareikšti savo nuomonę, ją apginti, pripažįstu savo klaidas; 3. Mano klasės dalyvavimas Lietuvos gyvenime: mūsų darbai ir lūkesčiai.
<i>Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Žmonės sieja darbai, vertybės, laisvalaikis; 2. Žmonės džiaugiasi ir švenčia šventes, vaikai žaidžia žaidimus;
<i>Vaiko teisė gyventi su tėvais ar juos atstojančiais asmenimis</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mano šeima, jos kasdienės ir švenčių tradicijos, bendravimo būdas, narių pareigos; 2. Padedu savo artimam atlikti darbus ir moku kartu džiaugtis;
<i>Negalios vaiko teisė gyventi pilnavertį gyvenimą</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stengiuosi suprasti neįgalų ir jam padėti; 2. Bendrauti su Kitu: suprasti Kitą, užjausti Kitą, kreiptis į Kitą;
<i>Vaiko teisė gyventi ir augti</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aš augu ir keičiuosi 2. Aš augu gaudamas ir duodamas

Pradinėse klasėse kuriami savęs suvokimo ir pozityvių santykių su kitais žmonėmis pagrindai. Nagrinėjant pradinio ugdymo Bendrąją programą ir išsilavinimo standartus, pastebime, kad mokymą apie vaiko teises galima integruoti į daugelį nurodytų dorinio ugdymo turinio temų. Todėl galime numanyti, kad per dorinį ugdymą mokytojas sėkmingai gali integruoti vaiko teisių mokymą pradinėje mokykloje. Apie vaiko teisę į individualybę ir išsaugojimą jau kalbama pradinį klasių etikos pamokų

¹⁴⁹ Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

turinyje: „Kas aš esu”, „Mano ir kitų panašumai, skirtumai“, „Mano jausmai ir mintys”, „Mano gyvenimo istorija”. Supažindinimas su vaiko teisėmis, bendruomenės narių taisyklėmis bei įstatymais, tiksliau įvardijamas III – IV klasių etikos pamokų turinyje : „Vaikai ir suaugusieji turi savo teises”, „Gyvendami bendruomenėje turime paklusti priimtiems įstatymams, gerbti visus bendruomenės narius”. Dorinio ugdymo turinyje nepamirštama pradinių klasių mokinius supažindinti su pareigomis. Tai atspindi keletas nurodytų temų: „Pagarba gamtai ir gyvybei”, „Sakau tiesą ir vengiu melo...”, taip pat „Mano šeima, jos kasdienės ir švenčių tradicijos, bendravimo būdas, narių pareigos”. Vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį atspindi šios etikos pamokų I – IV klasėms temos: „Žmonės sieja darbai, vertybės, laisvalaikis”, „Žmonės džiaugiasi, švenčia šventes, vaikai žaidžia žaidimus”. Kalbama apie bendrą žmonių laisvalaikį, šventes ir jų šeimos tradicijas. Taigi, matome, kad vaiko teisių mokymą galima integruoti į pradinių klasių dorinio ugdymo turinio tematiką. Pradinėse klasėse vaikai tiki ir paklūsta autoritetui, todėl didelis vaidmuo tenka pedagogui, kuris, kiekvieną temą suartinę su mokymu apie vaiko teises, pasiektų teigiamų rezultatų mokant ir įgyvendinant vaiko teises mokykloje.

Supažindinimas su žmogaus teisėmis pradinėje mokykloje turėtų tapti sudėtinė kasdieninės mokytojo veiklos dalimi, o ne jo darbą sunkinančia papildoma užduotimi. J. Jevsejevienė¹⁵¹ išskiria du supažindinimo su vaiko teisėmis pradinėje mokykloje būdus: *pavyzdys* – moko vaikus tinkamai elgtis, parodo, kad vaiko asmenybė iš tiesų gerbiama, juo rūpinamasi ir *tikslingas veiklos organizavimas*, nes tikslingai organizuota veikla padeda geriau suprasti teises ir pareigas. Svarbu, kad jau pradinėje mokykloje vaikai ugdytųsi teisingumo ir atsakomybės jausmą. Norint, kad vaikai žinotų savo teises ir mokėtų jas ginti, reikia kryptingai ir tikslingai mokinius su jomis supažindinti. O tai gali padaryti kompetentingas pedagogas, kuriam svarbus mokinyš, žinantis ir mokantis ginti savo teises, gerbiantis kitus ir nepamirštantis pareigų ne tik pamokų metu, bet ir kitoje aplinkoje.

Socialinis ugdymas – viena iš pagrindinių Bendrosios programos ir išsilavinimo standartų sričių, kurioje mokiniai gali būti supažindinami su vaiko teisėmis. Pradinio ugdymo pasaulio pažinimas vyksta per socialinį ir gamtamokslinį ugdymą. Socialinis ugdymas mokykloje vyksta per patirtį, išgyvenimą, dalyvavimą ir veiklą. Jis vyksta nuolat ir visur, pasinaudojant visomis situacijomis, kur kyla problemų ir yra sprendžiami konfliktai. Todėl ši ugdymo sritis yra viena palankiausių, kai pasinaudojus palankia situacija, galima integruoti vaiko teisių mokymą.

Vaiko teisių mokymas per socialinį ugdymą pasireiškia formaliai ir neformaliai. Pvz. iškilus konfliktui mokykloje pertraukų metu, mokytojas, pasitelkęs į pagalbą socialinį pedagogą, mokinius gali supažindinti su jų teisėmis atsakomybe ir pareigomis. Socialinis ugdymas grindžiamas istorinės bei geografinės aplinkos pažinimo, tautinio, ekologinio, ekonominio bei pilietinio ugdymo tematika. Taigi, vienas svarbiausių socialinio ugdymo pradinėje mokykloje tikslų yra sudaryti sąlygas

¹⁵¹ Jevsejevienė J. Piliiečio ugdymas supažindinant su vaiko teisėmis ir jas įgyvendinant pradinėse klasėse // Gimtasis žodis. http://www.gimtasizodis.lt/jevsejev_03_4.htm [žiūrėta 2008 03 23].

moksleiviams įgyti gebėjimą suprasti save bei kitus, savo vietą bendruomenėje, bendraamžių grupėje, gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti, konstruktyviai spręsti kylančias problemas bei konfliktus, suvokti savo socialinę, istorinę ir geografinę aplinką¹⁵². Pradinėse klasėse vaiko teises galima integruoti į socialinio ugdymo turinio temas (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Vaiko teisių integravimas į pradinių klasių socialinio ugdymo turinį

Vaiko teisės (pagal LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą)	Temos
<i>Vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą.</i>	1. Kiekvienas žmogus yra kitoks. 2. Skirtingumo pripažinimas. 3. Atsakomybė už savo žodžius, veiksmus, poelgius.
<i>Vaiko socialinės teisės</i>	1. Bendri poreikiai bei rūpesčiai; 2. Kaip tenkinti poreikius, neapžeidžiant kito interesų; 3. Įsipareigojimai kitiems, pareigos, atsakomybė, savivalda;
<i>Vaiko teisės šeimoje</i>	1. Šeima; 2. Šeimos darbai ir rūpesčiai seniau ir dabar; 3. Šeimos istorija; Tradicijos; 4. Giminės medis; 5. Giminė ir giminystės saitai; 6. Gyvenimas šeimoje;
<i>Vaiko teisė į gyvenamąjį būstą</i>	1. Namai. Adresas. Orientavimasis aplinkoje; 2. Būstas, apranga, maistas;

2 lentelėje pateiktos keturios vaiko teisės, kurios ryškiausiai integruojasi į socialinio ugdymo turinio tematiką. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartų socialinio ugdymo turinyje plačiai dėstomos temos, susijusios su šeima. Numatoma su vaikais kalbėti ne tik apie šeimos sudėtį, bet ir apie giminės medį, šeimos darbus, tradicijas, kasdienį gyvenimą šeimoje ir kt. Taigi, pradinėse klasėse siekiama įdiegti ir išgryninti svarbiausias šeimos vertybes pagarbos, atsakomybės ir pareigos požiūriu. Į socialinio ugdymo temas integruojama vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą, nes socialinio ugdymo turinyje pateiktos šios temos: „Kiekvienas žmogus yra kitoks“, „Skirtingumo pripažinimas“, „Atsakomybė už savo žodžius, veiksmus, poelgius“. Taigi, mokiniai yra supažindinami su šia teise I – II klasėje. Taip pat į socialinio ugdymo turinio temas galima integruoti ir vaiko socialinės teisės, t. y. vaikas turi teisę į mokslą, į minties, sąžinės, religijos laisvę, teisę naudotis įvairia humanitarine informacija ir ją platinti, dalyvauti visuomenės gyvenime, susirinkimuose, taip pat teisę laisvai reikšti savo pažiūras.

¹⁵² Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.

Remiantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo¹⁵³ II skyriaus 9 straipsnio 1 dalimi, kurioje akcentuojama, kad vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos ir kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą, pastebime, kad supažindinimas su šia teise yra gana ryškus ir atsispindi Bendrosios programos ir išsilavinimo standartų¹⁵⁴ nurodomuose esminiuose gebėjimuose: „suvokti save kaip savitą, vienintelį, nepakartojamą; pripažinti ir gerbti kitų žmonių individualumą“. Taigi, Bendrosiose programose išsilavinimo standartuose ši teisė yra įvardijama ir plėtojama. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos¹⁵⁵ 1 dalies 13 straipsnyje teigiama, kad „vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę“. Ši teisė akcentuojama ir Bendrosios programos ir išsilavinimo standartų esminiuose gebėjimuose, kur nurodoma, kad vaikas turi teisę išsakyti ir argumentuoti savo nuomonę. Jau IV klasėje vaikai diskusijų metu turi išgirsti kito mintį, suprasti ją ir parinkti tinkamus argumentus.

Gamtamokslinio ugdymo tikslas yra įgyti apibendrintų žinių apie gamtą ir juos supančią aplinką. Šiuolaikinio greitai kintančio pasaulio sąlygomis svarbu vaikus parengti tinkamai spręsti problemas, susijusias su gamta, pasitikėti savimi, išmokti susirasti ir perteikti informaciją įvairiuose šaltiniuose. Tad gamtamokslinis ugdymas padeda mokiniams ugdyti atsakomybės jausmą prieš save ir kitus, savigarbą bei pagarbą kitiems ir neabejingumą viskam, kas vyksta šalia.

Mokymą apie vaiko teises galima integruoti į gimtosios kalbos pamokas (žr. 6 pav.). Gimtosios kalbos pamokose vaikai netiesiogiai supažindinami su vaiko teisėmis. Pvz. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartų gimtosios kalbos I – II klasės turinyje ryškiai atsispindi vaikų mokymas reikšti savo mintis, jausmus, pokalbiai su bendraamžiais ir mokytojais vaikams aktualiomis temomis. Taigi, čia atsispindi Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencijos¹⁵⁶ I skyriaus 13 straipsnio 1 dalis, kurioje teigiama, kad „vaikas turi teisę reikšti savo nuomonę“. Ši teisė apima laisvę ieškoti, gauti ir perduoti informaciją ir idėjas žodine, rašytine ar spausdinta forma. Visa tai geriausiai įgyvendinama gimtosios kalbos pamokų metu. Gimtosios kalbos mokymas įveda mokinius į platų kultūrinį pasaulį, kuriame skleidžiasi žmogus su visais savo santykiais. Ugdant gimtąją kalbą, formuojasi bendrosios vertybinės nuostatos: pagarba asmeniui, demokratinės visuomenės tradicijoms, sąžiningumas, pareigingumas ir kt. Gimtosios kalbos pamokų metu yra nemažai progų aptarti vaiko asmenines problemas siejant jas su pamokos temomis, žmogaus ir valstybės santykį su kultūros raida.

Meninis ugdymas turi instrumentinę ir savaiminę vertę¹⁵⁷. Jis plėtoja mokinių bendruosius gebėjimus, puoselėja asmens dvasinį pasaulį, kuris grindžiamas humanistinėmis vertybėmis¹⁵⁸.

¹⁵³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

¹⁵⁴ Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr.I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

¹⁵⁶ Ten pat.

¹⁵⁷ Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.

Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose teigiama, kad meninis ugdymas pradinėse klasėse suteikia bendrąją meninę ir estetinę kompetenciją, kuri reikalinga įvairiose gyvenimo srityse, ugdo mokinių meninius ir estetinius gebėjimus, kurie padeda išreikšti save, kurti, komunikuoti, įprasminti savo gyvenimą kūrybiniu indėliu į bendruomenės, šalies ir pasaulio meno kultūrą. Vaiko teisių įgyvendinimas neapsieina be meninio ugdymo, kadangi Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos¹⁵⁹ I skyriaus 13 straipsnio 1 dalyje pabrėžiama, kad vaikas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę „...meno kūriniais arba kitais vaiko pasirinktiniais būdais“. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo¹⁶⁰ II skyriaus 14 straipsnio 2 dalyje pabrėžiama, kad „vaikas turi autorius teises į savo kūrinį, išradimą ar atradimą“. Taigi, mokymą apie vaiko teises galima integruoti į meninio ugdymo pamokas pradinėje mokykloje.

Kūno kultūra ir vaiko teises sieja bendras siekis kelti bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrą, taip pat puoselėti sveikatingumo sampratą, ugdyti sveikos gyvensenos kompetenciją. Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymo¹⁶¹ II skyriaus 8 straipsnyje akcentuojama viena iš svarbiausių vaiko teisių – „teisė būti sveikam“. Ši teisė integruojasi į Bendrosios programos ir išsilavinimo standartų kūno kultūros ugdymą pradinėje mokykloje. Vienas iš kūno kultūros ugdymo pradinėje mokykloje tikslų yra padėti sąmoningai rinktis sveiką ir saugią gyvenseną, suvokti pagrindinius jos principus, mokytis saugoti ir stiprinti savo sveikatą, tobulinti kūną ir dvasią.

Apibendrinant galima teigti, kad supažindinimas su vaiko teisėmis, jų mokymas ir įgyvendinimas yra sudėtingesnis procesas nei Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos straipsnių skaitymas, mokymasis ir praktinis taikymas. Pasak J. Jevsejevienės¹⁶², pradinėje mokykloje siekiama, kad vaikas pradėtų Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatomis vadovautis, puoselėjant ne tik tam tikras vertybes, charakterio savybes, bet ir lavinant elgesio įpročius, sutelkiant elementarių žinių. Reikėtų siekti teisių ir su jomis susijusių pareigų esmės suvokimo ir ugdyti įpratimą jomis vadovautis kasdieniniame gyvenime. Ypač svarbu padėti vaikui suvokti, kad jis yra unikali, savo teises turinti asmenybė – visuomenės narys. Kad jis gyvena tarp kitų taip pat unikalių ir savo teises turinčių asmenybių. Tai susieja teises su pareigomis ir atsakomybe. Apmąstydamas teisės ir pareigos sąsają, mokinys turėtų suvokti, kad reikia ne tik rūpintis savo teisėmis, bet ir paisyti kitų teisių. Taigi, su vaiko teisėmis supažindinama ir jos įgyvendinamos ugdant kiekvieno pradinuko unikalumo ir lygiateisiškumo suvokimą, diegiant toleranciją, pakantumą, pagarbą kitam ir kitokiam, jautrumą kitam žmogui.

¹⁵⁸ Ten pat.

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr. I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios 1995, Nr. 60-1501.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

¹⁶¹ Ten pat.

¹⁶² Jevsejevienė J. Piliėčio ugdymas supažindinant su vaiko teisėmis ir jas įgyvendinant pradinėse klasėse // Gimtasis žodis. http://www.gimtasizodis.lt/jevsejev_03_4.htm [žiūrėta 2008 03 23].

2.3. Vaiko teisės pagrindinio ir vidurinio ugdymo programose

Vaiko teisių mokymas pagrindinio ir vidurinio ugdymo programoje neatsiejamas su įvairiais mokomaisiais dalykais, nes visi dalykai susiję su žmogumi, jo gyvenimu, teisėmis bei pareigomis. Itin glaudžiai vaiko teisių mokymas pagrindinėje ir vidurinėje mokykloje siejasi su doriniu, socialiniu ir pilietiniu ugdymu. Taip pat su vaiko teisėmis 11 – 12 klasės mokiniai supažindinami per teisės pagrindų pamokas.

Doriniu ugdymu plėtojamos mokinių žinios ir tobulinami gebėjimai, įgyti pradinio ugdymo pakopoje. Pagrindinėje mokykloje siekiama, kad vaikas suvoktų save ir kaip žmonių giminės narį, ir kaip nepakartojamą, nelygstamos vertės asmenį, brandintųsi pasaulėžiūrinės nuostatos, bendruomeninę ir pilietinę sąmonę ir ją grįstos elgsenos įgūdžius, mokytųsi argumentuoto ir pagarbaus santykio su pasauliu, jo atveriamomis problemomis, ugdytųsi sąžiningumą, dorinį tapatumą bei kultūriną savimonę¹⁶³. Dorinio ugdymo turinyje atsispindi temos, kuriose gali būti integruojamos vaiko teisės (žr. 3 lentelė).

3 lentelė. Vaiko teisių integravimas į 5 - 10 klasių dorinio ugdymo turinį

Vaiko teisės (pagal LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą)	5–6 klasė	7–8 klasė	9–10 klasė
<i>Vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą.</i>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Aš kuriu save: patiriu, klystu, taisyti ➤ Būdo brandinimas; mano siekiamos dorybės 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pamatinės žmogaus savybės ir pamatiniai poreikiai 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mano tapatumas; būti panašiam į idealizuojamas asmenybes ir būti išskirtiniam
<i>Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę.</i>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mano siekiai, kaip juos įgyvendinti; 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Aš ir laikas; svajonės, lūkesčiai, viltys ir jų pildymasis; 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mano idealai ir realybė
<i>Vaiko teisė į mokslą, minties, sąžinės, religijos laisvę, teisė dalyvauti visuomenės gyvenime, susirinkimuose, teisė laisvai reikšti savo pažiūras</i>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Demokratinė bendruomenė ir žmogaus teisės; ➤ Gyvenu bendruomenėje: tarp bendraamžių ir su suaugusiais; 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Turėti savo nuomonę ir įveikti mąstymo stereotipus; ➤ Žmonių laisvės ir pareigos; ➤ Mano darbai; pagarba darbui 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pašaukimo paieškos ir profesiniai orientyrai
<i>Vaiko teisės šeimoje</i>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bendravimas šeimoje ir bendruomenėje: 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mano šeima, santykiai su tėvais, tarpusavio supratimas ir konfliktai, 	

¹⁶³ Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.

	tapatumai ir skirtumai	paveldėjimas ir panašumas	
<i>Negalios vaiko teisės gyventi pilnavertį gyvenimą</i>	➤ Bendrauju su kitu ir kitokiu;	➤ Mano ir Kito bendravimo principų derinimas	➤ Prakalbinti ir išklaudyti Kitą; ➤ Suprasti ir pateisinti Kitą;

Dorinio ugdymo metu gilinama asmens laisvės samprata, skatinama kurtis pasaulėžiūrą atskleidžiant asmens santykius su pačiu savimi, gamta, tauta, kultūra, visuomene ir valstybe. Dorinio ugdymo turinyje mokiniai supažindinami su teise į individualybę ir jos išsaugojimą. Tai atspindi pamokų temas, kuriose kalbama apie žmogaus tapatumą, pamatines asmens savybes, individualybę. Mokiniai supažindinami su teise į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybe ir laisve. Su šia teise mokinius galima supažindinti pamokų turinyje: „Mano siekiai, kaip juos įgyvendinti“, „Aš ir laikas: svajonės, lūkesčiai, viltys ir jų pildymasis“, „Mano idealai ir realybė“. Gana plačiai galima integruoti teisę į mokslą, minties, sąžinės, religijos laisvę, teisę dalyvauti visuomenės gyvenime, susirinkimuose ir laisvai reikšti savo pažiūras. Tai atspindi dauguma dorinio ugdymo temų, kuriose kalbama apie demokratiją, bendruomenės gyvenimą, pašaukimą, žmonių laisves ir pareigas. Dorinio ugdymo turinyje nepamiršamos vaiko teisės šeimoje ir negalios vaiko teisės gyventi pilnavertį gyvenimą.

11 – 12 klasėse dorinio ugdymo pamokos siejamos su visu kitu mokyklos ugdymo turiniu. Jose mokiniai turėtų gebėti doriniu atžvilgiu analizuoti ir vertinti per kitas pamokas įgyjamą humanitarinį, socialinį ir gamtamokslinį patyrimą. Itin plėtojamos dorinio ir literatūros, dorinio ir istorijos, religijotyros, filosofijos, psichologijos, dorinio ir menų mokymo sąsajos¹⁶⁴. Matome, kad vidurinio ugdymo programoje per dorinį ugdymą yra palankiausia integruoti mokymą apie vaiko teises, nes tas mokymo procesas telpa į vidurinės mokyklos mokymo turinio rėmus. Todėl viskas priklauso nuo pedagogo kompetencijos integruoti mokymą apie vaiko teises 11 – 12 klasės dorinio ugdymo turinyje.

Remiantis Bendrosios programos ir išsilavinimo standartais¹⁶⁵, socialinis ugdymas pagrindinėje mokykloje apima ne tik socialiniam asmens ugdymui skirtus mokomuosius dalykus, bet ir daugelį kitų mokomųjų dalykų, kurių ugdomasis poveikis yra labai reikšmingas. Pagrindinis socialinio ugdymo tikslas yra suteikti mokiniui pilietinės ir socialinės kultūros pagrindus, kurie įkūnija humanizmo ir demokratijos vertybes bei principus ir atliepia kintančias asmens ir visuomenės gyvenimo reikmes. Socialinis mokinių ugdymas pagrindinėje mokykloje remiasi socialinių ir humanitarinių mokslų – istorijos, geografijos, filosofijos, ekonomikos, kultūrinės antropologijos, politologijos, psichologijos, sociologijos ir teisės – pagrindais. Socialinio ugdymo metu mokinius galima supažindinami su jų teisėmis per istorijos ir geografijos pamokas (žr. 4 lentelė).

¹⁶⁴ Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI–XII klasėms. – Vilnius: Petro ofsetas, 2002. – ISBN 9986-03-492-2.

¹⁶⁵ Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.

4 lentelė. Vaiko teisių integravimas į 5 – 10 klasių socialinio ugdymo turinį

Vaiko teisės (pagal LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą)	Dalykas	5–6 klasė	7–8 klasė	9–10 klasė
<i>Vaiko teisė į gyvenimo sąlygas</i>	Istorija	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kasdienis žmonių gyvenimas XIX amžiaus Lietuvoje; ➤ Kasdienis žmonių gyvenimas tarpukario Lietuvoje; ➤ Kasdienis žmonių gyvenimas sovietinėje Lietuvoje. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kasdienis priešistorės žmonių gyvenimas pasaulyje ir Lietuvoje; ➤ Gamtinės sąlygos ir jų įtaka senovės civilizacijoms. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kasdienio žmonių gyvenimo pokyčiai XX a. antrojoje pusėje pasaulyje ir Lietuvoje; ➤ Kasdienis žmonių gyvenimas tarp dviejų pasaulinių karų pasaulyje ir Lietuvoje; ➤ Kasdienis žmonių gyvenimas pasaulyje ir Lietuvoje XVIII a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje.
	Geografija		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Žmogaus gyvenimo sąlygos Arktuje; ➤ Žmogaus poveikis gamtai. 	
<i>Vaiko teisė į mokslą</i>	Istorija	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Šviečiamoji epocha; ➤ Mokslo ir technikos laimėjimai. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Seniausioji nerašytinė teisė; ➤ Rašto atsiradimas ir abėcėlė; ➤ Mokslo kūrimasis; ➤ Teisė ir paprotys viduramžiais; ➤ Knygų spausdinimas. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pokyčiai moksle, technikoje, švietime ir mene; ➤ Mokslo ir kultūros raida Lietuvoje.
	Geografija		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mokslinės ekspedicijos samprata. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Lietuvos geografijos mokslo raida.
<i>Vaiko teisė gyventi ir augti</i>	Istorija	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Sovietinė ir hitlerinė okupacija: trėmimai 		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Masinės žydų žudynės;

<i>Vaiko teisė į religijos laisvę</i>	Istorija	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Krikščionybės atsiradimas. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Religijos bruožai ➤ Dievų panteonas; ➤ Graikų, romėnų religija ir jos funkcijos; ➤ Krikščionybė, jos atsiradimas ir išplitimas; ➤ Islamo atsiradimas; ➤ Ikikrikščioniškoji ir krikščioniškoji Lietuvos visuomenė. 	
	Geografija		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Didžiausios pasaulio tautos, religijos, kalbos. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Religijos ir tikėjimai; ➤ Pasaulinės ir etninės religijos; ➤ Religinė Lietuvos gyventojų įvairovė.
<i>Vaiko socialinės teisės</i>	Istorija	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Svarbiausios dabartinio pasaulio problemos ➤ XX pasaulio kultūra. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Svarbiausi graikų ir romėnų politinės istorijos įvykiai. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Žmogaus teisių padėtis demokratinėje ir totalitarinėje valstybėje; ➤ Svarbiausios šiandieninės visuomenės gyvenimo problemos; ➤ Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija.
	Geografija		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Socialiniai ir ekonominiai rodikliai. 	
<i>Vaiko pabėgėlio teisės</i>	Geografija		<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gyventojų migracija; ➤ Vietiniai gyventojai ir imigrantai. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Gyventojų sudėtis, pasiskirstymas ir migracijos; ➤ Gyventojų migracijos ir jų priežastys.

Svarbiausias istorijos mokymo pagrindinėje mokykloje tikslas - padėti mokiniams formuoti istorinę sąmonę, supratimą, kad šiandienos pasaulis, jo tvarka ir vertybės yra istoriškai nulemtos ir

kintančios, kad tai privalo būti dabarties žmonių atsakingai kuriama ir sergstima¹⁶⁶. 4 lentelėje nurodomos teisės ir dalykai, kuriuose šios teisės gali būti integruojamos. Vaiko teisės gali būti integruojamas į istorijos ir geografijos pamokas. Mokiniai supažindinami su teise į gyvenimo sąlygas istorijos pamokose. Taip pat apie šią teisę galima kalbėti 7 – 8 klasių geografijos pamokose: „Žmogaus gyvenimo sąlygos Arktyje“, „Žmogaus poveikis gamtai“. Per istorijos ir geografijos pamokas galima mokinius supažindinti su teise į mokslą (žr. 4 lentelė). Istorijos pamokose mokiniai supažindinami su mokslo atsiradimo istorija, mokslo kūrimąsi, laimėjimus ir raidą. Geografijos pamokose taip pat nemapirštama kalbėti apie mokslo raidą, mokslinės ekspedicijos sampratą. Šių pamokų turinyje gali būti integruojama vaiko teisė į mokslą, kuri ugdo jo bendrą kultūrinį išprusimą, intelektą, sugebėjimus, dorovinę ir socialinę atsakomybę.

Istorijos ir geografijos mokymo turinyje daug kalbama apie religiją, todėl čia gali būti integruojama vaiko teisė į religijos laisvę. Istorijos pamokose mokiniai supažindinami su krikščioniška ir ikikrikščioniška visuomene „Ikikrikščioniškoji ir krikščioniškoji Lietuvos visuomenė“, islamo bruožais „Islamo atsiradimas“. Geografijos pamokų metu mokiniai supažindinami su pasaulio religijų įvairove: „Didžiausios pasaulio tautos, religijos, kalbos“, „Religijos ir tikėjimai“, „Pasaulinės ir etninės religijos“, „Religinė Lietuvos gyventojų įvairovė“. Socialinio ugdymo turinyje mokiniai supažindinami su socialinėmis problemomis: „Svarbiausios dabartinio pasaulio problemos“, „Svarbiausios šiandieninės visuomenės problemos“, „Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija“. Geografijos pamokų metu gali būti integruotos pabėgėlio teisės: „Gyventojų migracija“, „Vietiniai gyventojai ir imigrantai“, „Gyventojų sudėtis, pasiskirstymas ir migracijos“, „Gyventojų migracijos ir jų priežastys“.

11 – 12 klasės mokinių socialinis ugdymas pasireiškia per istorijos, geografijos, visuomenės pažinimo, filosofijos, psichologijos ir religijotyros pamokas. Labiausiai vaiko teises galima integruoti į istorijos ir geografijos pamokų metu (žr. 5 lentelė). Svarbiausias istorijos mokymo mokykloje tikslas yra ugdyti istorinį mąstymą ir supratimą, kad šiandienos pasaulis yra istoriškai nulėmtas. Istorijos mokymo pamatas yra istorinė lietuvių tautos ir žmonijos patirtis, apimanti praeities faktus, reiškinius, įvairių gyvenimo sričių – kultūros, politikos, ekonomikos, religijos, socialinio gyvenimo procesus. Taigi, galima teigti, kad istorijos dalykas moko pažinti, suprasti ir vertinti praeitį, o ugdydama istorinį mąstymą. Geografijos mokymo vidurinėje mokykloje tikslas yra ugdyti geografinį mąstymą ir supratimą apie pasaulio teritorijų įvairovę, gyventojų, įvykių ir reiškinių procesus. Vidurinėje mokykloje apibendrinamos geografijos žinios ir gebėjimai, teikiant bendruosius dalyko pagrindus, siekiant ugdyti mokinių socialinę kultūrinę kompetenciją. Tiek istorijos, tiek geografijos pamokų turinyje yra galimybė integruoti vaiko teises. (žr. 5 lentelė).

¹⁶⁶ Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.

5 lentelė. Vaiko teisių integravimas į 11 – 12 klasių socialinio ugdymo turinį

ˆVaiko teisės (pagal LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą)	Dalykai	Temos
<i>Vaiko teisė į gyvenimo sąlygas</i>	Istorija	➤ Priešistorės žmonių gyvenimo ypatybės
	Geografija	➤ Gyvenimo būdas ➤ Gamtinių, socialinių ir ekonominių veiksnių įtaka gyvenimo būdui.
<i>Vaiko teisė į mokslą</i>	Istorija	➤ Kultūros, mokslo ir technikos laimėjimai, jų reikšmė žmogaus pasaulėžiūros ir gyvensenos kaitai ➤ Švietimo idėjos ir jų įgyvendinimas Lietuvoje
<i>Vaiko teisė į religijos laisvę</i>	Istorija	➤ Krikščionybės atsiradimas ➤ Krikščionybės plitimas ir tapimas valstybine religija ➤ Bažnyčios politinis ir kultūrinis vaidmuo viduramžiais ➤ Krikščioniškoji visuomenė
	Geografija	➤ Religija ir tikėjimas ➤ Pasaulinės ir etninės religijos, geografinis jų paplitimas ➤ Religijų įtaka tautų kultūrai, gyvenimo būdui
<i>Socialinės vaiko teisės</i>	Istorija	➤ Viduramžių kultūros bruožai: menas, filosofija, švietimas ir mokslas ➤ Lietuvos visuomenės tautinės sudėties ir socialinės struktūros kaita. Pilietybė ➤ Pagrindinės piliečių teisės ir laisvės ➤ Pilietybė Lietuvoje
	Geografija	➤ Gyventojų amžiaus struktūra, darbo ištekliai, socialinė ir profesinė sudėtis
<i>Vaiko pabėgėlio teisės</i>	Geografija	➤ Gyventojų skaičius, keitimosi tendencijos ➤ Natūralus gyventojų judėjimas. ➤ Migracija, jos rūšys
<i>Vaikas turi teisę į saugų darbą</i>	Geografija	➤ Gyventojų skaičius, keitimosi tendencijos

11–12 klasių mokiniai per istorijos ir geografijos pamokas gali būti supažindinami su teise į gyvenimo sąlygas. Tai atspindi pamokų temas: „Priešistorės žmonių gyvenimo ypatybės“, „Gyvenimo būdas“, „Gamtinių, socialinių ir ekonominių veiksnių įtaka gyvenimo būdui“. Per šias temas galima aptarti vaiko teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi. Istorijos pamokų metu galima integruoti teisę į mokslą: „Kultūros, mokslo ir technikos laimėjimai, jų reikšmė žmogaus pasaulėžiūros ir gyvensenos kaitai“, „Švietimo idėjos ir jų įgyvendinimas Lietuvoje“. Gana plačiai 11 – 12 klasių mokiniai gali būti supažindinami su teise į religijos laisvę. Istorijos pamokų turinyje daugiausia kalbama apie krikščionybės atsiradimą, plitimą, krikščioniškąją visuomenę: „Krikščionybės atsiradimas“, „Krikščionybės plitimas ir tapimas

valstybine religija“, o geografijos pamokose mokiniai supažindinami su pasaulio religijomis: „Religija ir tikėjimas“, „Pasaulinės ir etninės religijos, geografinis jų paplitimas“.

Per socialinį ugdymą mokiniai supažindinami su socialinėmis vaiko teisėmis. Istorijos pamokose socialinės vaiko teisės galima integruoti į šias temas: „Viduramžių kultūros bruožai: menas, filosofija, švietimas ir mokslas“, „Lietuvos visuomenės tautinės sudėties ir socialinės struktūros kaita“, „Pilietybė“, „Pagrindinės piliečių teisės ir laisvės“, „Pilietybė Lietuvoje“. Taip pat supažindinimas su socialinėmis teisėmis gali vykti per geografijos pamokas: „Gyventojų amžiaus struktūra, darbo išteklių, socialinė ir profesinė sudėtis“. Geografijos pamokų metu yra galimybė integruoti pabėgėlio teises į šias temas: „Gyventojų skaičius, keitimosi tendencijos“, „Natūralus gyventojų judėjimas“, „Migracija, jos rūšys“. Istorijos mokymas vidurinėje mokykloje leidžia mokiniams suprasti asmens, visuomenės socialinių grupių ir tautos vaidmenį istorijoje, suvokti šiuolaikinės demokratijos ir dabartinės žmogaus sąmonės formavimosi kelią, mokytis argumentuotai žodžiu ir raštu dėstyti savo nuomonę.

Per pilietinį ugdymą, aiškinant pilietinės visuomenės principus, atspirties taškas yra žmogus, jo santykiai su kitais žmonėmis, visuomene, valstybe.¹⁶⁷ Apibrėžiant pilietinio ugdymo tikslus ir turinį, matome, kad žmogus visada privalo pasirinkti ir spręsti pats, todėl vienas svarbiausių ugdymo uždavinių yra ugdyti supratimą, kad priimant sprendimus reikia suvokti, ką šis sprendimas reiškia kitam žmogui ir aplinkiniams. Pilietiniam ugdymui itin reikšmingos temos, kurios siejasi su žmogumi, jo teisėmis, pareigomis, veikla, santykiais, kultūra. Todėl yra išskiriamos šios pagrindinės pilietinio ugdymo pagrindinėje ir vidurinėje mokykloje sritys, labiausiai susijusios su mokymu apie žmogaus teises¹⁶⁸: *Žmogus*: 1) Prigimtis ir poreikiai. Atsižvelgiant į dorovines ir visuomenines bei pilietines vertybes, savo artimo ir bendruomenės interesus, mokiniai mokosi tenkinti savo poreikius; 2) Žmogaus tapsmas. Pagrindinis tikslas yra išmokyti puoselėti savo biologinę ir dvasinę prigimtį; 3) Žmogaus laisvės ir teisės. Pagrindinis tikslas yra suvokti žmogaus laisvių ir teisių kilmę bei esmę, pagarbos joms vaidmenį, kuriant demokratišką ir humanišką visuomenę, gebėti naudotis savo teisėmis ir gerbti kitus. *Žmonių veikla ir santykiai*: 1) Žmonių santykių reguliavimas – teisėtvara. Pagrindinis siekis mokiniams yra suvokti ir gebėti paaiškinti, kas trukdo ir kas padeda susidaryti pozityviems santykiams tarp žmonių; 2) Žmonių veikos ir santykių sritys. Mokiniai supažindinami su aplinkos, sociokultūrine, socioekonominė, politinė sritimis.

Meninis ugdymas plėtoja mokinių bendruosius gebėjimus (asmeninius, socialinius ir kt.), puoselėja humanistinėmis vertybėmis grindžiamą asmens dvasinį pasaulį bei bendrąją meninę ir estetinę kompetenciją, reikalingą įvairiose gyvenimo srityse¹⁶⁹. Pasitelkiant meninio ugdymo dalykus

¹⁶⁷ Pilietinis ugdymas mokykloje. – Vilnius: AB OVO, 1998. – ISBN 9986-693-12-8.

¹⁶⁸ Ten pat.

¹⁶⁹ Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI–XII klasėms. – Vilnius: Petro ofsetas, 2002. – ISBN 9986-03-492-2.

(dailę, muziką, šokį, teatrą), galima mokinius supažindinti su vaiko teisėmis. Tačiau svarbu, kad žinių perteikimas būtų natūraliai suderintas su kūrybine raiška ir meninių gebėjimų lavinimu. Taigi, čia itin svarbus darbas tenka pedagogui, kuris intuityviai jausdamas poreikį, integruoja vaiko teisių mokymą į meninio ugdymo turinį.

Apibendrinus galima teigti, kad vaiko teisių plėtojimas yra švietimo, kartu ir švietimo pačioje mokykloje reikalas. Vaiko teisių integravimas gali vykti per dorinį, socialinį, pilietinį, meninį ugdymą. Švietimas apie žmogaus teises nevyks, kol mokytojai nebus įsitikinę, kad žmogaus teisių mokytis būtina ir kol nebus perėmę specialių tokio mokymo metodų. Švietimas apie žmogaus teises yra tarpdisciplininio pobūdžio, remiasi demokratine sistema mokykloje, o taip pat teisinių principų ir pagrindinių žmogaus teisių visuotinumą skelbiančiais dokumentais¹⁷⁰. Vyresnėse klasėse prigimtinių žmogaus teisių, tokios kaip žodžio, sąžinės, spaudos, nuosavybės teisės turėtų būti nagrinėjamos nuodugniau. Tarptautiniuose dokumentuose deklaruojamų žmogaus teisių yra labai daug, todėl vienintelė išeitis pedagogui – atsižvelgiant į gyvenimišką situaciją ir mokinių poreikius, pačiam pasirinkti aktualias temas. Supažindinimo su žmogaus teisėmis proceso sėkmė ir efektyvumas priklauso nuo mokymo formos ir pateikimo. Taigi, didelės reikšmės turi pedagogo kompetencijos, profesionalumas ir aiškus, efektyvus žinių pateikimas.

¹⁷⁰ Best F. Švietimas apie žmogaus teises ir mokytojų rengimas // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. – Vilnius: Europos Taryba, 1996, p. 135-137. – ISBN 9986-656-05-2.

3. RESPONDENTŲ INTERVIU ANALIZĖ

Iš viso buvo apklausti 7 specialistai. 3 specialistai iš Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, 2 vidurinių mokyklų vadovai ir 2 mokytojai (žr. 6 lentelė).

6 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal institucijų tipus

Nr. eil.	Respondentų pasiskirstymas pagal institucijas	Respondentų skaičius
1.	Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos specialistai	3
2.	Mokyklų direktoriai	2
3.	Pedagogai	2
Iš viso:		7

Visi respondentai yra darbuotojai, dirbantys švietimo srityje. Specialistai iš Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos pasirinkti pagal jų kuruojamas sritis, mokyklų vadovai – pagal mokyklos vykdomą teisinį švietimą, o mokytojai – tie, kurie dėsto teisės pagrindus bendrojo lavinimo mokykloje.

Specialistų buvo prašoma įvertinti dabartinę teisinio švietimo situaciją mokykloje (žr. 7 lentelė).

7 lentelė. Dabartinės teisinio švietimo situacijos mokykloje vertinimas

Institucijos	Kategorijos	Subkategorijos	Respondentų teiginiai
Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai	Teigiamai	<...organizuojama labai gerai...>	<...teisinio švietimo klausimai yra integruojami....veikia tolerancijos centrai mokyklose, vyksta teisinio švietimo konkursas „Temidė“... išleistos metodinės ir mokomosios medžiagos mokytojams ir mokiniams..>
		<...teisinį švietimą vertinu teigiamai...>	<...vaikai mokomi teisės pagrindų. Taip pat teisinis švietimas atsiranda vykdamas kitas pamokas, kaip pavyzdžiui – pilietinio ugdymo pamokose...>
		<...vertinu teigiamai...>	<...mes siūlome rinktis teisės pagrindų discipliną ir dalis jų pasirenka...organizuojami įvairūs konkursai, renginiai, knygų pristatymai mokykloje šia tema...>

<i>Mokyklų specialistai</i>	Neigiamai	<...vertinti labai sunku, nes situacija skirtinga...>	<...kai kurios mokyklos dėsto teisės pagrindus, yra išleisti vadovėliai „Teisė kiekvienam“, yra įvairios teisinio pobūdžio disciplinos, t.y. humanitarinė teisė, bet situacija yra bloga...>
		<...teisinio švietimo situaciją mokykloje vertinčiau vidutiniškai...>	<...tai nei ypatingai gerai, nei labai blogai. Trūksta konkretumo, priemonių, metodikos, pedagogams seminarų šia tema. Tobulinti dar reikia ir, manau, nemažai...>
		<...situaciją mokykloje vertinu vidutiniškai...>	<...vienos įsiveda, kitos ne, vienos turi tą teisinį švietimą, kitos neturi..kaip atskiro dalyko nėra jo programose...>
		<...vertinu blogai...>	<...nėra sukurtų konkrečių programų mokykloms kaip vykdyti teisinį švietimą...todėl viskas išsidraikę, išsimėtę, kad sunku tiesiog viską sisteminti...>

Specialistų buvo klausiama, kaip jie vertina dabartinę teisinio švietimo situaciją bendrojo lavinimo mokykloje. Nuomonės buvo įvairios. Specialistai iš Švietimo ir mokslo ministerijos teisinį švietimą vertina teigiamai. Jie mano, kad teisinis švietimas vyksta pamokų metu, t.y. teisės pamokose, pilietinio ugdymo pamokose, taip pat per vykstančius konkursus „Temidė“, renginius. Jie teigia, kad teisinį švietimą tarp mokinių propaguoja ir mokyklose veikiančios savanoriškos mokinių organizacijos „Jaunieji policijos rėmėjai“. Šios organizacijos tikslas yra ugdyti vaikų ir tėvų pilietinę ir teisinę savimonę, gilinti teises žinias. Teigiamai atsakę specialistai džiaugėsi esama situacija, organizuojamais konkursais, renginiais ir teisės pagrindų disciplina.

Specialistų, dirbančių mokyklose, nuomonė buvo priešinga. Jie minėjo, kad trūksta konkretumo, priemonių ir metodikos. Taip pat reikia tobulinti pedagogų kompetenciją šiuo klausimu. Buvo kalbama apie konkrečios mokymo sistemos nebuvimą ir temų išsidraikymą. Specialistai, kurie vykdo teisinį švietimą, mano, kad dabartinė situacija mokykloje nėra gera. Jeigu ir organizuojamas teisinis švietimas, tai tik per teisės pagrindų ir pilietinio ugdymo pamokas, trūksta kitokios veiklos. Todėl galime daryti išvadą, kad vienaip teisinį švietimo situaciją vertina tie, kurie jį organizuoja ir kuria, o kitaip tie, kurie jį vykdo ir realizuoja.

Specialistų buvo klausiama, kuriose klasėse labiausiai reikėtų teisinio švietimo. Institucijų atstovų nuomonės išsiskyrė. Vieni mano, kad teisinis švietimas turi vykti sistemingai nuo pirmos iki dvyliktos klasės, kiti teigia, kad labiausiai teisinio švietimo reikia 11–12 klasės mokiniams (žr. 8 lentelė).

8 lentelė. Klasės, kuriose labai reikėtų teisinio švietimo

Institucijos	Klasės	Respondentų teiginiai
Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai	1-12 kl.	<...pradedant nuo pradinių klasių, baigiant dvyliktom klasėm...tai turėtų būti integruota...priklausomai nuo vaikučių amžiaus...>
		<...labiausiai, manau, reikėtų nuo pradinių klasių iki pat dvylikty, nes jie juk pereina visą sistemą, turi būti nuoseklu, aišku ir tvarkinga...>
		<...teisinio švietimo reikėtų tiek pradiniam, tiek pagrindiniame ir viduriniame ugdyme...>
Mokyklų specialistai	11-12 kl.	<...11-12 klasėms, nes tik tada jie suvokia kitų ir savo teises...>
		<...labiausiai matau teisinio švietimo vietą 11-12 klasėj temas siejant su jo teisėmis ir atsakomybėmis...>
		<...manau, kad paskutinėse klasėse labiausiai reikėtų>
		<...manau, kad labiausiai reikia 11-12 klasių mokiniams ...>

Į klausimą, kuriose klasėse labai reikėtų teisinio švietimo, specialistai atsakė nevienodai. Specialistai, dirbantys Švietimo ir mokslo ministerijoje mano, kad teisinis švietimas turi vykti nuo pirmos iki dvyliktos klasės. Tai turėtų būti integruota, nuoseklu, žinios turi būti pritaikytos vaikams pagal jų amžių.

Specialistai, dirbantys mokykloje, išskyrė vidurinį ugdymą, motyvuodami tuo, kad šiuo amžiaus tarpsniu iškyla daug problemų ir mokiniai turėtų būti supažindinami su teisėmis ir atsakomybėmis praktiškai: „...vaikai galėtų daugiau bendrauti ir su policija, turėtų daugiau praktinės veiklos, matytų tuos procesus, darbą su tais pačiais paaugliais...“. Šiame amžiuje mokiniai jau pradeda rimtai galvoti apie savo ateities planus, jie jau turi būti susipažinę ir su konstituciniais dalykais, žinoti savo atsakomybes, teises ir pareigas. Specialistai mano, kad 11-12 klasių mokiniai jau realiai suvokia savo ir kitų teises, mokosi jas gerbti ir toleruoti, todėl šiose klasėse yra tikslingiausia vykdyti teisinį švietimą.

Specialistų buvo klausama kaip jie mano, ar bendrojo lavinimo mokyklose pakankamai skiriamas dėmesys vaiko teisėms ir jų mokymui. Atskirų institucijų atstovų nuomonės buvo priešingos. Vieni teigia, kad bendrojo lavinimo mokyklose vaiko teisėms skiriamas dėmesys yra pakankamas, apie tai plačiai kalbama, o kiti mano priešingai (žr. 9 lentelė).

9 lentelė. Bendrojo lavinimo mokykloje skiriamas dėmesys vaiko teisėms

Institucijos	Kategorijos	Subkategorijos	Respondentų teiginiai
Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai	Pakankamai	<...manyčiau, kad pakankamai...>	<...jie supažindinami ir pamokų metu, ir per renginius. Taip pat vaikai apie savo teises žino iš žiniasklaidos, gatvės ir namų aplinkos...>
		<...manau, kad dėmesys nei labai didelis nei labai mažas...>	<...labai dažnai mokykla orientuojasi į akademinius dalykus ir teisiniam švietimui paliekamas neformalus ugdymas bet manyčiau, kad pakankamai...>
		<...na, manau, kad pakankamai...>	<...mokykloje apie vaiko teises kalbama ir mokoma...vaikai, mano supratimu, reikiamoje situacijoje žino savo teises ir gali jas apginti...>
Mokyklų specialistai	Nepakankamai	<...manau, kad tikrai nepakankamai skiriamas dėmesys...>	<...girdžiu skelbiant per žinias apie nuskriaustus, išprievartautus, žeminamus vaikus...jie negerbia kitų teisių, nes jų nežino, neišmano...>
		<...manau, kad nepakankamas dėmesys...>	<...jeigu būtų supažindinami gerai, gerbtų savo, draugų ir suaugusiųjų teises...>
		<...manau, kad nepakankamai...>	<...nėra tokios vientisos sistemos ir apibrėžtumo...nors vaikai girdi apie plačiai kalbamas vaikų teises, tačiau mokyklose, manyčiau, dar nepakanka esamo supažindinimo...>
		<...nelabai gerai...>	<...šiuos klausimus būtų galima integraliau nagrinėti per visus mokomuosius dalykus ...>

Specialistai, dirbantys Švietimo ir mokslo ministerijoje teigia, kad vaiko teisėms bendrojo lavinimo mokykloje skiriamas dėmesys yra pakankamas, nes teisinis švietimas vyksta tiek pamokų, tiek renginių metu. Taip pat vaikai sužino apie savo teises iš žiniasklaidos, gatvės ir namų aplinkos, organizuojamų konkursų, knygų ir lankstinukų.

Specialistai, dirbantys mokykloje teigia, bendrojo lavinimo mokykloje vaiko teisėms nėra skiriamas didelis dėmesys, nes reikiamoje situacijoje mokiniai nežino savo teisių, negerbia kitų, nežino pareigų ir atsakomybių. Tai rodo nemažėjantis smurtas ir agresija mokinių tarpe. Specialistai teigia, kad vaikams reikia labiau rodyti gerą pavyzdį, mokyti gerbti kitus ir save, neleisti pažeidinėti savo ir kitų teisių.

Nuomonės yra skirtingos. Vykdančios teisinį švietimą mokykloje teigia, kad per mažai kalbama, mokoma, nes tai rodo vaikų elgesys, statistika ir kasdienybė mokyklos gyvenime, o specialistai,

dirbantys ministerijoje mano, kad vaiko teisėms skiriamas dėmesys yra pakankamas ir to užtenka supažindinant su vaiko teisėmis pamokų metu ir nepamokinėje veikloje.

Ar yra galimybė integruoti vaiko teises į Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų ugdymo turinį? Švietimo ir mokslo ministerijos ir mokyklų atstovų buvo klausiama nuomonės, kaip mokymo programose atsispindi vaiko teisės (žr. 10 lentelė).

10 lentelė. Vaiko teisės mokymo programose

Institucijos	Kategorijos	Subkategorijos	Respondentų teiginiai
<i>Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai</i>	Pakankamai	<i><...programose vaiko teisės integruotos pakankamai...></i>	<i><...svarbu kaip tai yra vadovėliuose įtraukta, nes jeigu yra programose, labai aiškiai turėtų būti išskleista ir vadovėliuose...></i>
		<i><...atsispindi pakankamai...></i>	<i><...yra ir pilietiškumo pagrinduose ir etikoje apie tuos dalykus kalbama...įvairūs mokyklos dokumentai yra rodomi, juos mokiniai žino...></i>
		<i><...manau, kad neblogai atsispindi...></i>	<i><...pedagogas dirba pagal savo sukurtą metodiką. Jeigu jis yra prijaučiantis vaiko teisėms, jis būtinai tai susies su pamokos tema, o jeigu jam vaiko teisės nerūpi, tai ...pedagogas nutylės...></i>
<i>Mokyklų specialistai</i>	Nepakankamai	<i><...manau, kad blogai atsispindi...></i>	<i><...tokio kaip atskiro dalyko ar pamokos apie vaiko teises ugdymo turinyje nėra, bet yra keletas temų etikos ar istorijos pamokose, kur kalbama apie žmogaus teises, pareigas...></i>
		<i><...nelabai konkrečiai...></i>	<i><...labai norint, galima interpretuoti ir taip „pritemti“ prie vaiko teisių mokymo, bet apskritai, tai reikėtų konkrečios programos, konkretesnių vadovėlių ir pasiruošusių pedagogų...></i>
		<i><...nepakankamai manau...></i>	<i><...nėra konkrečių dalykų, o ypač mokytojui nenurodyta kuo remtis, kokia teisės būtų galima išskirti, pabrėžti. Todėl tik gerai teises išmanantis pedagogas sugebės išvelgti mokymo turinyje paslėptą vaiko teisių mokymą...></i>
		<i><...teisinio švietimo klausimai nepakankamai išplėtoti...></i>	<i><...reikėtų papildomai įtraukti kai kurias temas, kad teisinis švietimas įgytų sisteminį pobūdį...></i>

Specialistų atsakymai labai skirtingi. Vieni svarsto, kad vaiko teisės bendrųjų programų ugdymo turinyje atsispindi pakankamai, kiti – nepakankamai. Specialistai, dirbantys Švietimo ir mokslo ministerijoje, atsakė, kad mokymo programų turinyje yra galimybė integruoti vaiko teises ir supažindinimas su vaiko teisėmis mokymo programose yra pakankamas. Jie teigia, kad apie vaiko

teisės plačiai galima kalbėti pilietiškumo pagrinduose ir etikos pamokose. Tačiau specialistai iškelia problemą: „...programose yra, o vadovėliuose nerasta..“. Taigi, susiduriame su nemenka problema: mokymo turinys skiriasi nuo vadovėlių turinio. Vadovėlių autoriai nemato būtinybės iškelti temų, kuriose atsispindi žmogaus teisės.

Kiti specialistai, atstovaujantys mokyklas, teigia, kad vaiko teisės mokymo programose atsispindi nepakankamai. Jie teigia, kad daug kas priklauso nuo pedagogo kompetencijos ir jo skiriamu dėmesiu vaiko teisėms: „...jeigu jis yra prijauciantis vaiko teisėms, jis būtinai tai susies su pamokos tema...“. Taip pat jie mano, kad trūksta informacijos, konkrečios programos, temų ir vadovėlių.

Taigi, mokyklų ir Švietimo ir mokslo ministerijos specialistų nuomonės išsiskiria. Specialistai, dirbantys mokykloje iškelia problemą ir mano, kad programose nėra temų susijusių su vaiko teisėmis, nėra iš ko mokyti, trūksta konkretumo ir aiškumo, nėra programų, o Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai teigia priešingai – programose vaiko teisės atsispindi pakankamai. Vaiko teisės integruotos į skirtingų pamokų temas, jos atsispindi daugiausia pilietinio ugdymo ir teisės pagrindų pamokose.

11 lentelė. Vaiko teisių integravimas į atskirų dalykų pamokas

Specialistai	Kategorijos	Subkategorijos	Respondentų teiginiai
<i>Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai</i>	Teigiamai	<Teigiamai..>	<...manau, čia viskas tvarkoje...>
		<...manau, teigiamai...>	<...vaiko teises be vargo galima integruoti į etikos, pilietiškumo pagrindų, istorijos, geografijos pamokas, per teisės pagrindų pamokas..>
		<...reikėtų vertinti teigiamai...>	<...daug kas programose gali būti apibrėžta vienaip, o vadovėliuose realizuojama kitaip. Labai svarbu, kaip vadovėlių autoriai tuos dalykus surašo, išdėsto...>
<i>Mokyklų specialistai</i>	Neigiamai	<...vertinu blogai...>	<...per kitas pamokas neįmanoma integruoti vaiko teises. Tai įmanoma tik per etikos, istorijos, pilietiškumo ugdymo, lietuvių kalbos pamokas, visos kitos disciplinos praktiškai lieka...>
		<...nelabai gerai...>	<...nerandu temų, susijusių su vaiko teisėmis...>
		<...nemanau, kad gerai...>	<...Reikia integruoti vaiko teises, reikia nepamiršti jų sieti su pareigomis, bet nėra kur integruoti...>
		<...neigiamai....>	<...vaiko teises sunku integruoti į matematiką ar chemiją. Gal daugiau galima į etikos ir lietuvių kalbos pamokas...>

Švietimo ir mokslo ministerijos specialistai vaiko teisių integravimą į atskirų dalykų pamokas, vertina teigiamai. Jie mano, kad mokymo programose vaiko teises galima integruoti į etikos,

pilietiškumo pagrindų, istorijos, geografijos, teisės pagrindų pamokas. Tačiau pabrėžiama, kad programose vaiko teisės yra, o vadovėlių autoriai apie tai pamiršta.

Specialistai, atstovaujantys mokyklas, vaiko teisių integraciją vertina neigiamai. Jie teigia, kad vaiko teises sunku sieti su tema per tiksluosius mokslus: matematiką, fiziką, chemiją. Tai galima integruoti į lietuvių kalbos, istorijos, geografijos, pilietiškumo pagrindų pamokas. Mokyklų specialistų neigiamas vaiko teisių integravimo į atskirų dalykų pamokas vertinimas rodo, kad jie neturi teisinės kompetencijos tai daryti „nerandu temų, susijusių su vaiko teisėmis“, „reikia integruoti vaiko teises, reikia nepamiršti jų sieti su pareigomis, bet nėra kur integruoti“.

Bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų analizė rodo, kad vaiko teises galima integruoti į etikos, geografijos, kalbų, istorijos, teisės pagrindų, pilietiškumo pagrindų, muzikos, dailės turinio temas. Yra sudaryta galimybė vaiko teises integruoti į daugelį pamokų, tačiau vaiko teisių mokymas nėra privalomas, todėl formalus supažindinimas ir mokymas priklauso nuo pedagogo sugebėjimo tai daryti. Abiejų institucijų specialistai išryškina problemą – supažindinimas su vaiko teisėmis priklauso nuo pedagogo teisinės kompetencijos

Su vaiko teisėmis mokykloje supažindinama labai įvairiai. Specialistai pateikė nuomonę kaip reikėtų mokykloje mokinius supažindinti su jų teisėmis (žr. 12 lentelė).

12 lentelė. Supažindinimo su vaiko teisėmis mokykloje būdai

Supažindinimo būdai	Respondentų teiginiai
Po pamokų	<...per klasės valandėles, būreliuose, renginiuose, klubuose...>
	<...per įvairius užklasinčius renginius, per įvairius konkursus...mokyklų bibliotekose būtų visa reikalinga literatūra, kai kas galėtų būti ir plakatų forma...>
	<...reikia šviesti tėvus...užklasinėje veikloje...>
	<reikia organizuoti daugiau konkursų, daryti ekskursijas, renginius, vakarėlius, debatus ta tema...> <...organizuoti popamokinius renginius, ekskursijas...>
Pamokų metu	<...per dalykus integruojant...>
	<...pamokų metu...>
	<...integruoti į mokymo turinį ir organizuoti atskiras pamokėles...>

Specialistų buvo klausama, kokius jie galėtų pasiūlyti būdus, kuriais būtų galima efektyviau vaikus supažindinti su jų teisėmis. Dauguma specialistų teigė, kad geriausia supažindinti su vaikų teisėmis neformalioje aplinkoje: būreliuose, klubuose, užklasinčių renginių, ekskursijų, klasės valandėlių metu. Buvo minimas ir tėvų švietimas apie vaikų teises: „...tėvai turėtų būti įtraukiami. Matyti vaiką ir jo artimą aplinką...“. Taigi, norint vaikus supažindinti su jų teisėmis ir pareigomis, reikia nepamiršti ir tėvų. Turi bendradarbiauti abi pusės, tada bus pasiektas geras rezultatas. Taip pat buvo nuomonių, kad supažindinimas su vaiko teisėmis turi būti integruojamas į mokymo turinį ir

organizuojamos atskiros pamokėlės. Specialistai iš Švietimo ir mokslo ministerijos teigia, kad supažindinimas su vaiko teisėmis turi vykti ne tik pamokų metų formaliai, bet ir po pamokų. Tos pačios nuomonės yra ir specialistai, dirbantys mokyklose.

Abiejų institucijų atstovai mano, kad reikia dar daugiau skirti dėmesio teisiniam švietimui ir supažindinimui su vaiko teisėmis mokykloje (žr. 13 lentelė).

13 lentelė. Specialistų pasiūlymai dėl teisinio švietimo ir vaiko teisių mokymo bendrojo lavinimo mokykloje

Kategorijos	Respondentų teiginiai
Skirti daugiau dėmesio vaiko teisėms	<...daugiau dėmesio skirti vaikų teisėms, pareigoms ir atsakomybėms...>
	<...žiūrėti į vaiko teisių esmę ir bandyti ją įgyvendinti...>
	<...kuo daugiau su vaikais kalbėti apie jų teises, nepamirštant pareigų, kad mažesnis vaikų skaičius būtų skriaudžiamas...>
	<...daugiau organizuoti renginių, vesti į mokyklą svečius, kurie labiau nusimano apie vaiko teises, turi daugiau patirties...>
	<...svarbu mokyti du dalykus: kad vaikas mokėtų pasinaudoti savo teisėmis ir labai akcentuoti pareigas, ir praktiniam mokymuisi sieti su jo elgesio normomis...>
Tobulinti vadovėlius ir mokytojų rengimą	<...vadovėliuose turėtų būti daugiau praktinė veiklos turinčių užduočių, mokytojams taikyti įvairesnius metodus ir teisiniam švietimui rengti mokytojus...>

Specialistai mano, kad reikia skirti daugiau dėmesio vaiko teisėms: „...kuo daugiau su vaikais kalbėti apie jų teises, nepamirštant pareigų, kad mažesnis vaikų skaičius būtų skriaudžiamas...“.

Kiti teigia, kad būtina supažindinti mokinius su žmogaus teisėmis per neformalųjį ugdymą: „...daugiau organizuoti renginių, vesti į mokyklą svečius, kurie labiau nusimano apie vaiko teises, turi daugiau patirties...“. Specialistai savo išsakyta nuomone pabrėžia kylančias problemas ir jų sprendimo būdus: „...mokytojams taikyti įvairesnius metodus ir teisiniam švietimui rengti mokytojus...“. Pripažįstama, kad daugeliui mokytojų trūksta kompetencijos vykdyti teisinį švietimą.

Abi institucijas atstovaujantys specialistai vienareikšmiškai teigia, kad vaiko teisėms reikia skirti didesnę dėmesį, pasitelkiant įvairius supažindinimo ir mokymo būdus, nes situacija šalyje nėra gera.

Apklaustieji specialistai išskyrė teigiamus ir neigiamus dalykus, integruojant vaiko teises į mokymo turinį. Specialistai teigiamus dalykus įvardija šiuos: „...siejasi su aktualia medžiaga...“, „...pernelyg neapkraunami vaikai, labai tai perdėtai nesureikšminama...“, „...gali susieti kitus dalykus su žmogaus teisių tematika, labiau įsisavinamos žinios...“. Specialistai teigiamus dalykus vardijo lengviau negu neigiamus. Kalbant apie neigiamus dalykus, integruojant vaiko teises į mokymo turinį, galima pabrėžti, kad dauguma specialistų teigė, jos kylantis pavojus yra tam tikro dalyko pamokos plano žlugimas, jeigu nejausime saiko vaiko teisių integravimui. Visi specialistai tvirtino, kad už vaiko

teisių mokymą yra atsakinga mokyklos administracija, pedagogai ir tėvai. Nemažai dėmesio specialistai skiria tėvų teisiniam švietimui tobulinti.

Apibendrinant kokybinį tyrimą, galima teigti, kad Švietimo ir mokslo ministerijos ir mokyklos atstovų nuomonės tam tikrais požiūriais skiriasi, bet yra ir daug panašumų. Švietimo ir mokslo ministerijoje dirbantys specialistai dabartinę teisinio švietimo situaciją mokykloje vertina teigiamai, motyvuodami tuo, kad teisinis švietimas vyksta pamokų metu, po pamokų, per organizuojamus konkursus ir renginius. Specialistai teigia, kad teisinis švietimas turi vykti nuosekliai nuo pirmos iki dvyliktos klasės, tam yra sudarytos sąlygos. Vaiko teisėms bendrojo lavinimo mokykloje skiriamas pakankamas dėmesys, yra galimybė jį integruoti į daugelio pamokų turinį. Tačiau mokykloje dirbantys specialistai mano, kad vaiko teisėms nėra skiriamas didelis dėmesys, bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų mokymo turinyje nėra temų, susijusių su vaiko teisėmis, trūksta konkrečios informacijos ir vadovėlių.

Tačiau abiejų institucijų atstovai mano, kad vaiko teisių mokymui ir supažindinimui reikėtų skirti daugiau dėmesio, mokyti įvairesniais metodais ir būdais, pritraukiant didesnę susidomėjusių mokinių skaičių, nepamirštant ir tėvų teisinio švietimo. Tiek Švietimo ir mokslo ministerijos, tiek mokyklų atstovai mano, kad reikia tobulinti pedagogų teisinę kompetenciją, kad teisinės žinios būtų veiksmingiau perduodamos mokiniams.

IŠVADOS

1. Išanalizuota mokslinė ir pedagoginė literatūra, nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai parodė, kad vaiko teisės yra sudėtinė žmogaus teisių dalis. Vaikai yra socialiai silpnesnė, bet ne mažiau reikšminga visuomenės grupė, turinti savo teises ir pareigas. Pastaraisiais dešimtmečiais vis labiau akcentuojamas dėmesys į vaiką, kaip savarankišką ir pilnateisį subjektą, turintį ne tik bendrąsias žmogaus teises, bet ir specialiąsias, todėl, kad jie yra labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis.
2. Teisinis mokinių švietimas yra integrali ugdymo dalis. Teisinis švietimas švietimo institucijose vyksta per pasirenkamas teisės pagrindų pamokas, organizuojant renginius, konkursą „Temidė“, naudojant aktyviuosius mokymo metodus, skatinant tėvų teisinį švietimą.
3. Tyrimo rezultatai tik iš dalies patvirtino hipotezę, kad bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų ugdymo turinyje nėra pakankamai galimybių nuosekliam vaiko teisių mokymui bendrojo lavinimo mokykloje. Atlikus išsamią bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų ugdymo turinio analizę, matome, kad vaiko teises galima integruoti į etikos, istorijos, teisės pagrindų, pilietinio ugdymo, geografijos mokymo turinį. Temos, kuriose galėtų būti integruojamos vaiko teisės, yra abstrakčios ir nekonkrečios.
4. Teisinio švietimo situaciją Švietimo ir mokslo ministerijos ir mokyklų atstovai vertina skirtingai. Specialistai, dirbantys mokykloje mano, kad vykdant teisinį švietimą mokykloje trūksta konkretumo ir nuoseklumo. Jie teigia, mokykloje vaiko teisėms skiriamas dėmesys yra nepakankamas ir mokymo programose nėra pakankamai temų, į kurias būtų galima integruoti mokymą apie vaiko teises. Specialistai iš Švietimo ir mokslo ministerijos teigia, kad teisinio švietimo organizavimas švietimo institucijoje vyksta pakankamai gerai nuo pirmos iki dvyliktos klasės, į mokymo turinį integruojant ne tik vaiko teises, bet ir pareigas.
5. Abiejų institucijų atstovai teigia, kad trūksta mokytojo kompetencijos integruojant teises žinias. Jie mano, kad vaiko teisių integravimas į ugdymo turinį priklauso nuo pedagogo sugebėjimo tai daryti. Specialistų nuomone, teisinis švietimas atsiranda ten, kur mokyklos ir švietimo valdymo organai ir patys pedagogai juo domisi.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacija mokykloms:

1. Teisiniam švietimui mokykloje skirti daugiau dėmesio. Tai galėtų pasireikšti per neformalųjį mokinių ugdymą. Kalbėti apie vaiko teises siūlyčiau ne tik mokykloje, bet ir būreliuose, klubuose, ekskursijų metu, renginiuose ir kitoje veikloje.
2. Kalbant apie vaiko teises su mokiniais, integruojant teises, ar supažindinant su jomis, nepamiršti akcentuoti pareigų. Integruojant vaiko teises į atskirų dalykų mokymo turinį, naudoti kuo įvairesnius, mokinius dominančius ir jiems priimtinus metodus.
3. Puoselėti ir plėtoti tėvų teisinį švietimą. Pedagogas galėtų pasiūlyti tėvams aptarti vaikų teises bei pareigas šeimoje, supažindinti tėvus su Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, ją aptarti

Rekomendacija ministerijai:

1. Siūloma sudaryti atskirą programą, kurioje atsispindėtų nuoseklus teisinis švietimas bendrojo lavinimo mokykloje nuo pirmos iki dvyliktos klasės.
2. Rūpintis, kad būtų rengiama kuo daugiau pedagogų, turinčių teisinės kompetencijos, kuri padėtų vykdyti visuomenės ir įvairių socialinių grupių teisinį švietimą. Siūloma tobulinti mokytojų teisinę kompetenciją organizuojant seminarus, kursus, kuriuose pedagogai būtų supažindinami su teisinio švietimo galimybėmis švietimo sistemoje.

LITERATŪRA

Nacionaliniai teisės aktai

1. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
4. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas // Valstybės žinios. 1991, Nr. 34-933.
5. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. X-1379 „Dėl Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008. Nr. 1-2.
6. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. IX-1569 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2316.
7. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.
8. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. ISAK-1086 „Dėl bendrosios pilietinio ugdymo programos ir pilietinio ugdymo išsilavinimo standartų 8 ir 10 klasėms tvirtinimo“ http://www.smm.lt/ugdymas/docs/ISAK1086_Bendroji_pilietinio_ugdymo_programa.pdf [žiūrėta 2008 09 10].
9. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1708.
10. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
11. Lietuvos Respublikos visuomeninių organizacijų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr.18-400.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008. Nr. 130-4981.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2007 m. spalio 31 d. nutarimas Nr. 1193 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 118-4817.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 405 „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 35-1275.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 9 d. nutarimas Nr. 142 „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 24 – 732.

16. Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d. įstatymas Nr.I-983 „Dėl Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
17. Lietuvos švietimo koncepcija <http://www.smm.lt/strategija/srp.htm> [žiūrėta 2008 05 26].

Tarptautiniai teisės aktai

18. Europos tarybos rekomendacija Nr. 85 [http://www.ada.lt/images/cms/File/Rekomendacija%20Nr.%20R%20\(85\)%200.pdf](http://www.ada.lt/images/cms/File/Rekomendacija%20Nr.%20R%20(85)%200.pdf) [žiūrėta 2008 07 28].
19. 1993 m. Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje// Valstybės žinios. 1997, Nr. 101–2546, 2550.
20. 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų // Valstybės žinios. 2002, Nr. 51–1928.
21. 1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje // Valstybės žinios. 2003, Nr. 91–4105.

Kita literatūra

22. Abdala-Presej M. Žmogaus teisės lopšelyje // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. – Vilnius: Europos Taryba, 1996. – ISBN 9986-656-05-2.
23. Ankstyvojo ugdymo vadovas. – Vilnius: Minklės leidykla, 2001. – ISBN 9986-03-457-5.
24. Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. – 11 p. – ISBN 9986-18-006-6.
25. Bakūnaitė J. Humanistinio vaikų ugdymo programa „Auginu gyvybės medį“. – Vilnius: Eugrimas, 1998. – ISBN 9986-965-03-5
26. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. – Vilnius: Petro ofsetas, 2003. – ISBN 9986-03-524-4.
27. Best F. Švietimas apie žmogaus teises ir mokytojų rengimas // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. – Vilnius: Europos Taryba, 1996, p. 135-137. – ISBN 9986-656-05-2.
28. Bikauskienė M.N., Piliavecis A. Vaiko teisės Lietuvoje // Vaiko teisių apsaugos garantijos Baltijos šalių teisinėse sistemose: nepilnamečių justicija. Alternatyvos įkalinimui. 3-iosios konferencijos pranešimai. – Vilnius: Baltijos kopija, 2001.
29. Bydam J. Pedagogika. – Vilnius: Charibdė, 2000. – 18 p. – ISBN 9986-745-43-8.

30. Broom L., Bonjean Ch. M., Broom H. Sociologija. Esminiai tekstai ir pavyzdžiai. – Kaunas: Litera, 1992. –102 p. – ISBN 9956-658-42-8.
31. Dabartinis lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. –45 p. – ISBN 5-420-01242-1.
32. Deveikis L. Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje // Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujos sistemos, 1996. – ISBN 9955-9821-2-8.
33. Europos žmogaus teisių normų įgyvendinimas Lietuvoje. – Vilnius: Elektroninės leidybos namai, 2004. – ISBN 9955-473-11-8.
34. Gražienė V., Rimkienė R. Ikimokyklinio ugdymo gairės: programa pedagogams ir tėvams. – Vilnius: Leidybos centras, 1993.
35. Jakavičius V., Juška A. Mokyklos pedagogika. – Kaunas: Šviesa, 1996. – ISBN 5-430-02086-9.
36. Jarašiūnas E. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir konstitucinė justicija. http://www.etib.lt/site_files/Lietuvos%20narystei%205/Egidijus%20Jarasiunas.doc [žiūrėta 2008 10 24].
37. Jevsejevienė J. Piliečio ugdymas supažindinant su vaiko teisėmis ir jas įgyvendinant pradinėse klasėse // Gimtasis žodis. http://www.gimtasiszodis.lt/jevsejev_03_4.htm [žiūrėta 2008 03 23].
38. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje (antrasis pataisytas ir papildytas leidimas) – Vilnius: Eurigmas, 2001. – 13 p. – ISBN 9955-501-07-3.
39. Jonynienė Ž. Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos // Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005, Nr.15 – ISSN 1392-5016.
40. Juodaitytė A. Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas: monografija. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2003. – 96 p. – ISBN 9986-38-483-4.
41. Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. – Vilnius: IĮ Petro Ofsetas, 2002. – ISBN 9955-534 01-X.
42. Jūrėnienė L. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. – ISBN 9986-18-006-6.
43. Kavoliūnaitė E. Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje. [http://www.teise.org/docs/research/egle\(pataisytas\).doc](http://www.teise.org/docs/research/egle(pataisytas).doc) [žiūrėta 2008 10 20].
44. Kietytė L. Vaikų teisės // Žmogaus teisės Lietuvoje. – Vilnius: Naujos sistemos, 2005. – 188 p. – ISBN 9955-921-2-8.
45. Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: Baltijos kopija, 2003. – ISBN 9955-568-04-6.

46. Kvieskienė G. Socializacijos pedagogika: Mokymo priemonė socialinės pedagogikos studentams. – Vilnius: VPU, 2000.
47. Laisait Džouns P. Žmogaus teisės pradžios mokykloje // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. – Vilnius: Europos Taryba, 1996. – p. 82-91. – ISBN 9986-656-05-2.
48. Lapienė A. Knyga ir vaikystė žmogaus gyvenime // Gimtasis žodis. http://www.gimtasizodis.lt/Lapieniene_08_2.htm [žiūrėta 2008 10 20].
49. Laurinavičius A., Misiūnas E. Žmogaus teisių įgyvendinimo problemos ir jų sprendimo kriterijai policijos veikloje. – Vilnius: Lietuvos policijos aptarnavimo paslaugų spaustuvė, 2004. – ISBN 9986-9233-2-8.
50. Letukienė N., Deveikis L. Žmogaus teisių mokymas (is) vidurinėje mokykloje. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999. – ISBN 9986-9094-4-9.
51. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI–XII klasėms. – Vilnius: Petro ofsetas, 2002. – ISBN 9986-03-492-2.
52. Lietuvos vaikai 2006. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2007. – ISBN 1648-5203.
53. Lipeika K. Kai kurie įvaikinimo principų pakeitimo klausimai // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996, p. 41–46. – ISBN 9986-18-006-6.
54. Moksleivių teisinio švietimo programa. ELSA Lietuva. Projektas. <http://www.elsa.lt/mtsp/index.php?id=mtsp> [žiūrėta 2008 03 25].
55. Monkevičienė O. Vaikų darželių programa „Vėrinėlis“. – Vilnius: Leidybos centras, 1993 ISBN 9986-765-9-4.
56. Paksas A. Tarptautinės ir nacionalinės žmogaus teisių apsaugos priemonės ir institucijos. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000. – ISBN 9955-442-05-0.
57. Pilietinis ugdymas mokykloje. – Vilnius: AB OVO, 1998. – ISBN 9986-693-12-8.
58. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. Patyčių prevencija mokyklose. – Vilnius: Multipex, 2006. – ISBN 9955-9497-9-1.
59. Puodžiūnienė E. Daugiau dėmesio asocialių šeimų vaikams // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: konferencijos medžiaga. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. – ISBN 9986-18-006-6.
60. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. – Vilnius: Teisės informacijos centras, 2006. – ISBN 9955-557-91-5.
61. Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000. – 176 p. – ISBN 9986-656-22-2.

62. Savickytė V. Bendrieji ugdymo klausimai. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1997. – p. 27. – ISBN 9986-613-05.
63. Stankaitytė M., Klangauskas G. Pilietiškumo ugdymas mokykloje // Pilietinis ugdymas mokykloje. – Vilnius: AB OVO, 1998. – 222 p. – ISBN 9986-693-12-8.
64. Sutton C. Socialinis darbas ir bendruomenės veikla ir psichologija. – Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija, 1999. – p. 39. – ISBN 9986-9357-0-9.
65. Šimenas D. Žmogaus teisių mokymas: pamokos klasėje bet kuriai amžiaus grupei // Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. – Vilnius: Europos Taryba, 1996, p. 146-147. – ISBN 9986-656-05-2.
66. Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai. – Vilnius: Europos Taryba, 1996. – ISBN 0-304-31943-0.
67. Teisė kiekvienam: mokytojo knyga. – Vilnius: Kronta, 2003. – ISBN 9955-595-10-8.
68. Teisė kiekvienam: vadovėlis X, XI–XII kl. – Vilnius: Kronta, 2003. – ISBN 9955-595-II-6.
69. Teisinio švietimo („Street Law“) programa. <http://www.nplc.lt/pr10.html> [žiūrėta 2008 23 25].
70. Teresevičienė M. ir kt. Andragogika. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006. – 149 p. – ISBN 9955-12-121-1.
71. Vaiko teisės Europoje: jaunimo forumo medžiaga. – Vilnius: Gelbėkit vaikus, 2000, p.16–17. – ISBN 9955-407-19-0.
72. Vaiko teisės. – Vilnius: Meralas, 1997. – 31 p. – ISBN 9986-715-13-X.
73. Vaiko teisės ir pareigos: vaikams apie Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją. – Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2004. – ISBN 9986-03-558-9.
74. Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997. – ISBN 9986-518-53-9.
75. Vaišvila A. Teisinis personalizmas // Teisės problemos. – Vilnius: Standartų spaustuvė, 2001. – p. 15-17, Nr.4 (34). ISSN 1392-1592.
76. Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000. – ISBN 9986-567-41-6.
77. Vaišvila A. Žmogaus teisės ir jų ginties ribos // Žmogaus teisės ir jų gintis. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000. – ISBN 9955-442-01-8.
78. Žmogaus socialinė raida. – Vilnius: Homo Liber, 2001. – ISBN 995-449-27.

Dzindzaliėienė G. Teisinis švietimas – vaiko teisių įgyvendinimo prielaida / Teisės edukologijos specialybės magistro darbas. Vadovė dr. B. Kairienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2008. – 89 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota kaip per teisinį švietimą yra įgyvendinamos vaiko teisės, iškeltos teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokyklose problemos ir pateikti siūlymai kaip šias problemas spręsti. Pirmoje darbo dalyje apžvelgiamos pagrindinės sampratos: vaiko sąvoka, teisinio švietimo samprata, vaiko teisių ir pareigų vienovė, analizuojamos vaiko teisės Lietuvos ir tarptautinės teisės kontekste, nagrinėjamos ir atskleidžiamos teisinio švietimo galimybės švietimo sistemoje. Antroje darbo dalyje gilinamasi į vaiko teisių integravimo į bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinį. Nagrinėjama kokiose mokyklos gyvenimo srityse gali būti integruojamos vaiko teisės. Trečioje darbo dalyje atlikta bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų analizė, kurioje atskleidžiama kokiose ugdymo srityse yra integruojamos vaiko teisės. Taip pat nagrinėjamas specialistų požiūris į dabartinę teisinio švietimo situaciją bendrojo lavinimo mokykloje.

Pagrindiniai žodžiai: vaikas, vaiko teisės, teisinis švietimas, bendrojo lavinimo mokykla, integravimas, ugdymo turinys.

Dzindzalietienė G. Legal education - postulate of implementation of the rights of the child / Rights Education specialty master's work. Supervisor dr. B. Kairienė. – Vilnius: Faculty of Social Policy, Mykolas Romeris University, 2008. – 89 p.

ANOTATION

In the master work the implementation of child rights, the issues of legal education at schools of general education are analyzed and proposals are submitted for solving these issues. In the first chapter of the work the key concepts are overviewed: the concept of the child, the legal concept of education, unity of child rights and obligations are analyzed. Also, the rights of the child are analysed in the context of Lithuanian and international law, and the scope of legal education for the education system is analyzed and disclosed. The second part focuses on the integration of the rights of the child into the school's general education curriculum. The rights of the child which are integrated in the school life are examined. The third part of the work carries out the general educational programs and standards of analysis which are disclosed in the areas of educational system which are integrated in the rights of the child. The specialty approach to the current situation of legal education in general education schools are also considered.

Key words: child, child rights, legal education, general education school, integrating the curriculum.

Dzindzaliėienė G. Teisinis švietimas – vaiko teisių įgyvendinimo prielaida / Teisės edukologijos specialybės magistro darbas. Vadovė dr. B. Kairienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2008. – 89 p.

SANTRAUKA

Vaiko teisės pažeidžiamos kasdien, todėl vaikų teisinis švietimo įgyvendinimas yra aktuali Lietuvos problema. Ją bandoma spręsti kuriant valstybines švietimo programas. Teisinis švietimas yra viena iš priemonių, kuri galėtų prisidėti prie vaiko teisių įgyvendinimo. Norint užkirsti kelią vaiko teisių pažeidimui ir nusikaltimams, būtinas visuomenės teisinis švietimas, o tai padaryti lengviausia jau mokykloje. Svarbu išsiaiškinti kokios yra bendrojo lavinimo mokykloje sudaromos galimybės įgyti žinių ir gebėjimų, padedančių tinkamai naudotis savo teisėmis ir laisvėmis, ginti jas, vykdyti pareigas ir kaip tai atsispindi bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinyje. Magistro darbo tikslas yra atskleisti teisinio švietimo galimybes įgyvendinant vaiko teises. Darbe remtasi šiais metodais: mokslinės literatūros analize, dokumentų analize, interviu metodu.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad bendrųjų programų ir išsilavinimo standartų ugdymo turinyje yra numatytos temos, kuriose galima integruoti vaiko teises. Vaiko teisių integravimas labiausiai pasireiškia per socialinį ir dorinį ugdymą. Analizuojant specialistų nuomonę apie teisinio švietimo situaciją mokykloje, galima daryti išvadas, kad mokyklose nėra nuoseklaus ir sistemingo teisinio švietimo ir vaiko teisių integravimas į atskirų dalykų pamokas priklauso nuo pedagogų kompetencijos.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, teorinė dalis (3 skyriai, suskirstyti į poskyrius), metodologinė dalis, praktinė (analitinė) dalis, išvados, rekomendacijos, naudota literatūra ir priedai.

Dzindzalietienė G. Legal education - postulate of implementation of the rights of the child / Rights Education specialty master's work. Supervisor dr. B. Kairienė. – Vilnius: Faculty of Social Policy, Mykolas Romeris University, 2008. – 89 p.

SUMMARY

Child rights are violated every day; the children's legal education is a constant problem in Lithuania. It sought to address a public education programs. Legal education is one of the measures which could contribute to the implementation of the rights of the child. To prevent child rights violations and crimes, the public legal education, and the easiest way to do it at school. It is important to find out what are the general education schools provide opportunities to acquire knowledge and skills to help properly use their rights and freedoms, to defend them in the performance of duties and how it reflected a general secondary school curriculum. Master's aim is to reveal the legal education opportunities for the implementation of child rights. The paper was based on the following methods: the scientific literature, analysis, documentation, analysis, semi-structured interview method.

The survey also found that general education programs and curriculum content standards, there are subjects which can integrate children's rights. The rights of the child is the most prominent in the social and moral instruction. According to the expert's opinion about the situation of legal education in school, it can be concluded that the school lacks a coherent and systematic legal education and integration of the children's rights into individual subject depends on teacher's competence. The analysis of expert opinion about the legal situation of education in school, it can be concluded that the school lacks a coherent and systematic legal education and children's rights into the individual subjects of competence.

Master work consists of introduction, the theoretical part (3 sections divided into subsections), methodological part, practical (analytical) part, summary, recommendations and literature.

PRIEDAI

Interviu klausimynas

1. Kaip jūs vertinate dabartinę teisinio švietimo situaciją mokyklose? Pagrįskite, argumentuokite.
2. Kuriose klasėse labai reikėtų teisinio švietimo?
3. Kaip manote, ar bendrojo lavinimo mokyklose pakankamai skiriamas dėmesys vaiko teisėms ir jų mokymui?
4. Kaip jūsų manymu mokymosi programose atsispindi vaikų teisės? Kodėl?
5. Kaip jūs vertinate vaiko teisių integravimą į atskirų dalykų pamokas?
6. Kokius jūs matote teigiamus ir neigiamus dalykus integruojant vaiko teises į mokymo turinį?
7. Kaip reikėtų supažindinti su vaiko teisėmis mokykloje?
8. Kas už tai turėtų būti atsakingas?
9. Kaip reikėtų organizuoti mokymą apie vaiko teises mokykloje? Koks dėmesys teikiamas formaliam ir neformaliai mokymui?
10. Kokie Jūsų pasiūlymai dėl teisinio švietimo ir vaiko teisių bendrojo lavinimo mokykloje?

Specialisto Nr.1 interviu

1. Kaip jūs vertinate dabartinę teisinio švietimo situaciją mokyklose? Pagrįskite, argumentuokite.

„Teisinio švietimo klausimai yra integruojami istorijos, pilietiškumo pagrindų, etikos, tikybos, geografijos ir kitų dalykų pamokose. Pagrindiniam ugdyme (5-10 kl) teisinio švietimo klausimai yra integruoti į dorinį ugdymą (etiką ir tikyba), pilietiškumo pagrindų, istorijos, geografijos programas. Išliestos metodinės ir mokomosios medžiagos mokytojams ir mokiniams. Veikia tolerancijos centrai mokyklose, vyksta teisinio švietimo konkursas „Temidė“ ir kt. Švietimo ir mokslo ministerija įgyvendina bendradarbiavimo sutartį su VRM, kurioje didelis dėmesys bus skiriamas vaikų ir tėvų teisiniam švietimui. Teisinį švietimą tarp moksleivių propaguoja ir mokyklose veikiančios savanoriškos moksleivių organizacijos „Jaunieji policijos rėmėjai“. Šios organizacijos tikslas yra ugdyti vaikų pilietinę ir teisinę savimonę, gilinti teisinės žinias, organizuoti mokiniams mokymus teisės temomis, paskaitas, susitikimus su teisėsaugos institucijų darbuotojais, teisinių žinių konkursus, viktorinas. Organizuojama labai gerai. 2007 m. parengti atnaujintų Bendrosios programos bendrojo lavinimo pradinėms ir pagrindinėms mokykloms projektai. Į atnaujintas Bendrąsias programas įtrauktos ir kai kurios teisinio švietimo temos.“

2. Kuriose klasėse labai reikėtų teisinio švietimo?

„1–12 klasėse. Spręstinas klausimas ir dėl pradinių klasių mokinių mokymo, ypač akcentuojant ne tik teises, bet ir pareigas, atsakomybę ir pan. Na, manau, kad teisinio švietimo reikėtų tiek pradiniam, tiek pagrindiniam, tiek viduriniame ugdyme“

3. Kaip manote, ar bendrojo lavinimo mokyklose pakankamai skiriamas dėmesys vaiko teisėms ir jų mokymui?

„ Na, manau, kad pakankamai. Mokykloje apie vaiko teises kalbama ir mokoma. Šiuos klausimus būtų galima integraliau nagrinėti per visus mokomuosius dalykus. Manau, kad ne tik su teisėmis, bet ir su pareigomis galima būtų supažindinti integraliau. Bet vaikai, mano supratimu, reikiamoje situacijoje žino savo teises. “

4. Kaip jūsų manymu mokymosi programose atsispindi vaikų teisės? Kodėl?

„Teisinio švietimo klausimai neblogai atsispindi. Pedagogas dirba pagal savo sukurtą metodiką. Jeigu jis yra prijauciantis vaiko teisėms, jis būtinai susies su pamokos tema, bet jeigu jam vaiko teisės nerūpi, tai pedagogas nutylės. Manau reikėtų papildomai įtraukti kai kurias temas, kad teisinis švietimas įgytų sisteminį pobūdį.“

5. Kaip jūs vertinate vaiko teisių integravimą į atskirų dalykų pamokas?

„Teigiamai, manau čia viskas tvarkoje.“

6. Kokius jūs matote teigiamus ir neigiamus dalykus integruojant vaiko teises į mokymo turinį?

„Galima būtų išsamiau ir detaliau supažindinti su vaiko teisėmis, pareigomis, atsakomybe.“

7. Kaip reikėtų supažindinti su vaiko teisėmis mokykloje?

„Galim naudoti ir aktyvius mokymo metodus.“

8. Kas už tai turėtų būti atsakingas?

„Dalyko mokytojas.“

9. Kaip reikėtų organizuoti mokymą apie vaiko teises mokykloje? Koks dėmesys teikiamas formaliam ir neformaliai mokymui?

„Daugiausia žinių mokiniams reikėtų suteikti per pilietiškumo pagrindų pamokas.“

10. Kokie Jūsų pasiūlymai dėl teisinio švietimo ir vaiko teisių bendrojo lavinimo mokykloje?

„Daugiau dėmesio skirti vaikų teisėms, pareigoms ir atsakomybėms.“

Specialisto Nr.2 interviu

1. Kaip jūs vertinate dabartinę teisinio švietimo situaciją mokyklose? Pagrįskite, argumentuokite.

„Dabartinę teisinio švietimo situaciją vertinant galiu pasakyti, kad teisinis švietimas iš vienos pusės yra socialinis užsakymas, jo situacija labai nevienoda mokyklose. Žinios apie vaiko teises, galbūt stipriau yra išreikštos mūsų ugdymo turinyje. Vaiko teisės aplinkoje, vaiko santykiai su tėvais, su mokykla, su artimąja aplinka yra daugiau išreikšta pas pradinukus. Vyresnėse klasėse, manau, kad teisinis švietimas eina kaip integruota tema į pilietinį ugdymą. Dabar daugiau sudomima teisiniu ugdymu ir tą poreikį labai jaučiam. Todėl dabartinį teisinį švietimą vertinu teigiamai. Vaikai mokomi teisės pagrindų. Teisinis švietimas atsiranda vykdant kitas pamokas, kaip pavyzdžiui pilietinio ugdymo pamokose. Galbūt daugiau pilietiniam ugdymui yra pamokyta, bet labai priklauso nuo mokyklos. Vienos įsiveda, kitos ne, vienos turi ta teisinį švietimą, o kitos neturi. Kaip atskiro dalyko jo nėra programose. Mes siūlome rinktis teisės pagrindų discipliną ir dalis jų pasirenka.“

2. Kuriose klasėse labai reikėtų teisinio švietimo?

„Manau, kad reikėtų: pirmas dalykas kaip integruojančios temos pradinukams, ir 5-8 klasėse, bet labiausiai matau teisinio švietimo vietą 9-10 klasėje, kada vaikas tampa šešiolikmečiu siejant su jo teisėmis ir atsakomybėmis. Antra kas yra labai svarbu, kad besidomintiems galėtų būti tam tikras modulis. Labiausiai reikėtų nuo pradinių klasių iki pat dvylikty, nes jie pereina visą sistemą, turi būti nuoseklu, aišku, tvarkinga.“

3. Kaip manote, ar bendrojo lavinimo mokyklose pakankamai skiriamas dėmesys vaiko teisėms ir jų mokymui?

„Skiriamas dėmesys, manyčiau, kad pakankamas, jeigu vadovas supranta. Labai priklauso nuo vadovo. Jeigu vadovas yra istorikas, kai jis buvo ruošiamas, mokėsi teisę. Antras dalykas: jeigu mokykla iškelia į prioritetus teisinį švietimą, tada lyg ir įtraukiamas. Labai dažnai mokykla orientuojasi į akademinis dalykus ir tam teisiniam švietimui paliekamas daugiau neformalus ugdymas. Su vaiko teisėmis manau, kad pakankamai gerai supažindinami. Labai buvo daug seminarų nuo pat nepriklausomybės pradžios. Labai daug nevyriausybinių organizacijų rengė priemones, skirtas vaiko teisių mokymui. Nėra mokomos tų vaikų teisės tokiais atvejais, kai vaikas patiria smurtą, kai tėvai skiriasi. Vaiko teisių klausimai nėra individualizuojami. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas tiems vaikams, kuriems yra nepalankioje situacijoje, kad jais nemanipuliuotų, kad jų mergaičių nepardavinėtų, kad jie vasara neuždarbiautų. Turėtų būti vaiko teisių mokymas vaiko jautriais aspektais. Turėtų būti per klasės valandėles, ar individualiai integruojama.“

4. Kaip jūsų manymu mokymosi programose atsispindi vaikų teisės? Kodėl?

„Programose vaikų teisės integruotos pakankamai. Tik dabar atnaujinant programas reikėtų pasižiūrėti kokias turi mokymo priemonės vaikai. Ar vaikams yra skirtos prieinamos mokymo priemonės, kad jie patys galėtų kažkur paskaityti. Dar svarbu kaip tai yra vadovėliuose įtraukta, nes jeigu yra programose, labai aiškiai turi būti išskleista ir vadovėliuose. Problema yra mokymo priemonėse ir metoduose.“

5. Kaip jūs vertinate vaiko teisių integravimą į atskirų dalykų pamokas?

„Integravimą vertinu teigiamai, bet manau, kad tų dalykų mokytojai nepakankamai pamokyti. Kaip integruoti, ar per biologiją, ar per lietuvių kalbą. Programoje ji integruota, bet mokymo priemonėse dažnai to nėra. Vaiko teises be vargo galima integruoti į etikos, pilietiškumo pagrindų pamokas, per teisės pagrindų pamokas.“

6. Kokius jūs matote teigiamus ir neigiamus dalykus integruojant vaiko teises į mokymo turinį?

„Teigiami dalykai, kad siejasi su aktualia medžiaga, o neigiami – tai, kad gali ištirpti ta tema ir labai sunku tą integraciją išmatuoti. Apčiuopti integruotą mokymą kaip rezultatą labai sunku. Galbūt, kai yra projektas ilgai vykstantis, kur vaikas rinko, nagrinėjo ir sieti su žmogaus teisėmis istorijoje palyginti pirmąją konstituciją ir dabartinę, kaip jos skiriasi ir panašiai. Ne visuose dalykuose. Galim per dailę piešti, galim kompiuteriai kalbėti apie vaiko teises, galim debatus organizuoti.“

7. Kaip reikėtų supažindinti su vaiko teisėmis mokykloje?

„Turėtų būti ne tik mokoma, bet ir tėvai turėtų būti įtraukiami. Matyti vaiką ir jo artimą aplinką. Mes dabar mokom teoriškai, bet ne praktiškai.“

8. Kas už tai turėtų būti atsakingas?

„Pradinių klasių mokytojas atsakingas už pradinukus. Galėtų būti atsakingas ne tik mokytojas, bet ir socialinis pedagogas. Tai galėtų būti socialinio pedagogo kompetencija.“

9. Kaip reikėtų organizuoti mokymą apie vaiko teises mokykloje? Koks dėmesys teikiamas formaliam ir neformaliai mokymui?

„Vaikas turėtų būti mokomas praktiškai. Vaikas pats turėtų išmokti dalyvauti savivaldoje, pats mokėti atpažinti tas teises. Bet aš manyčiau, akcentuojant teises, mes labai pamirštame jo pareigas. Yra labai ilgas procesas mokyti teises su pareigomis. Nes teises greičiau išmokstam, o pareigas pamirštam. Todėl reikia teises labiau sieti su pareigomis. Formaliam mokymui turėtų sietis, bet gyvenimas mokykloje turėtų būti aiškiai fokusuotas, kad vaikas mokosi ne tik įgyvendinti teises, bet ir mokosi pareigos.“

10. Kokie Jūsų pasiūlymai dėl teisinio švietimo ir vaiko teisių bendrojo lavinimo mokykloje?

„Labai svarbu mokyti du dalykus: kad vaikas mokėtų pasinaudoti savo teisėmis, bet labai akcentuoti pareigas ir praktiniam mokymuisi sieti su jo elgesio normomis, su jo įsivertinimu. Visi dažnai sako, kad nėra vertinamas elgesys.“

Specialisto Nr.3 interviu

1. Kaip jūs vertinate dabartinę teisinio švietimo situaciją mokyklose? Pagrįskite, argumentuokite.

„Vienareikšmiškai ją įvertinu teigiamai, ten kur yra. Sisteminio nuolatinio teisinio švietimo visose be išimties bendrojo lavinimo mokyklose negalima sakyti kad yra. Kai kuriose mokyklose yra, kai kuriose nėra kai kur gerai vyksta, kai kur prastai. Kai kurios mokyklos dėsto teisės pagrindus, siūlome rinktis teisės pagrindų discipliną, yra išleisti vadovėliai „Teisė kiekvienam“ , yra įvairios teisinio pobūdžio disciplinos , t.y. humanitarinė teisė. Dalis mokyklų dalyvauja įvairiuose teisinio švietimo – teisinio ugdymo konkursuose, t.y. „Temidė“, organizuojami konkursai, renginiai, knygų pristatymai mokyklose šia tema. Vaikai pačius bendriausius dalykus sužino per pilietiškumo pagrindų, per etikos pamokas, per tokius dalykus, kur teisiniai dalykai yra integruoti, pavyzdžiui valstybės teisė yra integruota į pilietiškumo pagrindų programą. Ten yra žmogaus teisės ir visi konstituciniai dalykai.“

2. Kuriose klasėse labai reikėtų teisinio švietimo?

„Atsakymas priklausytų nuo to, kaip mes suprantam teisinį švietimą. Manau, kad visose klasėse, pradedant nuo pradinių, baigiant dvyliktom. Tai turėtų būti integruota. Priklausomai nuo vaiko amžiaus turėtų atsirasti pilietiškumo pagrinduose, o 11-12 klasės mokiniai turėtų būti susipažinę ir su konstituciniais dalykais.“

3. Kaip manote, ar bendrojo lavinimo mokyklose pakankamai skiriamas dėmesys vaiko teisėms ir jų mokymui?

„Manyčiau kad pakankamai. Aš manau, kad vaikai dabar daug žino apie savo teises. Negali pasakyti, kad tai yra tikrai mokymas. Supažindinama ir pamokų metu ir per renginius. Tai yra bendra informacija įvairiais kanalais per lankstinukus, per įvairias programas, per konkursus. Jie apie vaiko teises nemažai sužino. Yra ir įvairiuose vadovėliuose dokumentų fragmentai, pilietiškumo pagrindų vadovėliuose iš konvencijų, įvairių susitarimų yra pateikiamos šitos teisės, vaikai sužino iš žiniasklaidos, gatvės, namų aplinkos.“

4. Kaip jūsų manymu mokymosi programose atsispindi vaikų teisės? Kodėl?

„Na, mano manymu, atsispindi pakankamai. Yra ir pilietiškumo pagrinduose ir etikoje apie tuos dalykus kalbama. Kiek tai yra įmanoma integruota. Juk niekur nėra kaip atskiro dalyko tokio, kuris būtų visiems privalomai išskirtas. Svarbi švietimo politikos dalis yra atskleidimas, parodymas, įvairūs mokyklos dokumentai yra rodomi, juos mokiniai žino.“

5. Kaip jūs vertinate vaiko teisių integravimą į atskirų dalykų pamokas?

„Manyčiau, kad kaip ir visas integravimas turi plusų ir minusų. Praktiškai neįmanoma pasiekti, kad visi dalykai aktualūs turėtų atskirus dalykus. Jie privalo būti integruoti. Todėl, manyčiau, kad

reikėtų vertinti teigiamai. Visgi daug kas programose gali būti apibrėžta vienaip, o vadovėliuose realizuojama kitaip. Labai svarbu, kaip vadovėlių autoriai tuos dalykus surašo, išdėsto.“

6. Kokius jūs matote teigiamus ir neigiamus dalykus integruojant vaiko teises į mokymo turinį?

„Teigiamas toks, kad pernelyg neapkraunami vaikai, labai tai perdėtai nesureikšminama, o neigiama, kad tas turinys išsibaiso ir vientisos aiškios sistemos nėra. Jeigu reikėtų vaikam egzaminą laikyti, tai galbūt ir kiltų kažkokių problemų, nes tai integracija ir tie dalykai pabyra.“

7. Kaip reikėtų supažindinti su vaiko teisėmis mokykloje?

„Pirmiausia tai turėtų būti visi dokumentai mokyklų bibliotekose, per įvairius užklasinius renginius, per įvairius konkursus ir, aišku, per dalykus integruojant. Bet, manyčiau, labai svarbu, kad tie dalykai būtų vaikams žinomi, prieinami ir vaikams, ir mokytojams, kad mokyklų bibliotekose būtų visa reikalinga literatūra, kai kas galėtų būti ir plakatų forma, parodant ir išaiškinant šiuos dalykus.“

8. Kas už tai turėtų būti atsakingas?

„Na, pirmiausia tai mokyklų administracija, taip pat galėtų būti įvairios mokinių organizacijos, tai pavyzdžiui yra mokyklos taryba, į kurią įeina mokiniai, savivaldos mokyklos institucijos turėtų būti atsakingos už tai, kad šitie dalykai būtų mokyklose.“

9. Kaip reikėtų organizuoti mokymą apie vaiko teises mokykloje? Koks dėmesys teikiamas formaliam ir neformaliai mokymui?

„Taip kaip ir yra organizuojamas. Didelių galimybių mes neturim. Svarbiausia, kad turėtų žmonės dokumentus ir aišku, kad juos skaitytų. Kad būtų mažiau šnekama, o daugiau skaitoma. Daugelis dalykų, kurie yra vaiko teisių konvencijoje yra pažeisti, pažeidinėjami ir pažeidinėjami, bėję, ne suaugusių, ne mokytojų, o pačių vaikų. Pavyzdžiui, smurtas vienu prieš kitus, patyčios. Yra daugelis dalykų, kurie šiame svarbiame dokumente yra fiksuojami, bet pas mus jų niekas nesilaiko.“

10. Kokie Jūsų pasiūlymai dėl teisinio švietimo ir vaiko teisių bendrojo lavinimo mokykloje?

„Aš jau kalbėdamas pasakiau, kad aišku pirmas dalykas – turėtumėm žinoti, o kitas dalykas – turėtumėm laikytis ir ne tik naudoti kaip priemonę, nukreiptą prieš mokytojus ir suaugusiuosius, bet žiūrėti į vaiko teisių esmę ir bandyti ją įgyvendinti. Vaikų teisės yra akivaizdžiai pažeidžiamos. Visi matom, kai per televiziją rodo, kai vieni iš kitų tyčiojasi, spardo, net filmuoja šiuos dalykus ir tai tęsiasi metų metais, o visi sklaido rankomis: teisėsaugos institucijos, švietimo administratoriai nieko nepadaro, kad šito dalyko nebūtų. Mūsų vaikų orumas mokyklose žeminamas. Tik trečdalis vaikų pasako, kad yra žeminami ir įžeidinėjami, bet niekas nereaguoja. Čia yra problema, kad susipažinimas su vaiko teisėmis, visais dokumentais yra paviršutinis. Nuolat vyksta pažeidimai ir niekas nieko nedarė.“

Specialisto Nr.4 interviu

1. Kaip jūs vertinate dabartinę teisinio švietimo situaciją mokyklose? Pagrįskite, argumentuokite.

„Na, pirmiausia norėčiau pabrėžti, kad teisinis švietimas yra gana naujas reiškinys mūsų mokyklos bendruomenėje. O atsakydamas į klausimą, teisinio švietimo situaciją vertinu vidutiniškai. Tai nei ypatingai gerai, nei labai blogai. Trūksta konkretumo, priemonių, metodikos, pedagogams seminarų šia tema. Tobulinti dar reikia ir, manau, nemažai. Mūsų mokykla stengiasi vykdyti teisinį švietimą, manau atliekame šias funkcijas pakankamai gerai. Vaikai mokomi teisės pagrindų. Vaikai, kurie turi poreikį teisei, vyresnėse klasėse gali pasirinkti šį modulį.“

2. Kuriose klasėse labai reikėtų teisinio švietimo?

„Manau, kad visose klasėse reikia teisinio švietimo, pradedant nuo pradinių klasių ir baigiant dvyliktom klasėm, tik skirtingais amžiaus tarpsniais turėtų būti perteikiama skirtingai, tada, manau, jokių problemų neturėtų kilti, bet labiausiai matau teisinio švietimo vietą 11–12 klasėj, temas siejant su jo teisėmis ir atsakomybėmis.“

3. Kaip manote, ar bendrojo lavinimo mokyklose pakankamai skiriamas dėmesys vaiko teisėms ir jų mokymui?

„Na, manau, kad nepakankamai, aišku, dauguma sako, kad per daug kalbama apie vaiko teises, tačiau vaikai, tam tikroje situacijoje nežino savo teisių ir tuo labiau negali jų apginti. Nėra tokios vientisos sistemos ir apibrėžtumo, nors vaikai girdi apie plačiai kalbamas vaikų teises, tačiau mokyklose, manyčiau, dar nepakanka esamo supažindinimo. Tai kiekvienos mokyklos reikalas, kiek dėmesio ji skirs vaiko teisių įgyvendinimui, tačiau bendra situacija man atrodo nėra labai gera. Reikia labiau į tai kreipti dėmesį ir derinti tarp pedagogų. Manau, kad daug kas priklauso nuo mokyklos vadovo ir pedagogų kolektyvo, mokyklos tikslų ir siekių. Todėl bent jau mūsų mokyklos užklasinėse veiklose vis dažniau atsiranda renginiai, skirti vaiko, kaip individualybės reiškimuisi, kuris turi savo teises ir atsakomybes.“

4. Kaip jūsų manymu mokymosi programose atsispindi vaikų teisės? Kodėl?

„Na, manau, kad blogai atsispindi. Tokio kaip atskiro dalyko ar pamokos apie vaiko teises ugdymo turinyje nėra, bet yra nemažai temų etikos ar istorijos pamokose, kur kalbama apie žmogaus teises, pareigas, atsakomybes.“

5. Kaip jūs vertinate vaiko teisių integravimą į atskirų dalykų pamokas?

„Vertinu blogai. Tai labai svarbus dalykas, reikėtų kalbėti dažniau. O per kitas pamokas tai tiesiog neįmanoma, na, integruoti vaiko teises. Tai įmanoma tik per etikos, istorijos, pilietiškumo ugdymo, lietuvių kalbos pamokas. O visos kitos disciplinos praktiškai lieka.“

6. Kokius jūs matote teigiamus ir neigiamus dalykus integruojant vaiko teises į mokymo turinį?

„Teigiami dalykai tai tokie, kad vaikas labiau supažindinamas su savo teisėmis, daugiau sužino kur ir kaip kreiptis, kada vaiką nuskriaudžia, tyčiojasi iš jo. Juk dabar kraupi situacija Lietuvoje. Vaikus muša, žudo, tyčiojasi iš jų. Vieni vaiko teisių pažeidimai. Todėl vaikai, bent jau žinodami, kad turi savo teises, mokės jas ginti nors, aišku, viskas vyksta pagal situaciją. Na, o neigiamas dalykas gali būti tas, kad pedagogai nelabai patys yra susipažinę su Vaiko teisių konvencija ir jeigu labai daug kalbėsime apie teises, bus užmirštos ir apleistos vaiko pareigos, taip pat tai užgoš pamokos temas.“

7. Kaip reikėtų supažindinti su vaiko teisėmis mokykloje?

„Su vaikų teisėmis supažindinti reikia įvairiausiai būdais. Pirma, reikia šviesti tėvus, nes pas juos vaikas grįžta po mokyklos, po to, pamokų metu, dar užklasinėje veikloje. Galima naudoti įvairiausius metodus ir situacijas. Ypač laisviau tai daryti pradinėse klasėse.“

8. Kas už tai turėtų būti atsakingas?

„Už tai atsakingas, aišku, turėtų būti tas asmuo, kuris teikia tą švietimą apie vaiko teises. Tai yra pedagogas, socialinis darbuotojas, klasės auklėtojas.“

9. Kaip reikėtų organizuoti mokymą apie vaiko teises mokykloje? Koks dėmesys teikiamas formaliam ir neformaliai mokymui?

„Mokymą apie vaiko teises reikia organizuoti mokykloje, po mokyklos, būreliuose, neformalioje aplinkoje, pasirenkant atsitiktines situacijas, renginiuose ir panašiai.“

10. Kokie Jūsų pasiūlymai dėl teisinio švietimo ir vaiko teisių bendrojo lavinimo mokykloje?

„Pirmiausia noriu priminti, kad vaikai yra didžiausias mūsų ateities turtas. Mokykloje vaikas praleidžia labai daug laiko, taigi, čia diegiamos vertybės turi lemties ateityje pasireiškiantiems talentams. Manau, kad mokykloje vaikas turi išmokti, žinoti savo teises, žinoti teisinius pagrindus, apie baudžiamąją teisę. Tai turėtų sudominti pedagogas. Todėl siūlyčiau kuo daugiau su vaikais kalbėti apie jų teises, nepamirštant pareigų, kad mažesnis vaikų skaičius būtų skriaudžiamas.“

Specialisto Nr.5 interviu

1. Kaip jūs vertinate dabartinę teisinio švietimo situaciją mokyklose? Pagrįskite, argumentuokite.

„Dabartinę teisinio švietimo situaciją vertinu blogai. Nėra sukurtų konkrečių programų mokykloms kaip vykdyti teisinį švietimą. Todėl viskas išsidraikę, išsimėtę, kad sunku tiesiog viską sisteminti. Kiekviena disciplina daro savaip, kiekvienas mokytojas savaip. Galėčiau pavadinti tai tam tikru „bardėku“. Aišku, mes vykdom teisinį švietimą mokykloje. Naudojamės vadovėliais „ Teisės pagrindai“ ir nemažai mokinių šį dalyką yra pasirinkę.“

2. Kuriose klasėse labai reikėtų teisinio švietimo?

„Manau, kad labiausiai reikia 11–12 klasių mokiniams. Juk jiems reikia apsispręsti dėl savo ateities, o teisinis švietimas, manau, įneštų didelės naudos apsisprendžiant. Tie vaikai galėtų daugiau bendrauti ir su policija, turėtų daugiau praktinės veiklos, matytų tuos procesus, darbą su paaugliais, lankytis tose šeimose, galėtų sietis su visuomenei naudinga veikla.“

3. Kaip manote, ar bendrojo lavinimo mokyklose pakankamai skiriamas dėmesys vaiko teisėms ir jų mokymui?

„Manau, kad nepakankamas dėmesys. Juk 1-2 temos tik yra etikos pamokose, berods apie vaiko teises. Daugiau nieko. Ką patys pedagogai supažindina, tik vaikai ir žino iš mokyklos apie teises. Daugiau jie supažindinami su LR Konstitucija, istorija, baudžiamąją, civiline teisėmis, o žmogaus teisių, kad ir teisės pagrindų vadovėliuose nerasta. Jeigu būtų supažindinami gerai, gerbtų savo, draugų ir suaugusiųjų teises, o dabar...tiesiog kartai net trūksta žodžių. Vaikas agresyvūs, neklauso tėvų, neklauso mokytojų.“

4. Kaip jūsų manymu mokymosi programose atsispindi vaikų teisės? Kodėl?

„Manau, kad nelabai konkrečiai. Aišku, yra užuominų, labai norint, galima interpretuoti ir taip „pritempti“ prie vaiko teisių mokymo, bet reikėtų konkrečios programos, konkretesnių vadovėlių ir pasiruošusių pedagogų.“

5. Kaip jūs vertinate vaiko teisių integravimą į atskirų dalykų pamokas?

„Neigiamai. Manau, kad vaiko teises sunku integruoti, pavyzdžiui į matematiką ar chemiją. Gal daugiau galima etikos ir lietuvių kalbos pamokas.“

6. Kokius jūs matote teigiamus ir neigiamus dalykus integruojant vaiko teises į mokymo turinį?

„Neigiami tie, kad integravimas gali visiškai sumaišyti tam tikros pamokos planą – turinį, tai ką vaikas turėjo išmokti, išblaškyti jį, nublanksta tada pats pamokos turinys. O tai nemenka problema. Ypač 12 klasės mokiniams. Teigiama – tai, kad reikia supažindinti, mokyti, rodyti vaikams jų teises, jų pareigas. Todėl galima tai daryti renginių metu arba klasės valandėlių metu.“

7. Kaip reikėtų supažindinti su vaiko teisėmis mokykloje?

„Tai taip ir reikia: per klasės valandėles, būreliuose, renginiuose, klubuose ir panašiai. Vaikai ir taip daug žino savo teisių, bet visada pamiršta, kad dar yra ir pareigos. Tai didžiausia paauglių su tėvais ir pedagogais nesutarimo priežastis.,,

8. Kas už tai turėtų būti atsakingas?

„Pirmiausia tėvai, po to visuomenė ir pedagogas.“

9. Kaip reikėtų organizuoti mokymą apie vaiko teises mokykloje? Koks dėmesys teikiamas formaliam ir neformaliai mokymui?

„Mano nuomone, organizuoti reikia daugiau per neformalųjį ugdymą, nes vaikai tada yra atviresni, imlesni, nebijo pasakyti savo nuomonės ir įsiklausyti į kito nuomonę. Tai labai veikia mažiukus vaikus. O didesniems reikėtų specialios programos.“

10. Kokie Jūsų pasiūlymai dėl teisinio švietimo ir vaiko teisių bendrojo lavinimo mokykloje?

„Manau, kad apie tai reikia kalbėti su saiku, reikiamu laiku, reikiamoje vietoje, per daug „neišpučiant burbulo“ ir nesureikšminant vien tik vaiko teisių.“

Specialisto Nr.6 interviu

1. Kaip jūs vertinate dabartinę teisinio švietimo situaciją mokyklose? Pagrįskite, argumentuokite.

„Teisinis švietimas gana aktuali tema šiandieniniame pasaulyje. Lietuvoje yra įtvirtinta visuomenės teisinio švietimo programa, kurioje nepamirštama ir teisinio švietimo bendrojo lavinimo mokykloje. Vertinti labai sunku, nes situacija skirtinga. Kai kurios mokyklos dėsto teisės pagrindus, yra išleisti vadovėliai „Teisė kiekvienam“, yra dar ir humanitarinė teisė, bet situacija yra bloga...>.“

2. Kuriose klasėse labai reikėtų teisinio švietimo?

„Teisinis švietimas reikalingas visiems. Reikia 11–12 klasės mokiniams, nes tik tada jie suvokia savo ir kitų teises, dar svarbu apsisprendžiant kuriuo keliu toliau jie žengs. Manau, kad teisinio švietimo reikalingumas nesibaigia vien mokykla. Dar yra ir tėvai, seneliai, tetos ir dėdės, kuriems taip pat labai svarbus teisinio švietimo vaidmuo.“

3. Kaip manote, ar bendrojo lavinimo mokyklose pakankamai skiriamas dėmesys vaiko teisėms ir jų mokymui?

„Mano nuomone, nelabai gerai. Šiuos klausimus būtų galima integraliau nagrinėti per visus mokomuosius dalykus. Mokykloje, kurioje dirbu, vaikai tikrai yra susipažinę su savo teisėmis ir pareigomis, yra matę, vartę Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją, taip pat dalyvavę mokyklos renginiuose, skirtuose teisės aktualijoms nagrinėti.“

4. Kaip jūsų manymu mokymosi programose atsispindi vaikų teisės? Kodėl?

„Teisinio švietimo klausimai nepakankamai išplėtoti. Reikėtų papildomai įtraukti kai kurias temas, kad teisinis švietimas įgytų sisteminių pobūdį.“

5. Kaip jūs vertinate vaiko teisių integravimą į atskirų dalykų pamokas?

„Nelabai gerai. Nematau temų, susijusių su vaiko teisėmis.“

6. Kokius jūs matote teigiamus ir neigiamus dalykus integruojant vaiko teises į mokymo turinį?

„Kadangi vaiko teises integruojamos į mokymo turinį, plečiamas vaikų akiratis, požiūris. Jis gali susieti kitus dalykus su žmogaus teisių tematika, labiau įsisavinamos žinios, o ypač jeigu dirbama tam tikrais metodais. Na, o apie neigiamus dalykus galėčiau pasakyti tik viena – jeigu bus per daug plėtojamos vien vaiko teisės, bus neišnaudojamas laikas tos pamokos turiniui.“

7. Kaip reikėtų supažindinti su vaiko teisėmis mokykloje?

„Manau, kad reikia organizuoti daugiau konkursų, daryti ekskursijas, renginius, vakarėlius, debatus ta tema. Trumpiau tariant, daugiau sieti vaiko teisių mokymą su neformaliuoju ugdymu.“

8. Kas už tai turėtų būti atsakingas?

„Tik pedagogas. Juk jis ir atsakingas už ugdymą.“

9. Kaip reikėtų organizuoti mokymą apie vaiko teises mokykloje? Koks dėmesys teikiamas formaliam ir neformaliai mokymui?

„Apie vaiko teises mokykloje mokymą reikia organizuoti atsakingai. Daugiau literatūros vaiko teisių tematika, kad būtų bibliotekose. Vaikus sudominti šia tema ne tik per neformalųjį, bet ir per formalųjį ugdymą. Manau, reikia tik pedagogo noro ir ryžto.“

10. Kokie Jūsų pasiūlymai dėl teisinio švietimo ir vaiko teisių bendrojo lavinimo mokykloje?

„Na, manyčiau, kad daugiau organizuoti renginių, vesti į mokyklą svečius, kurie labiau nusimano apie vaiko teises, turi daugiau patirties: policininkai, socialiniai darbuotojai, psichologai ir panašiai. Manyčiau, kai gyvas žmogus vaikus supažindintų su jų teisėmis, būtų efektyviau.“

Specialisto Nr.7 interviu

1. Kaip jūs vertinate dabartinę teisinio švietimo situaciją mokyklose? Pagrįskite, argumentuokite.

„Manau, kad jau labai daug apie tai kalbama, tik, žinoma, kalbos ir lieka kalbomis, o ne darbais. Teisinis švietimas intensyviai vykdomas ir mūsų mokykloje. Mes siūlome vaikams rinktis teisės pagrindų discipliną. Bendrai tai situacija mokykloje vertinu vidutiniškai..vienos įsiveda, kitos ne, vienos turi tą teisinį švietimą, kitos neturi..kaip atskiro dalyko nėra jo programose.“

2. Kuriose klasėse labai reikėtų teisinio švietimo?

„Kiekviena mokykla, kaip ir vaikai, yra skirtinga. Manychiau tai priklauso nuo mokinių susidomėjimo šiuo dalyku. Iš savo patirties galiu pasakyti, kad teisinio švietimo reikėtų viduriniame ugdyme. Todėl, kad šiuo laikotarpiu vaikai patys nežino ko nori, ką išmano, nepaiso savo elgesio. Jiems šiuo laikotarpiu yra aktualios teisinės žinios ir pasekmės už padarytus darbus, todėl manau, kad paskutinėse klasėse labiausiai to reikėtų.“

3. Kaip manote, ar bendrojo lavinimo mokyklose pakankamai skiriamas dėmesys vaiko teisėms ir jų mokymui?

„Vėl pasikartosiu, kad kiekviena mokykla skirtinga ir skirtingai į tai žiūri. Manau, kad nepakankamai skiriamas dėmesys vaiko teisėms bendrojo lavinimo mokykloje, nes vis dar girdžiu apie nuskriaustus, išprievartautus, žeminamus vaikus. O tie nusikaltėliai – dažniausiai tie patys vaikai, na, aišku, gal kiek vyresni, įžūlesni, bet nepilnamečiai. Jie negerbia kitų teisių, nes jų nežino, neišmano. Juk negalima gerbti teises, kurių tu net nežinai. Manau, kad dar trūksta supažindinimui su vaikų teisėmis metodinės literatūros, priemonių. Manau, kad nepakankamai gerai vaikai supažindinami su jų teisėmis.“

4. Kaip jūsų manymu mokymosi programose atsispindi vaikų teisės? Kodėl?

„Nepakankamai manau. Nėra konkrečių dalykų, o ypač mokytojui nenurodyta kuo remtis, kokias teises galima būtų išskirti, pabrėžti. Todėl tik gerai teises išmanantis pedagogas sugebės įžvelgti mokymo turinyje paslėptą vaiko teisių mokymą.“

5. Kaip jūs vertinate vaiko teisių integravimą į atskirų dalykų pamokas?

„Nemanau, kad gerai. Reikia integruoti vaiko teises, reikia nepamiršti jų, sieti su pareigomis, bet nėra kur integruoti.“

6. Kokius jūs matote teigiamus ir neigiamus dalykus integruojant vaiko teises į mokymo turinį?

„Teigiama tai, kad kalbama apie vaiko teises, neužmirštama jų, o neigiama, kad per mažai kalbama tik integruojant jas.“

7. Kaip reikėtų supažindinti su vaiko teisėmis mokykloje?

„Yra labai daug ir įvairių būdų su vaiko teisių supažindinimu mokykloje. Dar reikia atsižvelgti į vaikų amžių ir susidomėjimo lygį. Reikėtų integruoti jas į mokymo turinį ir organizuoti atskiras pamokėles, popamokinius renginius, ekskursijas ir kitus būdus.“

8. Kas už tai turėtų būti atsakingas?

„Atsakinga visa visuomenė. O labiausiai tėvai ir pedagogai, mokyklos vadovai.“

9. Kaip reikėtų organizuoti mokymą apie vaiko teises mokykloje? Koks dėmesys teikiamas formaliam ir neformaliai mokymui?

„Visų pirma, organizuojant kiekvieną mokymą, reikia į jį žiūrėti rimtai ir atsakingai. Žinoma, vaiko teisių klausimas, problema yra didžiulė. Galima tas teises žinoti, bet elgtis kitaip. Tačiau tėvų ir pedagogų vaidmuo yra didelis organizuojant mokymą apie vaiko teises. Reikia jį organizuoti ir formaliame ir neformaliame ugdyme. Formaliam tai per pilietiškumo pamokas, teisės pagrindų pamokas, o neformaliai – tai išvažiuojamosios ekskursijos, konkursai ir kiti.“

10. Kokie Jūsų pasiūlymai dėl teisinio švietimo ir vaiko teisių bendrojo lavinimo mokykloje?

„Pasiūlymai dėl teisinio švietimo būtų tokie: pirmiausia vadovėliuose turėtų būti daugiau praktinės veiklos turinčių užduočių, mokytojams taikyti įvairesnius metodus ir teisiniui švietimui rengti mokytojus.“